

KÁROLYFALVI JÓZSEF

Császárok, élet, hit és végzet

2024

Károlyfalvi József

Császárok, élet, hit és végzet

Történelmi-filozófiai regény

Kecskemét 2024

ISBN 978-615-02-0006-4

Tartalom

1. A lehanyatló nap
2. Öreg centurók
3. Jovianus
4. Mithras invictus
5. Julianusnál
6. Egy istentisztelet
7. A támadás
8. A zsinagóga
9. Tovább-előre
10. Megtorpanás
11. Egy végzetes pillanat
12. Jóslat-halál
13. Charito
14. Varronianus fia...a császár
15. Athanasius
16. Béke 30 évre
17. Visszavonulás
18. Elégedetlenek
19. Consulválasztás
20. Dadastana
21. Halál – Így kellett történnie?
22. Varronianus
23. Csend
24. Ammianus Marcellinus
25. A szerző záró gondolatai
26. A könyvben előforduló fogalmak magyarázata
27. A könyvben szereplő nevek, személyek
28. Felhasznált források
29. Néhány kép — fantázia- és gondolatébresztő céllal

A lehanyatló nap

Mit adtak nekünk a rómaiak? — teszik fel ma egyre többen számunkra is e kérdést a tudomány és a publicisztika területén egyaránt.

Róma teremtette meg a világtörténelem addig létező talán legnagyobb birodalmát, civilizációját. A latiumi városállamocskából kifejlődő, előbb az Appennini-félszigetet, majd az egész Mediterráneumot meghódító állam alapjait az erkölcs, a hazaszeretet, az önfeláldozás, a jogszerűség alakították ki. Tehát a jog, a morál, a tudományok, a művészet megkerülhetetlen örökségét kaptuk a közel 2000 évvel ezelőtti birodalomtól.

A világbirodalom három kontinensre terjedt ki, fénykorában az egész ismert világot uralta, Civilizációja, erkölcsi elvei, jogrendszere, hadserege, katonai erényei emelték a korabeli világ legjelentősebb tényezőjévé, melynek hatalma, befolyása megdönthetetlennek tűnt.

Róma előbb, mint köztársaság — res publica emelkedett a korabeli világ fölé, majd mikor az egész Földközi-tenger medencéjét átfogó állam központosítása szükségessé tette, a császárság államformája született meg.

Ez kezdetben a köztársasági hagyományokat ápoló, intézményeket formálisan fenntartó principátus volt, melyet a Krisztus utáni IV. századtól felváltott a koncentráltabb, diktatórikusabb hatalmi, igazgatási eszközöket alkalmazó dominátus.

A rómaiak gondolkodásában rendkívüli szerepet töltött be a vallás, a hit. Kezdetben a pásztoristenekben, az ősök szellemében a Capitolium isteneiben hittek, majd a hódításokkal megjelentek a görög istenek, akik kultusza lassan összefonódott a korai római istenekkel. Kelet meghódítását követően megismerték Ázsia istenvilágát, Kelet isteneinek misztikumát.

A hellén területek elfoglalását követően megismerték, átvették a rendkívül gazdag görög filozófiát, annak számos áramlatát. A hellén filozófia, vallás új tartalmakat adott a római filozófiának, gondolkodásnak és vallásnak.

A rómaiak sorsuk alakulásához, tetteikhez vallási indítékokat, isteni utasításokat, később pedig filozófiai indoklást, magyarázatokat is kerestek. Életük fontos döntéseit így akarták megalapozni.

Számos népet győztek le a rómaiak, majd megismerték hitvilágukat, isteneiket. A legyőzött népektől többnyire nem tagadták meg hitük szabad gyakorlása lehetőségét. Csak, ha a birodalomra veszélyesnek érezték a legyőzött népek isteneit, akkor léptek fel ellenük.

Számos esetben beépítették a legyőzött népek megismert hitvilágát, isteneit saját vallási elgondolásaik közé. A soknemzetiségű állam lakossága, a hadsereg körében rendkívül gyorsan terjedtek a különféle keleti istenek kultuszai. Isis, Serapis, Mithras kultuszában, tanításaiban keresték sokan a helyes cselekvés vezérfonalát, az igazságot.

A Kr. u. IV. század második felében az egykori pogány capitoliumi-olümposzi valamint a keleti vallások összeolvadása, szinkretizálódása nagyjából egy irányba mutatott. A tendencia egy egységes istenség: Helios, vagy latinul a Sol Invictus irányába mutatott. Ez nem maga az égitest, hanem a lényegét jelentő immanens és transzcendens, mindent átható istenség hite, elgondolása volt.

E monoteisztikus tendencia sok tekintetben érintkezhetett, találkozhatott volna az ószövetségi zsidóság lelki-szellemi jellegű, vagyis emberi ábrázolással nem kifejezhető immanens és transzcendens Istenével.

Palesztina elfoglalásától függetlenül az Ószövetség népe, a zsidók nemcsak hazájukban, hanem szétszóródva a hellenisztikus Kelet országaiban és városaiban élve is gyakorolhatták hitük, betarthatták vallási előírásaikat. Példaként megtarthatták a szombatot, nem kellett templomaikban elhelyezni a császárok szobrát. Bizonyos periódusokban nagy befolyást gyakorolhattak a római államhatalomra, de személyesen egyes császárokra is. Helyzetük akkor vált tragikussá, mikor a Bar-Kochba vezette felkelésük elbukott Hadriánus császár hadvezére Julius Severus győzelme eredményeképp.

Ezzel sorsuk megpecsételődött, további csoportjaiknak kellett elhagyni eredeti hazájukat. Hitük azonban tovább élt eredeti hazájukon túl az egész Római Birodalomban, de a limeseken is túl. Széttrajzó csoportjaik, misszionáriusaik vitték hitüket az ismert világ határaiig: az Arab-félszigetre, Perzsiába, Indiába, Afrikába. Hitük terjesztése közben számos népet „térítették meg” vagy olvasztottak magukba. Hitéletük, kultúrájuk, gazdaságuk hosszú évszázadokon keresztül fennmaradt és virágzott, köszönhetően a rendkívül erős vallási-faji összetartozást előíró parancsoknak és a jó alkalmazkodóképességnek.

Sokkal tragikusabb volt Krisztus követőinek, a keresztényeknek a sorsa. Történetük véres, magára Krisztusra mutató áldozatvállalások sorozataként írható le.

A római államhatalom, a császárok kezdettől ellenséggként kezelték, tekintették őket. A keresztény parancsok nem fogadhatták el sem a császárok istenítését, sem a Capitolium vagy az Olümposz isteneinek kultuszát, imádatát, hiszen kizárólagosan Isten, és megváltó fia Jézus Krisztus és Isten a világra áramló szent lelke természetfölöttiségében, megváltó erejében hittek.

Pál apostol megnyitotta a hithez történő csatlakozás lehetőségét. A kereszténységhez nagy tömegekben csatlakoztak a zsidók után előbb a birodalom keleti, majd nyugati provinciának lakosai. Előbb a görög nyelvű keleti, majd a latin nyelvű provinciákban csatlakoztak egyre többen Krisztus hitéhez, gyülekezetek szerveződtek.

A kereszténység első időszakában főként a társadalom kitzasztott, elnyomott rétegei között terjedt el. Rabszolgák, városi szegények jelképe lett a hal, majd a kereszt. A katakombákban, a szegények házaiban megtartott istentiszteletek a II. századtól már a vezető rendek, gazdagok palotáiban is otthonra leltek.

A különböző dinasztiák, császárok türelmétől, belátásától függően változott az államhatalom viszonya a keresztényekhez. A zsarnokok, miként Nero kegyetlen gyilkosságokat, vérfürdőket, leszámolásokat rendeztek soraikban. A türelmesebb, belátóbb, műveltebb uralkodók nagyobb toleranciával viszonyultak hozzájuk, felismerték a hitük közvetítette emberi értékeket. Ugyanakkor a keresztények sem minden esetben bizonyultak hű alattvalónak, a *civis romanus* kötelezettségeit sem minden esetben akarták teljesíteni. Marcus Aurelius az egyébként rendkívül emberséges filozófus császár úgy látta, hogy sok esetben pusztán ellenállásból, dacból is képesek voltak a hitükért meghalni.

Ugyanakkor az uralkodók, a vezető műveltebb réteg a kereszténységet, csak mint valamiféle távoli, periférikus hitet, szektát látták, értelmezték, mely jelentéktelen Róma, a Mediterráneumot uraló diadalmas istenei mellett. Nem tulajdonítottak nekik nagy jelentőséget, a birodalom számos más népe hitéhez, vallásához hasonlóan.

Különleges, érdekes kérdés a zsidók viszonya a keresztényekhez. A régi hitükhöz ragaszkodó zsidók egyes csoportjai ellenséget láttak az általuk és a vonakodó római helytartó által megfeszített Jézus Krisztus követőiben.

Tacitustól tudjuk, Nero szeretője, Poppea Sabina volt az egyik felbujtó a zsarnok keresztényellenes leszámolásakor. Nyilvánvalóan esetükben sem lehet általánosságban beszélni, létezhetek toleráns, elfogadó csoportjaik is.

Egy, a katolikus egyház történetével foglalkozó mű szerint Titus császár hadvezére, Flavius Silva által kegyetlenül levert felkelést követően a zsinagógákban rendszeresen elhangzott az átok, mely az „eretnekek, nazarénusok” pusztulásáért fohászkodott. Később a zsidók beilleszkedtek a birodalom életébe, jelentős kedvezményekhez jutottak, a kereszténységhez való viszonyulásuk azonban hosszú ideig változatlan maradt.

A kereszténység a véres megtorlások, leszámolások ellenére egyre erősebb lett. Megállíthatatlanul tört előre. A keleti provinciák után a nyugati provinciák területén is rendkívüli hatékonysággal tört előre, erősödött meg. A III-IV. század fordulójára már nemcsak a szegények, hanem a birodalom vezető osztályai között is tért nyert, híveié tette őket.

Az ekkor uralkodó, egyébként a sztoikus filozófia hatása alatt álló császár Diocletianus minden eszközt igénybe vett a minden irányból barbár támadások által fenyegetett birodalom megvédésére. Bár őt nem hasonlíthatjuk a korábbi századok pszichopata és zsarnok császáraihoz, de a kereszténységgel szemben páratlan kíméletlenséggel lépett fel. Ugyanis a keresztények nem fogadhatták el a császár istenként történő tiszteletét. Ez a császár részéről egyébként nem valamely lelki ficamból, jellemtorzulásból, hanem a birodalom összetartását erősíteni vélt hatalmi felfogásból származott.

Diocletianus mintegy két évtizedes uralma rendkívül sok vértanú életét követelte. Tömegével mentek vérpadra azok, akik nem voltak hajlandók az uralkodót istenként tisztelni. Egyébként sok keresztény állampolgári kötelezettségéhez is bizonyos közönnyel viszonyult.

A vértanúk áldozata megsokszorozta a keresztények hitét, elszántságát, híveinek számát. A nagy nyugati provincia, Gallia lakossága, hivatalnokai, katonái tömegesen csatlakoztak Krisztus hitéhez.

A IV. század elején már nyilvánvalóvá vált, hogy a kereszténység fog győztesen kikerülni a birodalomban élő, elterjedt hitek, vallások küzdelméből.

Diocletianus utóda Constantinus kezdetben elődje útját követte, kíméletlen eszközökkel lépett fel a kereszténység ellen. A hatalmi harcok, trónviszályok következtében 312 októberében konfliktusra, összecsapásra került sor közte és riválisa, Maxentius között.

A Milvius-híd előtt, 312 október 28-án lezajlott csata előtti éjjelen Constantinus álmában kereszt jelent meg. In hoc signo vinces — E jelben győzol — ige hangzott el. A hajnalban lezajlott csatában Constantinus keresztény, gall légioi legyőzték Maxentius afrikai légioit, az ellencsászár is életét vesztette.

A győzelmet követően szabad utat kapott a kereszténység. A 325-ös niceai zsinaton győzött a Constantinus támogatta, a szentháromságra alapozott teológiai felfogás, szemben a trinitást tagadó ariánus állásponttal.

A birodalom vezető rétegei gyorsan felvették a keresztény vallást. Természetesen a birodalom vallási sokszínűsége megmaradt.

A kereszténységen belül is fennmaradtak az ellentétek a szentháromság elfogadói, valamint ariánus tagadói között. A IV. század végén már a keresztény csoportok is alkalmaztak véres, erőszakos, kegyetlen fellépést, leszámolást egymás, esetenként a pogányok és a zsidók ellen is.

A korszak emberében is felmerült a máig ható kérdés, a birodalom számos vallása, filozófiai irányzata bármelyikének elfogadása, megélése jobb, értékesebb emberré teszi-e az embert, aki az eszmék, vagy hitek bármelyikének hatása, befolyása alatt dönt és cselekszik.

Annak ellenére, hogy Constantinus császár a szentháromság tanát fogadtatta el a 325-i niceai zsinaton, és tette személyesen is magáévá, utódai: Constans, Constantius a szentháromság tanait cáfoló, vitató ariánus felekezetnek lettek hívei, követői.

A sokaknál felszínesen átvett, felvett kereszténység ellenére az uralkodó dinasztiában megmaradtak az egyéni gyengeségek, jellembeli hibák. A hatalom, az uralkodni vágyás ellenállhatatlansága a továbbiak folyamán is minden megoldásra rávette a dinasztia tagjait.

Nagy Constantinus 337-ben meghalt. A halálát követő hatalmi harc semmiben sem különbözött a korábbi hatalmi- és trónviszályoktól.

E küzdelmek, a korábbiakhoz hasonlóan nem voltak tekintettel sem a vélt vagy valós riválisok és családtagjaik életére. Mint a korábbiakban, el kellett tüntetni minden lehetséges ellenfelet, riválist.

Constantinus császár unokatestvére, a szintén katonai vezető Julius Constantius nem szándékozott a császári trónra törni. Ennek ellenére Constantinus halálát követően a kereszténységet felvevő, engedélyező császár fiának és az őt támogató katonai-politikusi vezető rétegnek az útjában állott.

Inkább vélt, mint valós hatalmi féltékenységük, kíméletlenségük nem ismert határokat. Fellépésük, viselkedésük semmiben nem különbözött a császárkor korábbi időszakaiban mondhatni periodisztikusan visszatérő hasonló jellegű leszámolásoktól.

Kíméletről az adott pillanatban sem lehetett szó. Julius Constantius és egész családja egy pontosan megszervezett, kíméletlen leszámolás áldozata lett.

Csak valószínűsíthető, hogy Julius Constantius akkor 6 éves kisfia, a későbbi császár Julianus miért maradhatott életben. Valószínű, hogy egy gyerekben nem láttak ellenséget, ezen kívül valószínűleg, mint dinasztikus tartalékot látták, vették figyelembe. Ez a későbbiek során bizonyítást is nyert.

A gyermek Julianus kivonták a közéletből, egy kisázsiai birtokon helyezték el testvérével együtt.

Elkülönítve, szinte elrejtve nevelkedtek Julianus és testvére. Az ariánus-keresztény hitet felvett uralkodócsalád közben folytatta ádáz küzdelmeit a birodalom külső határainál, ezen kívül saját hatalmuk biztosításáért, természetesen egymás ellen is. Később Eusebia császárné segítségével kisé szabadabb életet élhetett, megismerkedhetett számos filozófiai áramlattal.

Ugyan korábban Diocletianus, majd Constantinus és utódai központosító intézkedései, lépései időlegesen megerősítették a birodalom stabilitását, a veszélyforrások nem múltak el.

A birodalom a korábbi évszázadok során meghódított számos népe lassan római polgár lett. Az afrikaiak, szírek, a hispánok, a gallok, frankok, pannonok, illírek saját identitásuk, hagyományaik részbeni megőrzése mellett a római világbirodalom polgárainak, a római civilizáció részének érezték magukat.

Ugyanez a felfogás jellemezte a hellenisztikus Kelet görög nyelvű népcsoportjait is. Nyelvük, vallásuk, kultúrájuk, filozófiájuk Róma életének fontos, megkerülhetetlen része lett. A hellén népek régi vágya, a Kelet meghódítása Róma számára is cél volt, tehát elképzeléseik így találkoztak.

A hatalmas birodalom hosszú határai azonban nehezen voltak tarthatók. Hol itt, hol ott lángoltak fel harcok. A barbárok betörései egyre sűrűsödtek, a birodalom egyre kevésbé volt képes erőit hatékonyan bevetni a védelem érdekében.

A IV. század második felére a két leginkább neuralgikus pont Germánia és Gallia határa, valamint Mezopotámia volt. Az előbbi területen a megerősödő germán törzsek támadták a birodalmat. Mezopotámiában a megerősödő perzsa állam lépett fel Róma ellen. Ez utóbbi terület vált a civilizációs konfliktus fő helyszínévé.

Tehát a IV. század közepére a birodalom fordulóponthoz érkezett. Vagy leküzdi a belső válságot, és legyőzi külső ellenségeit, vagy elbukik.

Ezt a helyzetet ismerték fel a korszak vezető politikusai, katonái, filozófusai, gondolkodói. Természetesen azon személyek is, akik közülük kikerülve uralkodók, császárok, vagy más vezetők lettek.

A köztársaság-, majd a császárkor korábbi időszakaihoz képest ebben a rendkívül kritikus időszakban sokkal inkább előtérbe helyeződött a történelmi

szereplők személyes kvalitása, egyénisége, jelleme. A személyes döntések, cselekedetek lelki, morális háttere sokkalta inkább foglalkoztatta az embereket, mint a korábbi időszakokban. A vezetők személyes példája, morális megítélése fontos minősítő tényező volt a birodalom polgárai, katonái szemében.

Mint e megelőző áttekintés is érintette, erre az időszakra jutott el a birodalom a szinte teljes szellemi, filozófiai, vallási gazdagsága, öröksége szintéziséhez.

A történelmi hagyományok, tapasztalatok birtokában, az említett filozófiai, vallási, etikai szempontok figyelembevétele jóval élesebb vizsgálat alá vetette a korszak emberét e döntő pillanatban, mint Róma történetében bármikor máskor.

A korszak főszereplői sokkalta inkább hivatkoztak saját, vélt vagy valós, eszmei, vallási, filozófiai, etikai indítékaikra, mint a korábbiak. A személyes tettek cselekedetek indoklásakor a legtöbb esetben vallási, vagy filozófiai indítékkal igazolták, magyarázták tetteik.

A 361-et követően két rövid évig császár, Julianus Apostata, a birodalomban élő, és gyakorolt vallások, a korábbi filozófiák, etikai rendszerek szinte teljességének birtokában, ismeretében vágott neki a birodalom külső és belső problémáinak megoldásához.

Külpolitikai értelemben a két legerősebb ellenfélre, a germánokra, majd a perzsákra akart csapást mérni, belpolitikai tekintetben pedig a megújulást tervezte meg. Céljai kivitelezése nem sikerült, keresztény utóda, Jovianus pedig jó szándéka, becsületessége ellenére nem tudta folytatni nagy ívű terveit.

Az alábbi rövid történelmi-filozófiai kisregény, talán inkább bővebb novella a forrásokhoz, a konkrét történésekhez ragaszkodva próbál meg egy szubjektíven elképzelt képet formálni a korszakról és szereplőiről egyaránt. Talán ilyenek voltak, így történhetett?

Öreg centuriók

Az őrsváltás lezajlott. A castrum oldalát őrző centuria fáradtan elvonult. A bejárat, a porta praetoria lassan elnyelte őket. Az őrseget átvevő újabb centuria elfoglalta állásait.

A mezopotámiai sivatagban lassan leszállt az alkony Marcus, a leváltottak parancsnoka tekintete a távozók után révedt.

Az érkezők parancsnoka ébresztette fel. Petronius idősebb, szintén szikár, napszíttá, de mégis markáns arcvonású férfi volt. Könnyed lépte, rövid, ősz haja, barna arcőre azonban mégis fiatalossá tették.

Tekintetük végigsiklott egymáson. A karjaikon ezüst armillák-karperecek, a mellvértén kis kitüntetések, a phalerae csillogtak.

Marcus kezdte a beszélgetést. Jó szolgálatot!

Petronius kérdően tekintett rá.

— Miért nem vonulsz te is el? Bizonyára fáradt vagy.

— Te sem most kezdted a szolgálatot? — Kérdezte Marcus.

— Hosszú évtizedekkel ezelőtt. — Válaszolt Petronius, majd folytatta.

— Mi már öreg, rég felmentett katonák vagyunk. Nem olyanok, mint parancsnokaink. Ők még a harmincas éveiket tapossák. Maga Julianus, a császár, Jovianus, de a többi parancsnok is.

— Fiatalok, lendületesek. Nemhogy bátrak, vakmerőek.

Marcus átvette a szót.

— Igen, mindnyájan azok. Nézd meg gall Dagalaifust, vagy Sebastianust, Lupiciniust.

De ott van a császár rokona Procopius, vagy bizalmas embere Phroemnemius is. Ők még mind, nagyon fiatalok. Talán még élvezik is ezt a háborút. Biztosak a győzelemben.

Petronius fáradtan elmosolyodott.

— Hiszik, pár hét már csak és ledöntjük Perzsiát. Shapur meghajol Julianus előtt. Igen, Róma újra a kelet ura lesz. És végre az egész világé!

Marcus felsóhajtott.

— Régóta veterán, felmentett katona vagyok, de visszahozott a becsület. Persze a pénz is kell. Családom birtokát, a campaniai villát tovább szeretném építeni.

Nagyon sokat láttam, tanultam már ebben az évszázadban.

Petronius sarujával a homokot rugdosta.

— Hidd el én is rég otthon maradhattam volna. Időm rég leszolgáltam. El sem tudod gondolni, már mióta szolgállok.

Marcus fáradtan válaszolt.

— Biztos nem korábban, mint én.

— 312 október 28-án volt az első csatám,— mondta Petronius.

Marcus felkapta a fejét.

— Én is ott voltam. Constantinus seregében. Azon a hajnalon légónkkal ott álltunk Rómában a Tiberis partján. Vártuk Maxentius átkelését. Nagyrészt krisztushívó gallok voltunk.

Petroniust felkavarták az emlékek, tekintete a múltba révedt.

— Én a másik oldalon voltam. Alig tizenhat évesen. Maxentius két afrikai légiójával megpróbáltunk hajnalban átkelni, gyorsan lerohanni a gall légiókat.

— Vártuk őket,— folytatta Marcus. A Tiberis átkelés alatt elsodorta az afrikaiak sebtében vert pontonhídját. A mi partszakaszunkra érkezettek, mielőtt hadrendbe álltak volna szétvertük.

— Igen, tört fel az emlékezés Petroniusból. Én, és a mi századunk, centuriánk már át sem tudtunk érni. Maga Maxentius is meghalt. A Ruba Saxánál a Tiberisbe zuhant. A folyó sodrában még láttuk fuldokolni, majd elmerült a vízben.

Petronius lehajtotta fejét.

— Ezzel gyorsan vége lett. Felesleges testvérharc volt

Marcus viszont lendülettel, fellelkesedve folytatta.

— Győzött a kereszt Rómában, az egész birodalomban. Constantinus álmában felragyogott a kereszt, fénye beragyogta, megvilágította a birodalmat. Szétfoszlott a homály, a sötétség, sok régi bűn legyőzött.

Petronius kérdően tekintett rá.

— Te ezt hiszed? Azóta jobbak lettek az emberek? Hiszem igen,— válaszolta Marcus.

Tudod mennyit szenvedtek Krisztus követői?

Petronius ismét lehajtotta a fejét.

— Igen, gyermekkorom borzalmait sohasem tudom feledni. Tudom Diocletianus nagy császár volt, a széthullástól mentette meg Rómát. Meg kellett hogy mentse, erősítse az államot, a hadsereget. Azt is tudom, hogy mennyi vér árán. Istenként kellett imádni a császárt. Keresztények, akik ezt nem fogadták el, köztük nők, gyerekek énekelve mentek az arénába. Jöttek a vadállatok. A vériszapos arénát, az ártatlanok halálhörgéseit soha nem tudom elfeledni. Akkor is borzalom volt, még ha nem is voltak hűek a császárhoz, a birodalomhoz.

Marcus átvette a szót.

— Galliában is ez volt. Az ártatlanok kínhalála az arénákban, a halálsikolyok, a városok fórumain felállított verpadok, a sorozatos kivégzések. Mikor a kivégzők karja begörcsölt, kardjuk kicsorbult...

— De ez nem tudta megtörni a keresztényeket. A mártírok vére csak erőt adott. Szinte egész Gallia krisztushívó lett. Constantinus kardjával győzött a kereszténység, azon a hajnalon.

— Azóta minden szép és jó? —Vetette közbe Petronius.

Majd Marcusra tekintve kérdezte.

— Amióta kereszténység van a birodalomban a szeretet és a béke uralkodik?

— Tudom, hogy nem. —Válaszolt lehangoltan Marcus.
— De hidd el, császáruk csodálatos ember, nagy lélek, bátor katona.
Petronius gyorsan közbeszólt.
— Ő nem keresztény.
— Igen, ez így van — válaszolt Marcus. De sok kereszténynél emberileg sokszor különb. Ezért rajonganak érte a katonák. Elé állnának nyílzáporban is.
— Mindegyik? — Kérdezte Petronius.
— Sokan már fáradtak, kedvetlenek. Pedig a győzelem kapujában vagyunk, folytatta tovább.
Marcus kérdően tekintett az arcába.
— Te nem vagy benne biztos?
— Perzsia az összeomlás előtt áll. Shapur folyamatosan menekül előlünk. Csak visszavonul. Saját fővárosában fogjuk legyőzni, Úr lesz a kereszt a világban
Petronius elmosolyodott
— Vagy talán Mithras hite. Nem tudom, kiben, miben hisz a császár.
Tudom valaha Krisztus hitét követte, de már feladta. Másban hisz.
Marcus tekintete a távolba meredt.
— Keresztény létemre meg kell mondalom, hogy megértem őt.
Petronius tekintete kérdően tapadt Marcus arcára. Mintha a fáradt rezdülésekből akarta volna felismerni, megérteni a múlt tragédiáit.
— Volt egy tisztársam, ő is gall származású volt. Portiusnak hívták. Együtt harcoltunk az alemannok ellen. Hatalmas győzelem volt Argentoratumnál. Julianus akkor bizonyította be, hogy katonai lángelme. Emellett kitűnő bajtárs, személyesen is bátor katona. Ott volt velünk az első sorokban. Gyorsan szétziláltuk az alemannokat.
— Ezt hallottam én is,— felelte Petronius. De miért említetted Portius centuriót?
— Ő itt esett el, már a győzelem előtti pillanatokban. Nagyon sajnáltam. Barátom, bajtársam volt. Ha sok dologra nem tanít meg, már szinte biztosan nem élek.
Marcus maga elé nézett.
— Miért is beszélek róla?
— Amit elmesélt, az megtudva már teljesen megértem Julianust. Keresztény létemre! — emelte fel a szavát Marcus.
Petronius kérdően nézte. Majd megszólalt.
— Most már beszélj, ha belekezdted, fejezd be!
Marcus megtört hangon folytatta.
— Szomorú, kegyetlen történet. A császár gyermekkorára véres tragédia volt. Én, aki annyi halált láttam már a harctereken, el sem tudom képzelni, hogy mi vihet rá embereket ilyen cselekedetekre.
— Apja Julius Constantius volt, Constantinus császár unokatestvére. Együtt katonáskodtak a császárral. Mondhatni barátok is voltak. Mindkettő kiemelkedő

műveltségű ember volt. Filozófia, történelem, a művészetek múzsáival jártak együtt.

Petronius türelmetlenül várta Marcus szavait.

— Akkor miért, hogyan következett be a tragédia?

— Constantinus kezdetben nagyon indulatos ember volt. Élete végére azonban a hit, a filozófia nagyon megváltoztatta, — vette át a szót Marcus

— Már nem vele volt a baj. Mikor meghalt szerette volna, ha fia követi a trónon.

— Ennek senki sem volt ellene, — vetette közbe Petronius.

Marcus lassan válaszolt.

— Ez így is volt. Julius Constantius nem is akart császár lenni. Szépen elvult a birtokán, családjával...de az emberi gonoszság és ostobaság...

Több parancsnok féltette pozícióját, befolyását, vagyonát. Pedig hozzájuk sem akart senki sem nyúlni. Veszélyt láttak Julius Constantiusban és családjában, pedig akkor Julianus csak hatéves volt. Így történhetett meg a tragédia, a kegyetlen leszámolás. Csak Julianus és testvére maradtak életben. Még nagyon kicsik voltak...

Marcus és Petronius egy kézfogással köszöntek el egymástól.

Jovianus

Marcus elindult sátrába pihenni. Közben parancsnokának jelenteni akarta, hogy néhány katonája beteg. Láz, hideglelés gyötörte őket.

Megállva, bepillantott parancsnoka sátrába. Jovianus kis asztal előtt ült, rajta gyertya éget, egy papirusztekercsről olvasott valami. Észrevette Marcust, aki köszöntésben megelőzte szinte feleannyi korú parancsnokát.

— Salve!

Légy üdvöz te is! — válaszolt mosolyogva Joviánus.

Magas, kissé hajlott hátú, szabályos arcú, fiatal férfi volt. Arcát szőke fürtök koszorúzták. Tekintetét Marcusra szegezte.

— Mi járatban centurio? — Kérdezte.

— Rossz az emberek állapota. Sokan betegek, gyengélkednek. Lázások, hideglelés gyötri, kínozza őket. De nem panaszkodnak.

— Ilyen a római katona, — válaszolt Jovianus. Meghal a hazáért, Rómáért, parancsnokaiért, családjáért. Ez így van már évszázadok óta.

— Az állhatatosság, a becsület példaképe volt mindig a római katona. Senki elől sem futott meg, katasztrófák idején sem hagyták el őrhelyük. Ezt el is várjuk tőlük.

Jovianus elhallgatott, a szót átadva Marcusnak.

— Igen, de most e sivatagi háborúban már a tűrőképesség határán vannak. A hőség, a szárazság, a fárasztó menetek, a folyamatos perzsa rajtaütések... Jó néhányat orvosnak kellene megvizsgálni, javítani kell az ellátáson

— Elfogadom érveid, kéréseid centurio, — válaszolt Jovianus. Intézkedni fogok, lehetőségeim szerint. Hidd el egy kis erőfeszítés, már a győzelem kapuja előtt állunk. Pár hét és elfoglaljuk Shapur fővárosát. Ekkora római hadsereg hosszú idő óta nem indult győzelemre. Kelet nemsokára keresztény lesz!

Róma ismét legyőzhetetlen.

— Egész életem Rómáról, a hadseregről szólt. Singidunumban, a limes mentén születtem. Apám Varronianus comes, a császári testőrség tisztje volt. Csatákban bizonyítottam, így lettem ma protectores domestici parancsnok. Erőm, eszem, lelkem a helyén. Nem állok meg, szolgálom a császárt, szolgálom Rómát.

Pillanatra megállt, majd Marcus szemébe nézve kérdezte.

— Te is Krisztus vallását követed?

Marcust meglepte a kérdés.

— Igen, — válaszolt Jovianusnak. Én már régen tudom, mennyi vér kellett ahhoz, hogy győzzön Krisztus hite, a szeretet. Győzött Krisztus, ma a birodalom nagy része már a mi hitünket vallja. Sok bajtársam, sőt nagy részünk már a mi hitünket vallja.

— Tudtam rólad,— mondta Jovianus. Azt is tudom, hogy légióink nagy része már Krisztus hitét követi. Kötelességből, fegyelmezetten jelen vannak a császár áldozatain. De már csak kevesen hisznek a régi áldozatokban, a Capitolium isteneiben. Az egész nem más, csak szép mese, magával ragadó, lelkesítő misztikum. Belülről már nincs semmi tartalma.

— Julianus nem üldözi a keresztényeket. Egy kicsit sem bánt senkit a hitért. Megért minden más hitet. Szemében nem a kifelé vallott hit a lényeg. Neki az számít milyen bajtárs és belül milyen ember vagy. Tetteid eredményét, következetességét mérlegeli. A filozófia adta bölcsességet, az erényt veszi figyelembe mindenkinél.

Marcusból megszólalt a múlt, a megélt élettapasztalat.

— Tudom, ifjan ő is Krisztus hitét követte De annyi tragédia borzalom történt a családjában. Constantinus fiai és parancsnokai hatalmuk féltése, biztosítása miatt legyilkolták családját. Hat éves volt ekkor. Kezdetben ő is Krisztus hitét követte, de rájött, azok az emberek, akik látszólag e hitet vallják, semmivel sem jobbak.

— A harcban edződött meg, bajtárs volt. Együtt harcoltunk. Minden katonával egyenrangúan viselkedett. A legegyszerűbbel is. Lelkét a filozófia irányítja, hatja át. Akin lehetett segített, a rokkantaknak, özvegyeknek, árváknak. Pénzzel, élelemmel, orvossal. Otthonokat, kórházakat is épített a rászorulóknak.

—Tanította bajtársaink gyermekeit, árváit.

Marcus tisztelgett, indulni akart.

Jovianus kérte Marcust, hogy maradjon még. Ő vonakodva válaszolt.

— Rá kell néznem katonáimra. Kell, hogy érezzék parancsnokuk szeretetét, együttérzését, azt, hogy velük vagyok, figyelek rájuk.

Jovianus neheztelve szólt rá.

— Egy órácskán semmi nem múlik. Gyere, egyél és igyál velem valamit!

Jovianus intett az őrnek, aki egy ezüsttálcnán sült halat, kenyeret hozott, majd egy kerámia edényben bort.

Marcus meglepődött

— Ilyenből ritkán kerül a katonák asztalára.

Jovianus elmosolyodott, megkínálta Marcust, majd átvette a szót.

— Tudom ezt centurio, de én parancsnok vagyok. A protectores domestici prefectusa, parancsnoka. Feladatunk a császár őrzése, biztosítása, a harcban is döntő szerepet kell játszanunk. Enni kell, csak így bírhatjuk erővel ellátni feladatainkat. Másképpen erőtlenül támolyognánk, vánszorognánk, nem tudnánk sem parancsolni, sem pedig harcolni.

Ezt követően hozzáfogott az evéshez. Jó étvággal, lendületesen tömte magába a falatokat.

Marcus nem utasította el a meghívást, valamit ő is falatozott. Valahogy azért nem tudott felszabadultan, nyugodtan, gondtalan jó étvággal enni.

— Indulnom kell prefectus, mondta majd felállt az asztaltól.

Jovianus izmos karjai azonban visszahúzták az asztalhoz.

— Ne fejezzük be egy kortynyi bor nélkül!

— Jó, köszönöm, — válaszolta Marcus.

Jovianus öntött mindkettőjüknek, majd felemelte poharát.

— Igyunk Rómára, hazánkra, melyet mi alkotunk, teremtünk, mi vezetünk, mi védelmezünk! Mi fogjuk még nagyobbá tenni. Jövők ígéretes, és mi mindent meg fogunk tenni sikeréért.

Pár korty után Marcus felállt és távozott.

Jovianus tovább kortyolt poharából, majd elmélyült az iratok között.

Mithras invictus

A légiók, cohorsok, manipulusok, végül a centuriák parancsnokai is lassan megérkeztek a császár elé, a parancsnoki értekezletre. A fiatalok lendülettel. Az idősebbek fáradtabban, de mindenki arcán elszánt határozottság látszott. Mintha a császár, hite, lelkiereje erősítette volna őket.

Mikor mindnyájan egybegyültek eléjük lépett Julianus.

— Ave Caesar! — Zúgott fel a köszöntés.

— Üdvözlét nektek is válaszolt a császár.—Tiszta arccal, nyílt tekintettel nézett katonáira. Arcán mosoly futott végig.

— Ne csak a császárt lássátok bennem. Katona vagyok, mint ti, a bajtársatok vagyok. Együtt harcoltunk Rómáért, ontottuk a vérünket. Ez összeköt minket, együtt fogjuk megszerezni a győzelem pálmaágát.

— Róma a világ, Róma a civilizáció. Magához vonta a hellén világot, átvette a filozófiáját, művészetét. Így együtt mi képviseljük azt a műveltséget, erkölcsiséget, melynek révén e világ előrelépésre képes lehet.

— Róma, a birodalom már békés, boldog és szabad. Tudjuk, néhány évtizede még a rómaiak is gyilkolták egymást. Ártatlanok estek áldozatául a hatalmi villongásoknak, a hitbeli viszályoknak. Minderre pontot tettem.

A birodalom polgára már szabad, civilizált életet élhet. Nincsenek gyilkos pártviszályok, belső önmérsztő harcok

— Az emberek lelkiismeretük szerint vállalhatják vallásukat, dönthetnek hitük mellett. Senki sem üldözhet már senkit a vallott hite miatt. Rendeletet adtam ki, hogy a retorikai iskolában mindenki csak azt taníthatja, amit hisz és vall.

Rómában helyreállítottam a szenátus tekintélyét. Az ősi törvények, erkölcs hagyományok szellemében alkothatja meg a törvényeket. Városainkban a polgárok szabad közösségek révén szólhatnak bele a közügyekbe. Sok helyen elengedtem az adókat. A tisztségviselők felelősek a közösség előtt, számos a hatalmával visszaélő, kapzsi, jellemtelen embert leváltottam, megbüntettem.

— Hajdan Seneca szomorúan nézett a rabszolgák sorsára, helyzetére. Ma a birodalomban már nincsenek rabszolgák. Nincsenek már látványos gladiátori küzdelmek sem. Ne szórakozzon senki mások kínján, vergődésén, haláltusáján!

Ma Róma megújult, a régi hit, erkölcs feltámadt. A művelt világ álma beteljesülése előtt állunk. Amit elért Alexandrosz, amit majdnem megvalósított Traianus, majd Valerianus most mi együtt meg fogjuk cselekedni, meg fogjuk valósítani. Shapur csak visszavonul előlünk, nemsokára saját fővárosában fogjuk térdre kényszeríteni. Nyugat és Kelet egyesítésének nagy műve a megvalósítás előtt áll.

— Procopius, kérlek ismertesd a feladatokat!.

A magas szabályos arcú tiszt előrelépett és elkezdte a parancsok és tervek ismertetését, kihirdetését.

— Holnap reggel első lépcsőben indul négy légió. A nyomában indulnak, felzárkóznak a többiek.

Az első négy légióval indul maga a császár is és vele természetesen a protectores domestici. A további lépésekben indul a többi légió is. A flottánk az Eufráteszen halad lefelé, természetesen igyekszik lépést tartani a sivatagban előrenyomuló légiókkal. Pár nap és befejezzük a perzsa hadjáratot. Ctesiphon előtt döntő csapást mérünk a perzsákra. Ezután a város sem fogja tudni tartani magát. Én, mint döntés született róla, északon tartalékban maradok négy légióval.

Ekkor elfordult a fáradt, de fegyelmezetten figyelő parancsnokoktól és Julianus felé fordulva mondta: — Róma a világ ura. Övé lesz a győzelem.

Beszédét befejezve, finoman fejét hajtott a császár felé tekintve.

Julianus a pillanatnyi csendet követően átvette a szót.

— Köszönöm Procopius, köszönöm nektek Róma katonái, hogy itt vagyunk, a győzelem kapujában! Eddig együtt szenvedtük az út viszontagságait, együtt harcoltunk, közös lesz győzelmünk is. Hitem szerint győzelemre fogunk jutni.

Velünk küzd Mithras, a legyőzhetetlen istenség. Ő mindig együtt küzdött a bátrakkal, az igazságosokkal, a becsületesekkel.

A katonák szemében értetlenség, fáradt érdektelenség tükröződött vissza, de Julianus átszellemült arccal folytatta.

— Mithras megszületett a kősziklából és útjára indult. Maga a Napisten állt vele szemben. Párviadalban győzte le, így megkaphatta, elnyerte tőle a dicsőség sugarát, a Napisten koszorúját.

— Utána összeforrva küzdöttek a rossz, a gonosz, a sötét erői ellen. Segítenek mindenkit, aki a szeretet, a jóság, az áldozatvállalás hitével indul az élet küzdelmeibe. Azokat, akik bátrak, akik a hazájukért, családjukért küzdenek.

Mithras már legyőzte a rosszat, az ősi bikát, melyből miután leölte, kisarjadt a természet.

A katonák a császár egyéniségétől lenyűgözve, de értetlenül követték a gondolatmenetet.

Két légióparancsnok egymásra nézve összesúgott.

— Miért beszél nekünk a legyőzhetetlen Mithrasról? Hiszen mi szinte mind keresztények vagyunk.

Julianus átszellemülten folytatta tovább.

— Tudom, mindannyiunk élete is tét most, de Rómáért hozunk áldozatot. És aki a Rómáért, hazájáért, az igazságért hal meg, az elnyeri a dicsők jutalmát.

— Ha el is esik itt a csatamezőn, az örök fény birodalma fogja várni. Maga a legyőzhetetlen Mithras fogja átvinni a Cinvat-hídon az örök fény és dicsőség birodalmába.

Julianus gondolatait lezárva, saját hangulatától, érzéseitől megittasultan, szinte megszállottan tekintett körbe.

— Holnap indulunk a győzelem felé, melyet a legyőzhetetlen Mithras és az égiek segítségével el is fogunk nyerni.

A parancsnokok felálltak, és kisebb-nagyobb csoportokban elindultak csapataikhoz. Marcus véletlenül Procopius mellé került.

— Nehezen értem a császárt — kezdte. Máskor, úgy halottam mindig a filozófia erejéről, nemesítő hatásáról beszélt. Vagy Róma régi istenei, harcosai örök és feledhetetlen, nemes lelkű hősei példái révén buzdított bátorságra. Most miért a legyőzhetetlen Mithrast hozta fel?

— A felelet egyszerű,— válaszolt Procopius.

— A hadsereg nagy része már Krisztus hitét követi. Őrájuk már nem fog hatni semmiféle új vallási tétel, vagy kijelentés. Bármennyire szeretik a császárt, bármennyire szépen mondta el mindezt.

— Hát akkor miért mindez? — Marcus még mindig nem értette meg a császárt.

— Mélyen a perzsa birodalomban vagyunk. E birodalomból indult ki hajdan Mithras hite. Julianus úgy érzi, talán e hit révén maga mellé állíthatja a birodalmat, jobban elfogadják. Az is lehet, hogy mindennek egy részét ő is hiszi, vallja, elfogadja. Lehet, hogy Mithrasban is Heliost látja. Bár a keresztények hitében csalódott, de lelke minden jó és szép felé nyitott. Fogsága idején nagyon részletesen áttanulmányozta, átgondolta a filozófiát és mindegyik vallás tanait. A tudás lelkében nemessé tette, saját szenvedései, megpróbáltatásai közelebb vitték mások megértéséhez.

— Ezért szeretik a katonák, és szinte minden ember — vágott közbe Marcus.

— Igen, sokan talán csak ösztönszerűen, folytatta Procopius. Mikor megáll mindegyik mellett, mikor megkérdezi, hogy miben segítsen, mikor velük együtt megy a harcba. Ő nem császárosodott el, érzi kötelességét mindenkivel szemben.

— Számára nem létezik vallási különbség. Csak azt nézi, hogy milyen ember, milyen katona, bajtárs vagy, milyen a jellemed. Csak az számít előtte.

Julianusnál

A császár Procopius, Dagalaifus, Nevitta, Victor, Arintheus és még néhány főtiszt társaságában, a protectores domestici kíséretében gyorsan elhagyta az értekezlet színhelyét és látható sietséggel a császári sátor felé kanyarodtak.

Jovianus, az őt követő Marcussal, Petroniussal és még néhány tiszttel sietősre kellett, hogy vegye lépteit a császár és kísérete utoléréséhez.

A császári sátorba lépés előtt érték utol Julianust és kíséretét. Jovianus szólt Julianus után.

— Császár!

Julianus hátrafordult. Fáradtan, tiszta tekintettel pásztázta végig a parancsnokait, majd megszólalt.

— Gyertek be a sátramba, egy kicsit beszélgethetünk, bármennyire kimerültek is vagyunk. Kellhet egy kis személyes, közvetlen beszélgetés, egymás megértése. Nagy erőfeszítések, feladatok előtt állunk, hiszek abban, hogy feladatunk, küldetésünk csak egymás megismerésével, személyes nehézségei megértésével, mindezek megoldásával tudjuk beteljesíteni. Ti közvetíthetitek felém a hadsereg hangulatát, igényeit, elvárásait.

A parancsnokok bólogatva foglalták el helyüket a császár asztala körül. Julianus mosolyogva szólt parancsnokaihoz.

— Szerény fogadást tudok csak nyújtani számotokra. Én a legegyszerűbb ételt, kását eszek csak. Nektek is ezt tudom felajánlani. Azt kell kapnunk, amit a legegyszerűbb katonáink. Egyébként is had idézzem a nagy Marcus Portius Catót: ahol sokat törődnek az étellel, ott keveset törődnek az erénnyel.

A parancsnokok szótlanként voltak, tisztelték a császárt. Egyikük sem hitte, hogy illendő lenne megtörnie a csendet. Fejük inkább leszegték, az asztalt nézegetve. Egy pillanatnyi feloldódást jelentett, hogy Julianus utasítására a testőrök bort és vizet hoztak be, majd letették az asztalra. A kása nemigen kellett senkinek.

A testőrök elhagyták a sátrat, de senki sem akarta elkezdni a beszélgetést. A császárra vártak. Végül Julianus körbenézett, majd megszólalt.

— Birodalmunk most elérkezett a döntő pillanatához. Hadjáratunk úgy tűnik eredményes lesz, a befejezés előtt áll. A perzsák is megrendültek, nem kellhet sok az összeomlásukhoz. Ha most győzünk, beteljesíthetjük ezeréves küldetésünket, Róma Kelet, és végre a világ ura lehet. Tetteinkkel Nagy Sándor nyomdokába lépünk. Egy pillanat semmi ezer évhez, de e pillanat döntő lesz.

Elsőként Julianus, majd a többi parancsnok is ajkához emelte a poharat. A bor, melyet vízzel hígítottak üdítően hatott az asztalt körülülőkre. A pár korty bor talán feloldotta a feszültségeket, enyhítette a résztvevők arcán tükröződő levertséget, fáradtságot. A parancsnokok arcán valamiféle nyugalom, enyhe felszabadultság jelent meg. Nevitta, a frank parancsnok hirtelen megtörte a csendet, majd beszélni kezdett.

— Ez igaz császár, hogy döntő pillanatok előtt állunk. Nem hittük, hogy ennyire közel kerülhetünk a győzelemhez. Tudom, hogy a Perzsa Birodalom, és a hadsereg már megrendült, de mi sem állunk már erőnk teljében. Hadseregünk kimerült, sok a veszteség, a katonákat az éhség és a betegségek, a láz is tizedelik. Szeretném, ha be tudnánk teljesíteni küldetésünket, mely előtt állunk. Biztos vagyok benne, hogy sikerülni is fog.

A többiek egyetértően bólogattak, tekintetüket Julianusra szegezték, mintha tőle vártak volna erősítést, útmutatást.

A császár kicsit gondolkodott, majd mintha tekintetével parancsnokai érzéseit akarta volna felmérni, megérteni, lassú szavakkal ismét megszólalt.

— Több mint ezeréves birodalmunk egyre láthatóbb változáson megy keresztül. Ez a birodalom már nem az önpusztító, kegyetlen örület, mely Diocletianus, majd Galerius után évtizedekre testvérgyilkos örvénybe rántott minket.

A frank és a gall parancsnokokon látszott, hogy a szó kikíváncozik belőlük, de valamiért nehezen akarják elkezdni.

Julianus ezt elég gyorsan észrevette, érdeklődő tekintetét rájuk szegezve kérdezte.

— Szóljatok, mondjatok el mindent, amire gondoltok. A birodalomért, Rómáért hívtalak ide titeket, hogy a jövőnkről gondolkodjunk együtt.

Végre Dagalaifus átvette a szót, majd gondolatait lassú mondatokkal elkezdte kifejteni.

— Hidd el nekünk császár, mi gallok, bár nem mindnyájan vagyunk keresztények, a birodalom hű polgárai, katonái, neked elkötelezett híveid vagyunk. Hajdan a gall légiók segítették győzelemre Nagy Konstantint, mikor le tudta győzni Rómában a Milvius-hídnál Maxentius afrikai katonáit. Hazaszeretetünk, azóta csak erősebb, lelkünk számára ez jelenti az erőt a küzdelemhez.

Iovianus szinte ihletet kapott a tisztársa gondolatait hallva, a lehetőséget megragadva felállt, és körbetekintve előadta gondolatait.

— Tudjuk császár, hogy te egészen új lelket, szellemet hoztál a birodalomba. Fel akarod támasztani a múlt isteneit, bennük keresel erőt, bátorítást. A filozófia nemes lelkisége is mozgat, az erkölcs és bátorság, mely évszázadokon át megtartotta, felemelte Rómát. A mi hitünk viszont egészen más: a bűneinkért, megváltásunkért, értünk a kereszten meghalt, majd feltámadott Krisztus. Mára szinte az egész birodalom már Krisztus hitét követi. Ez a helyes, igaz út, mely a birodalom polgárai előtt áll. Ez fogja Rómát felemelni, megváltoztatni!

Iovianus a többiek támogatását, együttérzését várta, azonban Julianus nem hagyta, hogy a parancsnokok közül valaki tovább folytassa az elhangzott gondolatmenetet.

Szerényen elmosolyodott, körültekintett, majd kissé emelkedett, magasztos hangot megütve beszélni kezdett. A jelenlévőket magával tudta ragadni, akik tisztelettel, és az arcukon a meghatottság érzésével követték minden szavát.

— Rómát csak a hazáért és a közösségért meghozott áldozat, a hősiesség tudta felemelni, megtartani egy évezreden keresztül. Az igazság, az őszinteség, az állam szolgálata, a nemes lélek, az ősök, az istenek tisztelete, a közösség szolgálata voltak erőforrásaink.

Iovianus nem bírta visszatartani hitéből fakadó érzéseit, kissé tiszteletlen módon közbevetésével zavarta meg Julianus gondolatmenetét.

— Császár nem mondhatod, hogy Róma történelmében mindig, mindenki ezeket az eszméket követte. Még császári elődeid sem! Nagyon-nagyon sok gyarlóság, emberi bűn, gonoszság történt Róma történetében, még a nagy eszmékre, az istenekre történő hivatkozással is.

A hallgatóság bátornak érezte a közbevetést. Iovianusról mindenki tudta, hogy mélyen hívő keresztény, aki hitét, mint apai örökségét büszkén vállalta és hirdette mindenki előtt. Elkötelezettségének, hitének számos esetben tanúbizonyságát adta. Az is általában ismert volt, hogy hitét nem csak szavakkal, de jó cselekedetek által is érvényre juttatta. Másrészt azt is tudták róla, hogy kissé naiv, ugyanakkor vannak emberi gyengeségei, elsősorban az ambíciói, alkalmanként az ital. Bár nagyon szerette feleségét és családját, de mindenki tudta róla, hogy a vonzó, szép nőkről nehezen veszi le a tekintetét...

Bár nem tekintették Julianus egyenrangú vitapartnerének, azonban mégis bizonyos érdeklődéssel, együttérzéssel, figyelemmel követték gondolait, mert tudták, hogy bizonyos erkölcsi és szellemi súlyt képvisel, ezért valamiféle tiszteletet is éreztek iránta. Az is lehet, hogy megnyilvánulásaiban apját, Varronianust látták, aki elismert katona, és köztudottan hívő keresztény volt.

Julianus egyáltalában nem érezte tiszteletlenségnek, hogy az egyik testőrparancsnoka tőle eltérő, talán vele szembenálló véleményt fejtett ki. Inkább úgy tűnt, hogy élvezzi a társalgást, a vitát, sőt a szellemi küzdelem felfrissíti, kimozdítja fásultságából, az egyhangú életből, melyet a fárasztó sivatagi hetek váltottak ki.

A császár mosolyogva nézett körbe a parancsnokokon, szakállát kissé megsimítva gondolkodott, majd nyugodt, kissé derűs, emelkedett hangon beszélni kezdett

— Rómát mindig az istenek tisztelete, a hagyományok követése tette naggyá. Ha fiai ezt az elvet követték, akkor voltak csak igazán nagy tettek, cselekedetek. Mikor nem a maguk életét, érdekeit nézték, hanem a legfontosabbra, a haza javára voltak tekintettel. Mikor a vagyon nem számított, csak a közösség, a haza érdekei voltak az elsők. Az igazán nagy embereket sohasem érdekelte a gazdagság. Alexandroszt sem, aki pedig a világ ura volt.

Körbetekintett a figyelmes arcokra nézett, majd egyre lelkesültebben, lendülettel folytatta.

— Tudjátok ti is, mikor őseink önfeláldozóan szálltak szembe az etruszokkal, a karthágóiakkal, a görögökkel, a germánokkal...Mikor, nem voltak tekintettel saját életükre, sorsukra. Hány nagy, tiszta jellemet soroljak fel nektek?

A hallgatóságot láthatóan magával ragadták Julianus szavai. A parancsnokok, bár nem rendelkeztek igazán klasszikus műveltséggel, mégis rendelkeztek bizonyos, csekély ismeretekkel, fogalmakkal a római múlt kérdéseiben. A keresztény értékrend egyébként azonban bizonyos tekintetben elnyomott bennük mindenféle kötődést az antik, a pogány kultúrához. Mintha régi érzéseket, emlékeket éltek volna újra át. Hitük azonban korlátokat állított eléjük, bizonyos határokat nem akartak, de nem is voltak képesek átlépni.

Julianus látva parancsnokai tétovázását ismételten átvette a szót.

— Hajdani isteneink világa látszólag szép mítosz, mese volt, azért, hogy példát adjon az emberek elé. Mely példákat kell követniük tetteikben, kik előtt tartoznak felelősséggel, hol lehetnek tetteik, életük korlátai, határai. Ti nem is ismerhetitek az istenek igazi nevét, az ősi szent titkokat. Nekem Iamblikhosz megtanította ezeket, a hallgatás megőrizte ősi szent titkokat. Hitetetek még fiatal.

Az idős Salustius nem bírta megállni, hogy ne reflektáljon a császár elhangzott mondataira.

— Mindez csak egy szépen megírt mese, nincs igazán köze az élethez. Hányszor várták elődeink az istenek segítségét, de az nem következett be. Pedig sorra vágták le az áldozati állatokat...Oh, mennyi imát mondtak a rómaiak a sikerekért isteneinknek...Közben még elkövetett rossz cselekedeteikkel, bűneikkel sem akartak soha szembesülni, nem akartak tőlük megtisztulni, de megbocsátást, feloldozást kérni sem.

A keresztény parancsnokok megértő, együtt érző pillantásokat vetettek Salustiusra, aki úgy érezte, hogy a császárt, ha egy pillanatra is, de ki tudja billenteni gondolatmenetéből. Azonban Julianust ez nem tudta megzavarni. Látszott rajta, hogy élvezi a vitát és érvei, elvei, hite, elkötelezettsége révén akar beszélgetőtársai fölé emelkedni. Műveltsége, intellektusa hatalmas tárházát itt nem állt módjában egészében felvonultatni, előadni, csak a legjobb, legfontosabb gondolatait akarta felvezetni, érveikként alkalmazni. Fűtötte, erősítette, vezette a hite, a benne lángoló belső tűz, melyet az istenek hitéből, a filozófia magasztos igazságából meríthetett.

— Ha csak kívülről látjátok az isteneket, ha csak áldozataitokért ellenszolgáltatásokat reméltek tőlük, akkor soha sem lesztek emelkedett, magas erkölcsiségű emberek. Valóban igaz, ha csak személyes, emberi célokat követtek, sohasem láthattok a magasba, az égi régiókba. Értsétek, érezzétek meg, nem az istenek ajándékait kell várni, hanem nektek kell belülről, saját lelketekben, egyéniségetekben felismerni az isteneket, és ennek megfelelően élni, cselekedni. Iustitia mérlege minden emberi tettet, cselekedetet meg fog mérni. Az istenek mindent látnak, tudnak, ismerik minden vágyatokat, érzéseket, gondolatotokat. Úgy kell élnetek, hogy az istenek szelleme áthasson benneteket, minden gondolatotokat, cselekedeteket. Az emberek iránti szeretet, a

megértés kell, hogy vezessen titeket, ezt csak az istenektől vehetitek át. Naphimnuszomban már megírtam: szabaduljatok meg a születés sötét láncaitól! Iovianus hirtelen úgy érezte, hogy bele tud kötni Julianus gondolataiba.

— Mikor híveid Alexandriában megölték Gregorius keresztény püspököt, és néhány munkatársát, akkor mely istenek vezették őket? Vad indulattal cselekedtek, kegyetlenül, az irgalom egy cseppje sem volt bennük.

Julianus mintha várta volna a kérdést, nyugodt arccal tekintett Iovianus szemébe, majd csendesén magyarázni kezdett.

— Soha sem voltam az erőszak, a gyilkolás híve, mi inkább Constantius áldozatai voltunk. Mikor Argentoratum mellett legyőztem a frankokat, alemannokat, germánokat, nekik is megkegyelmeztem. Ezt hasonlóképp elmondhatom számos ellenem fellázadt katonáról, politikusról.

Mindig a megbocsátás, a megértés, a szeretet híve voltam, ezeket akartam érvényre juttatni. Lassan a szomorú gladiatori játékokra is pont kerül. Nem lehetek ott e hatalmas birodalom minden szegletében, nem irányíthatok minden embert, nem viselhetem minden ember helyett a felelősséget. Elítélek, megbüntetek minden igazságtalanságot, kegyetlenséget. Azonban tudomásom szerint az alexandriai áldozatok visszaéléseik, viselkedésük révén maguk vívták ki a műveletlen tömeg dühét és indulatait. Nem viselkedtek hívó emberként, méltósággal, az igazság elveinek megfelelően. Tudjátok, az igazi, felelős vezetőt a legkevésbé sem érdekli a gazdagság.

— Mint a világhódító Nagy Sándort, — mondhatom, hogy engem sem érdekel a gazdagság. Soha nem is érdekelt. Azt mondhatom, mint ő, vagyonom, gazdagságom a barátaimban van.

A nem igazán művelt katonák tekintete kerekre tárgult, meglepetten pillantottak a császárra.

Julianus azonnal felismerte fölényét és határozottan, megállíthatatlan bizonyossággal folytatta.

— Igen, vagyonom a barátaimban van. Bennetek, a parancsnokokban, a legegyszerűbb katonákban, minden római polgárban. Minél inkább átérzik, átérzitek azt a feladatot, azt a felelősséget, a küldetést, melyet az istenek, a történelem helyeztek vállaitokra. Azt, hogy Rómát győzelemre tudjuk vinni, benne minden polgár élete szabad és boldog lehessen.

Az idős Salustius mosolyogva tekintett az igazságai, hite erejétől lendületet kapott fiatal császárra, majd nyugodt hangon, szerényen beszélni kezdett.

— Még egyszer mondom, hidd el nekünk végre császár, az antik istenek világa nem más, mint egy szép, már rég lejárt emberi mese. Hellaszban megszülettek az emberek gondolataiban, érzéseiben, vágyaiban. Aztán összefonódtak a Capitolium harcos, földműves isteneivel, akikkel kezdetben nem sok hasonlóságot mutattak. Hiába akarták akár nagy császáraink is hitük, kultuszuk helyreállítani, soha sem sikerült. Mindhiába adtak nekik az emberek áldozatokat, hogy ők is adjanak, nem mindig viszonzták a hódolatot.

Julianus már alig várta, hogy visszakapja a szót, hogy érveivel meggyőzze a hallgatóit.

— Lehetséges, hogy az istenek csak jelképek, szép és színes mesét, káprázatot jelenítenek meg szemeink előtt, de a szép, a jó, az örök igazság részleteit mutatják meg az emberek számára. Azért kellene, hogy követendő, jó példákat adjanak az életben. Az istenek mind egy közös igazságra, egy örökkévaló és teremtető istenre mutatnak. Ma tudjuk, hogy ő Helios, másképp a Sol Invictus, a Legyőzhetetlen Napisten. Nem az égen izzó csillag, hanem az isteni erő, mely teremtetett, áthat minket. Az istenektől, és tőle kapjuk a lélek nemességét, a bölcsességet és a filozófia igazságát. Már írtam egy himnuszt a Legyőzhetetlen Naphoz, mely teremtetett, megtart mindnyájunkat. Ő tart meg, táplál minket, ereje, kisugárzása révén élhetünk mi, földi emberek.

A császár magabiztosan körültekintett, majd a legnagyobb határozottsággal folytatta.

— Az istenek, a Legyőzhetetlen Nap igazsága számunkra már, mint csak a filozófia igazsága jelenik meg. Megtanít, hogyan is kell élni, szolgálni a hazát, élni polgártársainkkal, élni embertársainkért. Elénk vannak állítva ezek az elvek, csak követni kell őket.

— Ezek az elvek a bátorság, a bölcsesség, a mértékletesség és az igazságosság. Ezen elvek csak együttesen érvényesülhetnek, ha betartod, akkor vagy igaz, jó és értékes ember. Ne csak követni akard ezeket az eszméket, légy is az, cselekedj ennek megfelelően!

— Ha bátor vagy, akkor kiállasz az igazságod, becsületed, hazád, honfitársaid védelmében, és semmi, még az életed fenyegetettsége sem tántoríthat el döntésedtől.

— Ha mértékletes vagy, akkor nem akarsz magad számára mindent, megérted, hogy másoknak is járhat azokból a javakból, melyeket te is élvezel. Taszító az élvettség, az önzés, embereket, birodalmakat dönthet végérvényesen hanyatlásba, pusztulásba.

— Bölcsességed, igazságosságod megvilágíthatja előtted mások érdekeit, szempontjait, mások igazát. Ha ezt megérted, csak akkor lehetsz jó politikus, katona vagy császár, vagy akár egyszerű polgár is. Ha csak magadat látod, ellenben mások céljait, igazát nem tudod felismerni, megérteni akkor ne is kezdj közéleti tevékenységbe, mert nem leszel sikeres és el fogsz bukni. És tudjátok meg, saját lelketekben is csak akkor lehettek boldogok, ha mindezeket betartjátok, követitek. Elődöm, a nagy filozófus, császár, Marcus Aurelius megírta, hogy e rövid földi lét e gyümölcsei a tiszta érzésvilág, a szeretet, a szolgálat, a jóság. Engem Eusebia császárnő jósága mentett meg!

Iovianus már alig tudta magában tartani véleményét, majd kérdését a császárnak szegezte.

— A filozófia, nem határoz meg, nem is pontosít minden emberi viszonylatot, érzést, kapcsolatot, nem szabályozza igazán a felelősséget. Ezzel szemben a

Szentírás, az evangélium meghatározzák tetteid határait, korlátait, indíttatást adnak a másokért történő cselekvésre.

— Biztosan igazad van császár, örök erények a bátorság, a bölcsesség, a mértékletesség és az igazságosság. Lelked, egyéniséged méltóságát, döntéseid meghatározó módon ezek formálják meg, de valami, a legfontosabb mégis csak hiányzik az egész gondolatból.

— Az, amit az értünk meghalt Krisztus tanított nekünk. Az, hogy embertársainkat jobban szeressük, mint önmagunkat, tudjunk értük áldozatot hozni!

— Az, hogy úgy cselekedjünk másokkal, ahogy szeretnénk, hogy velünk is cselekedjenek. Az, hogy tudjuk szeretni ellenségeinket, tudjunk megbocsátani. Ő mindig személyesen szól hozzánk, keres minket!

Sokan mosolyogni, nevetni kezdtek Jovianus gondolatait hallva. Dagalaifus nevetve nézett rá.

— Te mindig, minden cselekedetemben ilyen voltál? Talán nem is vétkeztél soha? Megbocsátottál-e mindenkinek? Én nem teljesen így emlékszem...

Julianus és a parancsnokok halkán nevetgélni kezdtek a felvetésen. A császár felhajtotta utolsó korty borát, majd lezárta a beszélgetést.

— Mindnyájunknak önmagunkba kell néznie...Keressétek az isteni lét felé emelkedés lépcsőit, útjait, és próbáljatok rájuk lépni! — most viszont pihenjünk, várnak ránk a feladatok!

A társaság tagja felálltak, kicsit még beszélgettek, majd szétoszlottak.

Egy istentisztelet

Fáradtnak tűnő, éppen szolgálaton kívül katonák kis csoportjai indultak el egy irányba. Egyre-egyre nagyobb csoportokba verődve, több százan már szinte folyamszerűen haladtak ugyanabba az irányba.

Petronius a tömegben észrevette Marcust, aki ránézett.

— Istentiszteletre indulunk. Holnap támadás lesz.

Petronius csatlakozott az emberfolyamhoz. A tömeg egyre duzzadt, majd a castrum szélén álló egyik sátor előtt megálltak

A tömeg moraja lassan elcsendesedett. Marcus a tömegben körültekintve sok magas rangú tisztet, parancsnokot is felismert.

A sátor előtt egy oltárszerű asztal volt elhelyezve. Mögötte néhány tiszt állott.

Az asztal előtt egy fából durván ácsolt kereszt

A tömeg figyelme az oltár, és a mögötte állók felé koncentrálódott. Egy szabályos arcú, nyugodt tekintetű centurio két kezét az ég felé emelte.

Ekkora már teljes volt a csend. A centurio felemelte hangját. Szavait a távol állók is tisztán hallották.

— Római katonák! Holnap csatába megyünk. Ti mindig hősiezen, bátran, önfeláldozó módon szolgáltátok a császárt, a hazát. Erényeitek, bátorságotok mindig győzelemre vitte a birodalmat. Az ellenség visszavonul, a győzelem már csak néhány nap kérdése. Bár győzelmünk már biztos, de mint sok csatát megjárt katonák tudjuk, nem fogja mindannyiunk megérni. Tudjuk, vállalnunk kell a halált Rómaért, a császáruinkért, otthoni szeretteinkért.

— Dulce et decorum est pro patria mori.

— Háborúban mindig meghaltak római katonák. Ők azt hitték, a Styxen átjutva, az Elysium örök mezőin a dicsők, a hősök élete fog majd osztályrészükül jutni.

— A mi hitünk azonban más!

Az eddig lehajtott fejek, tiszta tekintettel fordultak a szónok felé.

Petronius a tömeget pásztázta végig tekintetével, majd halkán súgta Marcusnak.

— Nézz körül! Szinte minden parancsnokunk itt van.

Marcus tekintete óvatosan körbejárt a tömegen.

— Igazad van, szinte mindenki. A légiók parancsnokai: Arintheus, Lupicinius.

— De a gall, frank parancsnokok is!

— A protectores domestici parancsnokai is!

— Nézd csak Jovianust, fehér köpenyében! Szerinted őszintén hisz Krisztusban, az evangéliumban?

— Talán igen. Julianus is kedveli. A császárt nem érdekli, hogy valaki mely vallásban hisz. Csak a parancsnok becsületes, kötelességtudó segítőkész legyen. A feszület és az asztal mögött álló centurio a tömeg feszült figyelmétől kísérve felemelte szavát.

— Testvéreim Jézus Krisztusban!

— Az Atyának, Fiúnak és a Szentléleknek nevében!

Holnap csatába indulunk. Sokan biztosan nem fognak visszatérni közülünk!

A halál mezsgyéjén állva emeljük fel lelkünk a mi urunkhoz Jézus Krisztushoz!

Hallgassátok meg kedves testvérek a mi Urunk üzenetét!

Évszázadokkal előttünk éltek az apostolok, aki látták, hallgathatták a mi urunkat, Jézus Krisztust.

— Olvassuk, hallgassuk meg Krisztus urunk üzenetét, ahogyan megtaláljuk, olvashatjuk az Apostolok cselekedeteiben!

— A mi hitünk oly sok áldozat, mártír vére által győzedelmeskedhetett. Azok vére által, akik Nero, Diokléciánus, Galerius alatt haltak mártírhalált.

A résztvevők meghatottan hallgatták tovább a centuriót.

— A mi birodalmunk már keresztény. Ti a katonák is nagyrészt azok vagytok. Származtok akár Itáliából, akár Hispániából, Galliából, esetleg Pannónia földjéről.

— Császáruk bár nem a mi hitünket követi, de elfogadja, tudomásul veszi a mi hitünket, engedi, hogy gyakoroljuk. Egyre többen vagyunk, és hiszem, hogy egyre többen leszünk a birodalomban és a hadseregben, akik elfogadják a mi urunk Jézus Krisztus értünk hozott áldozatát, hitét, szeretetét, üzenetét. Így menjetek holnap a harcba, azért a Rómáért, mely immár szinte keresztény, és e hitet, életet meg akarja védeni, őrizni, továbbadni e földön. Hitünk győzelme, melyért holnap harcolni fogtok egy új világ, egy új Róma számára fog kaput nyitni. Harcoljatok tehát holnap hittel, bátran!

— Mint ahogyan az evangélista is mondta: „Nincs annál nagyobb szeretet, mintha valaki életét adja barátaiért.” Ha így fog történni, találkozunk Krisztus urunk örök országában. Ha ő úgy akarja...

A harcosok szigorú, marcona arcai mintha ellágyultak volna, és szelíd és magasztos kifejezést kaptak.

A centurio végezetül a jelenlévők felé fordulva felemelte szavát

— Testvéreim, befejezésképp mondjuk el a mi urunktól, Jézus Krisztustól tanult imánkat!

A jelenlévő tömeg egy szóval, egy érzéssel elkezdte:

— „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben...”

Ezt befejezván tekintete végigpásztázta a tömeget, és kezét áldásra felemelve elbúcsúzott.

— Kérünk, Urunk, vezess minket győzelemre, s ha akarod, őrizd meg életünket.

— Ha nem így történik, kérünk, hogy fogadj be minket örök országodba!

A tömeg pár percig helyben maradt, majd lassan kezdett szétszórni. A fáradt arcokon az elhangzott szavak hatására a lelkierő, átszellemültség, az elszántság érzései rajzolódtak ki.

Kisebb csoportokra oszolva indult mindenki szolgálati helye felé.

Victor, Salustius, Arintheus egy csapat tisztt kíséretében elindultak sátraik, szolgálati helyük irányában. Közben a másnapi teendők végrehajtásáról beszélgettek.

A támadás

A légiók harcrendje készen állt. A szárnyakon a lovasság vonult fel, középen pedig a gyalogság foglalt állást. Elöl a gyengébb értékű segédcsapatok, kissé mögöttük a képzetebb és gyakorlott légiók. Középpontban a protectores domestici által körülvéve a császár és közvetlen parancsnokai álltak.

A ballisták kezelői is elfoglalták helyüket, személyzetük szorgosan készítette elő a gyújtóbombákat, melyek az ellenség hadrendjét voltak hivatottak rombolni, szétzilálni.

A gall és frank parancsnokok inkább a szárnyakon, a lovas alakulatok élén foglaltak állást. A katonák szemét elvakította az erős napsütés.

A sivatagi nap egyre erősebb sugarakat vetett a két hadseregére. A rómaiak vértjein, sisakjain, fegyverein visszacsillogtak a nap egye-egyre erősebb sugarai. Szemben hatalmas, sötét tömegként állt a perzsa lovasság. Gyalogságuk csekélynek volt mondható, többnyire zsoldosokból, vagy segédcsapatokból állott. Látszott, hogy a folyó mentén, a néhány mérföldre lévő, az innen tisztán látható város előtti utat akarták lezárni.

A római parancsnokok rögtön felismerték a perzsák célját, miszerint a lovasság gyors támadásával a római centrumot akarják szétzilálni, majd a hadrendet kettévágva visszavetni a római lovasságot.

Julianus a testőrök gyűrűjében állva néhány szót intézett a parancsnokokhoz, majd a mellette lovagló Jovianus felé fordult.

— Indíts küldöncöket a szárnyakra, a lovassághoz! Ha a perzsák nagyon előretörnének, kezdjék meg az oldaltámadást, a bekerítést.

Alig telt el pár perc, felhangzottak a harsonák. A római közép felé nyomuló perzsa lovasság fenyegetően közeledett. Egy bizonyos távolságot elérve hatalmas nyílzáport zúdítottak a rómaiakra. A gyalogság a pajzsok védelmében keresett menedéket.

A perzsa lovasság első vonalai már elérték a római centrum segédcsapatait. A lovasság lendületét ők nem tudták fenntartani. Egyenlőtlen küzdelem alakult ki, melyben a támadó lovasság legázolta az első sorokat. Elsőprő lendületük a mögöttük álló testőrség csapatait is fenyegette.

Az elöl elhelyezett ballisták személyzetét pillanatok alatt lemészárolták.

Jovianus a tartalék ballistákhoz vágatott, azonnali parancsot adott a tűzeső beindítására. A kezelő személyzet meggyújtotta a robbanó, gyújtó folyadékkal töltött, nagyobb méretű agyagedénybe elhelyezett bombáit és kilőtte a zárt tömegben rohamozó perzsa lovasságra, akik már szinte megnyertnek érezték az ütközetet.

A viszonylag közlelől kilőtt gyújtóbombák működése pusztító, katasztrofális hatást idézett elő a támadók soraiban. Zárt alakzataik megbomlottak, lovaik megbokrosodtak, sorba dobálva le magukról a talpig könnyűpáncélba öltözött vitézeket.

Egy részük még el tudta érni a protectores domestici légiók ércfalát, melyen azonban lendületük megtört. A zárt alakzatban előrenyomuló rómaiak rövid időn belül átvették a kezdeményezést. A zárt alakzatát elvesztett perzsa csapatokat egyre határozottabb lendülettel szorították vissza. Bekerített kisebb csoportjaik számára nem volt irgalom, levágták őket.

Jovianus, Julianus mellett vágatott előre, ők is bekapcsolódtak a közelharcba. A császárt elkapta a harci kedv, az őt biztosító testőröktől elszakadva vágatott a visszavonuló perzsák nyomába.

Jovianus pár testőrrel vágatott a császár után, akit csak az utolsó pillanatban tudtak utolérni és biztosítani.

— Vigyázz! Jobbról egy lovas egység támadni akar!— kiáltott Jovianus a császárra.

Csak a legutolsó pillanatban sikerült beérni Julianust. A perzsák által eldobott néhány dárda két pretoriánust leterített.

Jovianus kissé korholva szólt a császárhoz.

— Kértünk arra, hogy nagyon vigyáz. Szeretett császárunk vagy, mindannyiunk példaképe. Féltünk, szeretnénk, ha még sokáig vezetnél minket, győzelmekre, birodalmunk új és boldogabb jövője felé.

Maga Jovianus sem vette észre, hogy az ellenség ritkuló sorait üldözve, szeretett császára, példaképe, barátja mellett tovább vágatva elszakadtak a protectores domestici zárt alakzatú, fegyelmezett soraitól.

Mintha valószínűtlen fény, ragyogás vette volna körül őket a csatamezőn.

A zsinagóga

A harc átviharzott a városon, lassan befejeződött, a város utcáiról visszavonultak a perzsák. A főúton, a helytartói palota előtti téren még hevert néhány elesett ellenséges katona. A felgyulladt, leégett épületek romjai között lassan elhamvadtak a tüzek, a parázs is már egyre kevésbé izzott. Gerendák dőltek, zuhantak be a kiégett épületek csonka falai közé.

Julianus és kísérete elhaladt a helytartói palota mellett, majd egy viszonylag ép, templomszerű épület előtt álltak meg. Az épület kapuja nyitva volt, a császár és kísérete beléptek a félhomályos, üres terembe. A terem hátuljában a hétágú gyertyatartóban pislákoltak a lángok. A császár tekintete megállt a gyertyatartón.

A félhomályból egyszerre egy idős férfi, a rabbi lépett elő.

— Salve — köszöntötte a császár.

Az idős férfi alig láthatóan meghajolt, inkább csak bólintott a császárnak.

Julianus rögtön elkezdte a beszélgetést.

— Híveid elmenekültek, te miért maradtál itt? Nem féltetted az életed, a tied életét?

Az idős férfi a császárra nézett, majd kimondhatatlan nyugalommal beszélni kezdett.

— Én nem akartam elmenekülni. Híveim egy része elmenekült, másik részét katonáid ölték meg.

— Mert Shapur mellett, ellenünk harcoltak, válaszolt a császár. Mi nem ellenetek akartunk harcolni. Nem tudjátok, hogy Róma legyőzhetetlen?

Ugyan, — felelt a rabbi. Ti mindig gyűlöltetek minket, harcoltatok ellenünk, leromboltátok templomaink, otthonaink, gyilkoltatok minket.

Ez nem igaz, — válaszolt Julianus. Pontosan én voltam, aki elkezdte Jeruzsálemben a Templom újjáépítését. Pénzt, követ, fát, munkásokat adtam a munkához.

— Miért maradt abba a munka? A faanyag elégett, a köveket széthordták. A keresztények mindent tönkretettek, — kérdezte a rabbi.

A császár tisztjei között indulatos hangok hallatszottak. — ez mind nem igaz, szaladt ki Victor száján. A morgolódás egyre erősödött.

Julianus félig hátrafordult, kezét félig kinyújtva csendet parancsolt tisztjeinek, lecsendesítette őket.

— Ők is gyilkoltak minket..., — hangzott el valamelyik praetoriánus szájából, de a császár intésére, utasítására mondata abbamaradt.

— Folytasd, — szólt a császár az öreg rabbihoz. Látnod, katonáim nem szeretnek titeket. Meg tudod mondani, hogy miért? — Ezt követően, hosszan nézett az öreg rabbira. Meg sem várta a választ, gondolatait folytatta.

— Mi, rómaiak szeretjük az igazságot. Ez jogrendszerünk alapja. Csak azt fogadjuk el. Meghallgatjuk, elfogadjuk bárki, mindenki igazságát. Mi meghallgatjuk mindenki véleményét, aztán Iustitia mérlegére helyezzük. Ezért vitték diadalra az istenek seregeinket, zászlóinkat.

— A római sas most újra felszállt, Perzsia trónján fog leszállni. A birodalom feltámadt, rövid időn belül régi fényében fog pompázni. Az istenek velünk vannak, senki sem fog, nem is tud megállítani minket. Ti most hibáztatok, rossz oldalra álltatok. Csak ezért alakult így a helyzetetek. Erre nem gondoltatok? Miért a perzsák mellé álltatok? Pedig én baráti levelet írtam Hillél rabbihoz...

Az öreg rabbi gondolataiba mélyült, majd megszólalt

— Császár! Mi itt élünk. Évszázadok óta. Nem mehetünk el innen sehová. Mint mondtam, ti leromboltátok Jeruzsálemet, mi szétszóródtunk a világban. Mindenütt, az egész világon jelen vagyunk. Hitünk legyőzhetetlen, Jahve a mindenható Isten velünk van, az Ő kiválasztott népével. Velünk van, velünk harcol, mint a próféták korában, és győzelemre is fog majd vezetni bennünket.

A fáradt római parancsnokokból egyszerre tört ki a nevetés. Nevitta szinte nevetve tört ki

— Mintha nem úgy tünne a helyzet...A perzsák visszavonultak, vele mentek a te híveid is.

Az öreg rabbi kissé elgondolkodott, majd a parancsnokra nézett.

— Ne csak a mai pillanatban gondolkozz, mi évezredekben mérjük a sorsunkat. Jahve, a mi mindenható Istenünk pillanatok alatt megfordíthat, megváltoztathat mindent. Kihozott minket Egyiptomból, az asszírok, a babilóniaiak fogságából. Hol vannak már e birodalmak? Sehol. Eltűntek. Mi még mindig megvagyunk és örökre meg is fogunk maradni. A ti birodalmatok sem lesz örökkévaló, nem fog örökké létezni.

Julianusban, kimerültsége ellenére mintha vitázó kedv támadt volna fel, érdeklődő tekintettel figyelte az öreg rabbi arcát, rezdüléseit. Bizonyos megértést, együttérzést is keltett benne az öreg tanító, talán még valamiféle sajnálatot, megértést is érzett iránta. Elismerés ébredt benne iránta, hogy itt maradt templomában egyedül, nem menekült el, mint hittársai, akik a perzsák szövetségesei, támogatói voltak.

A császár rövid gondolkodás, mérlegelés után a rabbi arcába tekintve nekiszegezte kérdését.

— Róma, a birodalmunk már több mint egy évezrede áll fent. Emberek, népek, vallások nagyon színes kavalkádja. Azok is, akiket látsz, akik előtted állnak. Rómaiak, hellének, gallok, frankok, örmények. Akár ősi vallás, akár a Sol Invictus, akár Mithras hívei, akár a keresztények, vagy akár csak azok, akik magában a csak filozófiában hisznek.

— Mindenki szabad birodalmunkban Ugyanakkor mindnyájan egy eszmét, egy államot szolgálnak, azt építik, azért harcolnak. Ma már a világ új lelkeségét, szellemét mi formáljuk, hoztuk ide is.

Hozzátok is Mezopotámiába. Ti ezt nem értitek, bezárkóztok saját sok ezredéves hagyományaitokba, csak hitetek kőbe vésett tételeit, parancsait vagytok képesek meglátni. Eddig nemigen járultatok hozzá a polgári alkotmányokhoz, a ragyogó városok kiépüléséhez, a tudományok és a művészetek előrehaladásához.

— Ha csak a ti Istenetek létezik, akkor miért győznek felettetek a más isteneket követő népek? Miért nem tudjátok megakadályozni más istenek tiszteletét? Ismeri-e Istenetek teremtményeit? Akik, akár minden ember bűnös.

Az öreg rabbi kicsit gondolkodott, arca szinte magasztos vonásokat vett fel.

— Megmondtam császár, Jahve a mi istenünk a leghatalmasabb. Ő, aki kihozott minket az egyiptomi rabságból, az asszír, majd a babiloni birodalom szolgátságából. Ha meg is próbált, akkor is velünk van, győzelemre fog minket vezetni. Ti most ezt még nem hiszitek, de majd meg fogjátok látni.

A parancsnokok ismét nevetésben törtek ki. Victor mosolyogva fordult az öreg rabbi felé.

— Nem látod, hogy a győzelem előtt állunk. A perzsák már csak visszavonulnak előttünk. Nem is állunk meg már, csak fővárosuk, Ctesiphon előtt. Ti csak azon gondolkoztatok, hogyan fogtok beilleszkedni a birodalom életébe. Ha elfogadjátok birodalmunk törvényeit, szabályait, erkölceit, akkor meg fogjátok találni boldogulásotokat. Mint eddig is így volt. Jó lenne, ha végre túl tudnátok látni saját népeteken, saját igazságotokon, megismernétek a megbocsátást, a szeretetet. Ha egyszer végre elgondolkodnátok megváltónk, Krisztus áldozatán.

Julianus egy kézmozdulattal megállította Victor gondolatait, aki gyorsan elhallgatott. A császár, miután leállította parancsnokát, átvette a szót és a rabbi felé fordult.

— Azt mondod, hogy az Isten, kizárólagosan csak a ti Istenetek, csak a ti népeteké. Csak a saját igazságotokban hisztek. Honnan tudod ezt, mikor, mint ti is az mondjátok, tanítjátok, hogy Istent még senki sem látta? Ha Isten, csak a ti Istenetek, akkor miért kavarta volna össze a nyelveket? Miért nem vitte Istenetek győzelemre felkeléseiteket ellenünk, ha veletek volt?

Az idős rabbi kissé elgondolkodott majd magasztos hangon fordult a császár és a mögötte álló parancsnokok felé fordult.

— Jahve a mi Istenünk, mi pedig a választott népe vagyunk. Ha meg is engedi, hogy esetenként elbukjunk, akkor is győzelemre fog minket vezetni.

— Császár, te most győztesnek érzed magad, de biztosan tudom, hogy nem fogsz győzni. Tudom azt is, hogy ellenünk írtál, a Galileaiak ellen címmel vitairatot.

Julianus elmosolyodott, alig várta, hogy visszakapja a szót és elmagyarázza álláspontját. Nagy lendülettel kezdte el gondolatai kifejtését.

— Még a keresztény bajtársaimmal is vitatkozom. — közben tekintete végigsiklott parancsnokain. — Bennük is a teremtő Isten, a Világalkotó leszűkült értelmezőit érzem, de én egy vallást sem bántok. Akkor vagyok boldog, ha híveik megtalálják az egységet az isteni lelkeséggel. Ők is csak galileai szekta.

Egy pillanatra megállt, majd határozott, átszellemült arccal folytatta tovább gondolatait.

— Remélem, hiszem, hogy már a győzelem kapujában állunk, melyet el is fogunk érni. Róma ma már egészen más szintre érkezett el, mint más népek.

Melyeknél, még zsarnokság van. Mint császár már számtalan rendelkezést hoztam az elesettek, szegények árvák helyzetén segítsek. Ez más népeknél még nemigen történt meg.

Mindez azért lehet, mert végre felismertük az igazi teremtet, világalkotó, megtartó Isten létét. Ne értse félre senki, mi nem az égitestet imádjuk. Azt az istenséget, mely teremt, fenntart mindeneket, mely fényével kisugárzik a világra, megmutatja minden szép és jó, a szeretet az erkölcs irányait. Mi nem egy-egy nép harci istenében gondolkodunk, hanem abban, aki az isteni szellem egységet teremti meg a népek között.

Az öreg rabbi a császárra tekintett, majd saját, biztosnak tekintett igazsága tudatában folytatta.

— Lehet, hogy ez így is van. Azonban a mi Istenünk személyesen szólt és szól hozzánk a próféták által. Hibáink, bűneink megbünteti, ha méltónak talál minket, akkor pedig felemel. Nem rajtunk, tetteinken múlik döntése. Akaratát nem ismerhetjük, csak kérhetjük segítségét.

Dagalaifus mosolyogva nézett rá.

— Most a mi győzelmünket kérjed tőle! Nektek is így lesz jobb.

Julianus bólintott, majd távozott. Parancsnokai követték. Az épületből kilépve szemükbe sütött az égető mezopotámiai nap.

Tovább-előre

A légiók megállíthatatlanok voltak. Mintha a rómaiak viszonylagos kimerültsége ellenére döntő fordulatot vett volna a háború menete.

A perzsák és segédcsapataik a harci érintkezést sem mindig vették fel. Mintha ismét-ismét a rómaiak kezébe került volna a kezdeményezés. Sokan azt érezték, hogy Mars és Fortuna melléjük állt. A császár és sok parancsnok cselre, törbecsalásra gyanakodott. Pedig nem erről volt szó. Shapur nagykirály már ismét csak a megerősített fővárosa védelmére gondolt.

Vélhetően az utolsónak tekinthető ütközet előtt Julianus beszédek intézett a felsorakozott katonáihoz.

— Katonák a fél világon haladtunk át, és most itt vagyunk a győzelem kapujában. Karnyújtásnyira van tőlünk Ctesiphon, melyet ha elfoglalunk, halálos csapást tudunk mérni a perzsákra. Róma elnyeri Kelet kapujának a kulcsát. Visszaáll hajdani nagy császáruk, Traianus birodalma, egész Mezopotámia ismét a birodalmunk provinciája lesz.

— Hatalmas gazdagság fog e városban a kezeinkbe kerülni, az a mesés vagyon, melyet a perzsa királyok évszázadok alatt szereztek meg, gyűjtöttek össze. Birodalmunk ismét hatalmas és virágzó lesz, ti, a birodalom hősei is boldogulni fogtok. Hálánk nem marad el, a végső győzelmünk után rátok is a boldog és megelégedett élet fog várni. Ez az utolsó erőfeszítés, azt a hősiességet és elszántságot várom el tőletek, melyet eddig is láttam, tapasztaltam minden cselekedetekben. Fel az utolsó erőfeszítésre, a győzelemre! Nincs már erő, mely vissza tudna tartani benneteket!

Julianus még egy utolsó szemlét is tartott csapatai felett. Lóháton, Nevitta, Victor, Dagalaifus, Salustius és Jovianus kíséretében végigjárta a hadrendet.

Az utolsó eligazításként a hadrend közepére helyezte a gyengébb gyalogos segédcsapatokat. Az első sorba a tapasztalt, veterán gyalogságot állította. Attól tartott ugyanis, hogy a gyengébb gyalogos segédcsapatok esetleg, megrendülhetnek, ez a hadrend felbomlását válthatja ki. A veterán itáliai és hellén légiókban bízott a legjobban. A szárnyakon az itáliai és a gall lovasság félelmetes erőt jelentettek, sodró lendületüket szinte lehetetlen feladat volt megállítani, még a híres perzsa lovasság számára is.

Mikor a perzsa sereg látótávolságnyi távolságba került, a légiók megindultak irányukba. Szabad szemmel is jól kivehető volt, hogy perzsák élén legendás parancsnokaik lovagoltak: Surenas, Pigranés, és Narseus, bíztatták és vezényelték katonáikat.

A perzsák első nyílzáporát a rómaiak pajzsai felfogták, a támadást, az előretörést képtelenek voltak így visszavetni. A római gyalogság élcsapatai megfelelő távolságból elhajították dárdáikat, melyek már a perzsák első sorait rombolták.

A római gyalogosok tudták, hogy minél gyorsabban törnek be a perzsák arcvonalába, annyival kisebb lesz a veszteségük, mert a közelharcban többnyire ők bizonyultak erősebbnek.

Julianus az első vonalban buzdította a harcoló katonákat. Többnyire a gyengébb segédcsoportok között volt, őket igyekezett bátorítani, lelket akart önteni beléjük.

— Bajtársatok vagyok, éppolyan katona vagyok, mint ti! Sorsom a tiétek, győzelem, vagy a dicsőséges halál. A győzelem kapujában állunk, a perzsák már hátrálnak, egészen rövid időn belül miénk a győzelem!

Jovianus általában Julianus mellett volt, követte a császárt, mellette harcolt. Egyébként csodálta és nagyra becsülte Julianus jellemét, bátorságát, bajtársiasságát. Még óvta is attól, hogy nagyon előretörjön, így esetleg fogságba kerüljön. Úgy érezte, ha kell, akár saját testével fedezi, ha kell saját élete árán is megvédi, több esetben figyelmeztetően kiáltott az uralkodóra

— Figyelj, jobbról egy perzsa lovascsapat támad!

A császár meglátta az ellenséget, a mögötte álló testőrsége élén összecsapott velük. Ez csak percekig tartott, mert viharszerűen érkezett be egy, Nevitta vezette gall lovas egység.

A gall lovasság beérkezése gyorsan visszavetette a talpig páncéllemezekkel védett perzsa lovasokat. Pár perc múltán már csak a lovak által felvert hatalmas porfelhő látszott, a lovasok eltűntek a távolban.

A gyalogság is egyre nagyobb lelkesedéssel üldözte a visszavonult ellenséget, akik közül már sokak holtteste borította a csatateret. A rómaiak az égető hőség, a sivatag kietlensége, forró, égető homokja ellenére hatalmas lelkesedéssel üldözték a visszavonuló ellenséget.

Hiába próbálták Pigranes, Narseus és Surenas rendezni soraikat, látható volt, hogy a perzsák vonulnak vissza, többszörösen megerősített várak, Ctesiphon biztonságosnak vélt falai mögött kerestek menedéket. Az üldözés tovább folytatódott, már szinte Ctesiphon falai előtt álltak a római alakulatok. Távolról is látható volt, hogy a nyitott kapukon keresztül a perzsák vonulnak vissza a védelmet jelentő erődítés falai mögé.

Az üldöző légiók szorosan követték az ellenséget, az élen haladó egységek már már a kapuk előtt álltak. Úgy tűnt, itt a pillanat, hogy egy lendületből be lehet nyomulni a perzsa fővárosba és el is lehet foglalni.

Julianus és Jovianus látótávolságból követték a hadmozdulatokat. Egyszer csak egy ziláló lélegzetű centurio jelent meg előttük.

— Császár, csapataink már a kapuk előtt üldözik az ellenséget. Victor légiója már betört a várba az ellenséget követve. Mit tegyünk? Folytassuk a támadást, avagy zárkózzunk fel és úgy indítsunk döntő támadást?

Julianus pillanatok alatt meghozta döntését.

— Most álljatok meg, mert ha az üldözés közben betörtök a városba, akkor a többségben lévő perzsák ott le fognak benneteket mészárolni.

Szinte a következő pillanatban egy másik centurio jelent meg és közölte, Victor felismerte a veszélyt és visszavonta a csapatokat.

— Tudtam, hogy felelős parancsnok.— jelentette ki Julianus.

A mellette álló Jovianus is gyorsan felismerte a veszélyes helyzetet.

— Ha egy-két légiónk is benyomul a várba, bekerítik, lemészárolják őket. Inkább bekerítjük és kiéheztetjük majd őket.

Nemsokára izzadtan, porosan beérkezett Victor is, jelentkezett a császárnál.

— Nagyon sok erő tömörült a városban. Meglátásom szerint nagyon nehéz lesz a város ostroma. Vizek, mocsarak veszik körül, melyeken nem fogunk tudni átkelni. Nincs elég ostromgépünk és katapultunk. Ezek nélkül tehetetlenek leszünk.

Julianus végighallgatta Victort, majd elvonult

A győzelemre hálaképp áldozatot mutatott be az isteneknek.

Megtorpanás

Míg Julianus áldozatot mutatott be, a parancsnokok között komor hangulatú beszélgetés zajlott le.

Dagalaifus kezdte el kétségeit.

— Szinte már győztünk, most azonban elúszni tűnik e győzelem. Az ellenség visszavonult megerősített, vizekkel körülvett várába. Nincsenek eszközeink a vár ostromához.

Nevitta gondolkodva nézett társaira.

— Ha talán a nyílt területen bekerítjük és megsemmisítjük az ellenséget, akkor nem tud visszavonulni a várba. Akkor jóval kevesebb erő védi a várat, és esetleg megkockáztathatnánk az ostromot.

— Ahhoz a lovasságnak is jóval gyorsabbnak kellett volna lennie.— szólt közbe Victor.

— Jovianusból az egyéniségét mindig is jellemző józanság, megfontoltság szólt meg.

— Bárki bármit is mond, ezt nem tudtuk megtenni. Bármennyire jó a lovasságunk, a perzsáké sokkal gyorsabb és mozgékonyabb. Csak ha közelharcba kerülünk, akkor lehettünk volna nyertesek. E hadjárat itt úszott el, már nem tudjuk győztesen befejezni.

Julianus pontosan e pillanatban érkezett meg az áldozatról, egy kézmozdulattal intett parancsnokainak és hívta be őket sátrába. Ők követték a császárt, majd leültek asztala köré.

— Hallom a hadjárat esélyeit mérlegelitek. Elértünk Ctesiphont, Victor egységei már betörték a városba. A kapuk azonban bezárultak, nem tudtunk lendületből győzni. Szerencsére Victor kimentette egységét. Be kellett volna érkezni Procopius légióinak is, de ez még nem történt meg. Híreim szerint nem is tudnak már beérkezni. Most a győzelem kapujában álltunk, de sajnos be kell látnunk, hogy itt meg kel állnunk. Ostromgépeink, építőanyagunk sincsenek.

Salustius a császárra tekintett.

— A hadsereg a kimerülés határához érkezett. Egyszerűen már nem képes folytatni a támadást. Ha esetleg lendületből elfoglaljuk a perzsa fővárost, akkor győzhettünk volna, de ehhez nem voltunk eléggé gyorsak. Be kell látnunk, hogy a győzelem kapujában torpantunk meg.

Jovianus nyugodtan tekintett végig a jelenlévőkön.

— Igazatok van, nem tudjuk már folytatni. Ha itt maradunk katasztrofális vége lesz. A hőség, az éhség fel fog örölni mindnyájunkat. Vissza kell térnünk, vissza is fogunk térni. Talán egyszer, egy későbbi időpontban meg tudjuk valósítani nagy álmainkat, céljainkat. Erre lehetőséget látok, hiszen az ellenség is meggyöngült. Ha kicsit jobban szervezzük meg a hadjáratot, biztosan sikerülni fog Traianus birodalma helyreállítása.

Közben a beérkezett Julianus tovább folytatta. Arcán szomorúság, megrendültség látszott. Azonban a megértés is kiült arcvonásaira.

— Emlékeztek, hogy mennyi derék bajtársunk vérére itta be a sivatag homokja? Hány hősről teteme hever a csatatereken. Egy nagy álomban hittem, Traianus birodalma helyreállításában. Beismerem elöttetek, ez most nem sikerült, de én is hiszem, hogy egyszer el fogjuk érni e célt. A hadsereg állapotát látva most meg kell, hogy hajoljak érveitek előtt. Döntésem egybeesik felvetésetekkel. Tegnap éjjel a keleti égen csillagok hullását figyeltem meg. Döntésem ez is megerősíti.

Szervezett formában vissza fogunk vonulni és végiggondoljuk egy újabb fellépés lehetőségét. Nem a ti bátorságotok, harci kedvetek hiánya okozta e helyzetet, hanem a rajtunk kívül álló szerencsétlen körülmények.

— Tegyétek meg az előkészületeket a holnap kezdődő visszavonulás előkészítésére!

A parancsnokok arcán mintha megkönnyebbülés szaladt volna át, majd lehajtott fejjel távoztak.

Julianus Jovianus, pár testőr és az orvosok kíséretében a hevenyészett sebesültek kórházát járta be. Megállt a könnyebben sérültek, de a haldoklók mellett is, szinte mindenkihez volt egy-két jó szava, majd az orvosokhoz fordult.

— Tegyetek meg mindent értük, ami emberileg lehetséges!

Visszatekintve még odaszólt a sebesültekhez.

— Orvosaink hamarosan segíteni fognak rajtatok. Én pedig áldozatot mutatok be értetek Asclépiosznak.

Egy végzetes pillanat

A csapatok zárt alakzatban elindultak északi irányba. A perzsák egy idő múlva elkezdtek támadni a visszavonuló rómaiakat. A kósza rajtaütések után e támadások szabályos ütközetekké váltak, melyekben a perzsáknak nem sikerült szétzilálni, bekeríteni a rómaiakat.

Úgy látszott a híres perzsa lovasság dicsősége, hősiessége már a múlté volt. A szárnyakon ellentámadásba lendülő támadó gall lovasság megrendítette a védelmük.

Középen a római lovasság ércfala megállíthatatlan erővel tört előre. Mögöttük a gyalogság nyomult előre Julianus tisztikarával a gyalogság előtt lépdelt lován ülve, bátorítva, biztatva katonáit.

- Ti mind a Birodalom hősei vagytok, titek lesz a győzelem! Ha itt nyílt csatában morzsoljuk szét az ellenséget megint fővárosukig fognak visszavonulni.

— Látjátok, az ellenség megint menekül, visszavonul előlünk. Lehet, hogy itt megfordítjuk a hadjáratot. Parancsnokuk Merena már a visszavonulásra gondol. Törjetek előre úgy, olyan hősiesen, mint eddig! Mi vezetünk titeket, osztozunk sorsotokban, veletek vagyunk.

A perzsák felbomlott, megrendült hadrendje már nem is mutatott, tanúsított összefüggő, szervezett ellenállást. Gyalogságuk, lovasságuk már csak a visszavonulásra gondolt, menteni akarták a menthetőt. Úgy vélték, talán újjászervezve, kedvezőbb feltételeket nyújtó csatatéren még győzhetnek. Kisebb csoportokban küzdöttek életükért.

Julianus csapatai élén vágatva, lendülettel, nagy kedvvel vetette bele magát a küzdelembe. Gondolataiban, szemei előtt az Elysium, már megdicsőült hősei lebegtek. Arcok, nevek, emlékek, akikről mindent tudott. Akik annyit harcoltak, véreztek Rómáért évszázadokon át.

Mindegy, hogy mely eszmét követték, mely politikai irányzathoz is tartoztak, vagy mikor éltek, de az sem érdekelte, hogy belpolitikájuk milyen volt. Csak hősiességük, áldozatuk.

Mariusé, Sulláé, Caesaré, Traianusé, filozófus elődjéé, Marcus Aureliusé.

Tudta, hogy ők már a sok névtelen római hőssel együtt az örök dicsőség ragyogó, napfényes mezőin vannak.

Nevitta, Jovianus és Victor a császár mellett vágattak a felbomló harcrendű perzsák után. Az utóbbi néhány szót vetett oda figyelmeztetésként:

— Imperátor, itt már győztünk, állj meg, a csata véget ért. A perzsák már csak visszavonulnak, a légiók gyalogsága majd lefegyverzi őket.

A császár paripája még lendületben volt, szökellett, vágatott előre.

Nevitta egy oldalt álló, talán mintegy harminc lépésnyire álló perzsa csoportosulást pillantott meg. Julianus is feléjük tekintett, lendületet adott lovának.

A következő pillanatban egy dárda repült a császár felé, majd a bal oldalába csapódott.

A császár elsápadt, de érthető hangon közölte:

— Eltaláltak, megsebesültem

Victor és Jovianus lesegítették a lováról. Ekkora már itt voltak a sebesültszállító légionáriusok. A császárt hordágyra tették, majd hátravitték.

A parancsnoki sátorban a császárt egy ágyra fektették, azonnal hívták az orvosokat. Ők bár másutt folyamatosan dolgoztak, ennek ellenére viszonylag gyorsan beérkeztek. Fáradtak voltak, azonban a császár iránt szeretetet és tiszteletet érezve, azonnal tudatosult bennük, hogy legjobb tudásukkal, a lehetőség szerint mindent meg kell tenniük, hogy megmentse Julianus életét.

Első lépésként finom mozdulattal, lassan eltávolították a dárdát a császár bal oldalából. A császár nyitott szemmel, összeszorított ajkakkal viselte a beavatkozást. Ezt követően az orvosok bekötötték a császár sebét. Ekkor úgy tűnt, mintha a beavatkozás sikeres lett volna, a császár kissé nyugodtabb, talán élénkebb is lett. Tekintete tiszta volt, légzése nyugodt. Mindez környezetét, híveit örömmel töltötte el, reménykedtek, hogy szeretett parancsnokuk, akit szinte barátnak tekintettek, túl fogja élni a váratlan sérülést, felépül és folytatni fogja, talán győzelemre is viszi a hadjáratot.

Miután a császárt hátravitték, harctéren küzdő katonák, mikor látták, hogy szeretett császáruk, parancsnokuk sérülést szenvedett, vad dühvel vetették rá magát a perzsa csapatokra.

A támadó gyalogság, a lovasság gyorsan megrendítette a perzsák hadrendjét, akik gyors visszavonulásba kezdtek. Akik ezt nem tudták megfelelő gyorsasággal kivitelezni, azok pillanatok alatt a hadszíntéren maradtak, tekintetük üvegesen meredt Mezopotámia a

hőségtől izzó egére, de az indulattól felhevült, sok vigyázatlan római is így végezte, holttesteik beborították a csatateret.

Nevitta és Dagalaifus a lovasság élén vágatva az egyébként bátor és jól harcoló perzsa lovasságot is visszavetették. A perzsa lovasság csak meglehetősen, biztos távolságban állt meg, távolról lövöldözte ki nyilait a rómaiak felé. Ennek már nemigen volt hatása, a rómaiak harcrendjét éppen csak, hogy elérte néhány nyílvessző. A nyilak egy része előttük csapódott be, más részét pedig a katonák pajzsaikkal fogták fel.

A visszafelé vágató Jovianus egy tiszt csoporttal találkozott. Csak néhány szóra volt ideje.

— Császáruk megsebesült, de fel fog épülni. Egészen biztos vagyok benne.

Jóslat-halál

Julianus a tábori ágyon hevert. Tekintete tiszta volt, a távolba révedt. Környezete, parancsnokai aggodva, szorongva vették körül az ágyát, féltették, mert nagyon szerették császárukat. A legjobb orvosok is jelen voltak, akik a pergamoni Oribasius irányításával, komor arccal kezelgették a lándzsa okozta sebet és próbálták enyhíteni a lázat.

A parancsnokok közben a harcok kimenetelét is értékelték. A győztesnek tűnő csata Julianus kiesésével mintha a rómaiakra nézve kedvezőtlen fordulatot vett volna. A jobbszárny meghátrált, Anatolius udvari főudvarmester, Julianus személyes barátja pedig bátran harcolva elesett. Az idős parancsnok, Salustius csak nehezen tudott kitörni a perzsa gyűrűből. Mikor Julianus meghallotta a barátja haláláról szóló hírt, saját válságos helyzetével mit sem törődve sírni kezdett. Maga miatt sohasem— még most sem — fakadt sírásra, barátja elvesztése azonban még élete utolsó pillanataiban is mélyen megrendítette és elkésérítette. Aggódó környezete óvása, tiltakozása ellenére, tisztán és folyékonyan beszélni kezdett.

— Kedves bajtársaim, érzem, hogy távozni fogok közületek. Lehet, hogy nagyon korán történik ez, még nagyon sok tervem volt Róma ismételt naggyá tételére. A Végzet, az istenek döntése így alakították személyes sorsomat, nem akarok panaszkodni. Mint minden lélek, az én lelkem is egy csillagról a földre szállt, testet öltött, most visszatér a csillagok közé. Tudom, a lélek a testtől megszabadultan boldogabb, mint itteni börtönében. A jámbor, bölcs, hű és becsületes ember jutalomként fogja fel a halált, én is így vélekedem. Soha sem hátráltam meg senki, de legfőképp bármiféle igazságtalanság elöl, mindig az igazság elveit tartottam szem előtt. Erős, állhatatos akartam maradni, mindig küzdöttem a gyávaság, az emberi gyengeség, az igazságtalanság bármiféle formája ellen. Ezt kaptam az istenektől és a filozófiától, az örök Rómától, azoktól a hősektől és bölcsektől, akiket példaképemül választottam. Egy ember — mint én is — meghalhatok, de a szellem, a lélek örökké él.

Többen, félve állapota további rosszabbodásától, meg akarták állítani a beszédben, azonban Julianus a jó szándékú intések ellenére nem hagyta abba gondolatait. Tudta, hogy e világon már nem sok ideje

lehet hátra, ezért még további gondolatait is mindenképp meg akarta osztani környezetével. Egy-két rövid hörgés után ismét tiszta hangon folytatta. Ekkor már senki sem akarta visszatartani.

— Sorsom személyes tragédiákkal indult, a hadvezéri szerepen át egészen a császári hatalomig ívelt fel. Császárrá választásom mintha égi kegy lett volna, az istenek különös játékaként. Lehetett volna bennem sérült lélek, sértettség, harag, bosszúvágy, de tisztázni tudtam magamban ezeket az érzéseket. Senkit sem büntettem a vétkét meghaladó mértékben, lelkem nem terheli semmiféle vétek.

A jelenlévők mehatottan, könnyeikkel küzdve hallgatták a császárt, aki nyugodt hangon folytatta emlékei felidézését.

— Mint egy jó szülő, mindig felelősséget éreztem alattvalóimért, a birodalom összes lakosáért. Mint minden jó uralkodó, céloknak a birodalom lakosai, alattvalóim boldogulását éreztem. Sikerült rendet, békét, szabadságot teremteni a birodalomban. Megszüntettem a hatalmi rivalizálásból, a vallási és politikai ellentétekből fakadó konfliktusokat, gyűlölködést, erőszakot. Vallását, hitét bárki szabadon, bántatlanul megélheti, gyakorolhatja Véget vetettem egyes elődeim önkényességének, alattam egyre szabadabbak lettek a birodalom népei. Döntéseimben az emberséget követtem, az elesetteket, özvegyeket, árvákat, betegeket, sebesülteket, ahol tudtam megsegítettem.

Most, úgy érzem, hogy túlságosan korán, de elérkezett a földi életem befejezése. Jó lett volna még élni, cselekedni Rómáért, honfitársaimért, de egy jóslat már korábban tudatta velem, fiatalon, harc következtében fogok az életből távozni. Elfogadom a felettünk álló istenség akaratát, belenyugszom. Az embernek meg kell érezni a pillanatot, mikor az égiek hívása megérkezik számára. Elismerem, hibáztam a harcban, mikor gyorsan előre törtem, azonban sohasem akartam így a halált, de nem is féltem tőle. Talán így volt a jobb, dicsőségben haltam meg, így is fognak emlékezni rám.

— Minden bizonnyal jobb ez, mintha egy hosszú, kínos öregség után ragadna magával a lassan érkező halál. Akit az istenek szeretnek, azokat fiatalon veszik magukhoz. Lelkem egy csillagra száll, onnan majd látni fogja, mi történik itt e földön. Hálát adok az isteneknek azért is, hogy megmutatták a helyes utat számomra. Így most az

életemet, mint az égiek ajándékát, lehetőségét nyugodt lélekkel adom vissza nekik, nem maradtam semmiképpen adós irántuk.

— Ha most rátok nézek, azt kell mondanom, hogy tekintetem már egyre kevésbé, egyre homályosabban lát már titeket, földi embereket, egyre inkább az istenek örök hazája fényei világítják meg utamat. Búcsúzom tőletek, hű barátaim, bajtársaim, lehet és remélem, hogy egyszer még találkozhatunk.

Julianus ekkorra már nagyon elgyengült a beszédétől, szemét egy pillanatra behunyta, de a következő pillanatban mindenki csodálatára ismét kinyitotta.

A császárt körülállók látták, hogy már csak nagyon kevés idő van hátra, azonban megrendülésük ellenére még vártak valamiféle útmutatást, eligazítást Julianustól. Tesz-e bármiféle jelzést, utalást az utódlásra? Kit szeretné, hogy kövesse a trónon?

Julianus mintha megérezte volna, hogy környezete még néhány gondolatot vár tőle, egyre inkább gyengülő hangon, de folytatta gondolatait.

— Sajnálom, hogy itt kell hagyni titeket barátaim, akik számos alkalommal bebizonyítottátok, hogy kitűnő bajtársak és barátok voltatok. Búcsúzom tőletek, abban a hitben, hogy majdan a csillagok közt, az égi hazában találkozni fogunk.

— Tudom, hogy itt halálos ágyamnál utolsó útmutatást is vártok tőlem, nevezetesen a császári utódlás vonatkozásában. Én nem szándékozok számotokra javasolni, vagy kijelölni senkit. Eléggé bölcsek, bátrak, mértékletesek vagytok, hogy magatok között megtaláljátok azt a férfiút, aki minden érnynek megfelelő a méltó utódom lehet. Azért sem említék már most meg senkit, mert a legkiválóbbra, helyzetemben, a jelenlegi pillanatban már nem biztos, hogy említést, utalást tudnék tenni. Tudom, veszélyes helyzetbe is hozhatnák bárkit, ha esetleg itt erőltetném számotokra a jelölését. Van bennetek is emberi gyengeség, hiúság, nagyravágyás, de kérek titeket, hogy mindezt Róma érdekében felejtsetek el, személyes céljaitokat rendeljétek alá egy nagy és magasztos célnak. Csak azt tudom kívánni nektek, hogy hazánk érdekében találjátok meg a lehető legalkalmasabb, legkiválóbb személyt. Most már nincs erőm a továbbiakban bármit is mondani számotokra, érkezett a pillanat, távoznom kell a földi létből.

Ajkát egy utolsó sóhaj hagyta el, a következő pillanattól, bár arca nyugodt maradt, tekintete üvegessé vált
Salustius lefogta Julianus szemét. A parancsnokok sírva, fogták meg utoljára szeretett barátjuk kezét, majd könnyes szemekkel, lehajtott fejjel távoztak.

Charito

Iovianus fáradtan fordul ágyán az egyik oldaláról a másikra. Kimerült, volt, kifejezetten bántotta Iulianus elvesztése, de az egész hadjárat is, minden veszteségével, eredménytelenségével.

Bosszúságára, kimerültségére talán nem a legjobb gyógyszert választotta. Néhány parancsnok, a protectores domestici körében az éjszakába nyúlóan beszélgetésbe kezdtek, közben folyamatosan, megállás nélkül öntötték magukba a bort.

Most is, mint mindig, mindenkivel barátságos, nyílt volt, azonban a fáradtság kissé ingerültté tette. A fáradt rezignáltsággal kezdődött, felüdülésként várt beszélgetés végén meglehetősen ingerült jelzők röpködtek a parancsnokok között. A férfiakat eldurvította a nélkülözés, az erőfeszítés, a hosszú háború. Hiányoztak a nők, a hitvesek, finomságukkal, gyöngédségükkel, szeretettel. Hiányoztak a gyerekek, a családi harmónia.

A beszélgetés végén mindenki rosszkedvűen, kissé már másnaposan pihenni vonult. A beszélgetés feloldó, felüdítő, hangulatjavító hatása elmaradt.

Iovianus először rövid álomba zuhant, de nem tudott mélyen aludni, fel-felriadt. Rövid álomperiódusok, ideges felébredések váltogatták egymást.

A sok forgolódást követően végre sikerült egy mélyebb álomperiódusba zuhanni. Ez már hosszabb, mélyebb volt, színes, régi álomképeket hozott elő, idézett fel. Évekkel ezelőtti szép, lélekmelegítő, mosollyal telt pillanatok, az élete tavaszát.

Mikor véget ért a szolgálat, feszes mozdulattal lépett ki a Flavia Felix Légiónak a laktanyájából. Sietett volna haza.

Sietett végig Singidunum napsütötte utcán, a virágok illata bejárta a levegőt. Egy fiatal nő suhant el mellette, fehér tunikája alatt karcsú, arányos, formás alkat sejlett.

Arca szabályosan szép volt, hullámos fekete hajfürtjei mélyen a válla alá értek, szeme szintén fekete volt.

Iovianust pillanatra elbűvölte, megigézte a nő látványa, aki mellette elsietve alig érezhetően elmosolyodott.

Iovianus azt érezte, hogy már láthatta őt valahol, valamikor. Rövid gondolkodás után rájött, talán egy magas rangú parancsnok lánya lehet, akit egy ünnepségen, vagy fogadáson láthatott már talán.

Mikor másnap ugyanitt, szinte ugyanakkor találkoztak, már érezte, hogy láthatatlan szálak szövődtek közöttük.

Mikor a Salve! köszöntés bátortalanul elhangzott ajkairól, a nő bátorítóan rámosolygott.

A félálomban való forgolódás közben felidéződtek az első mondatok melyeket egymás között váltottak.

— Charito vagyok, Lucillianus comes lánya, Constantius császár fogadásán Sirmiumban láthattuk már egymást. Ti adtátok az őrséget, mi a császár és felesége körül álltunk az ünnepségen.

Iovianus már tudta, hogy nem akárki áll előtte. Lucillianus comes Constantius császár egyik legjelentősebb parancsnoka volt, leányát szépsége és finomsága messze kiemelte a többi parancsnok leánya közül. Arra is emlékezett, hogy hárfával kísérve egy mitológiai témájú dalt adott elő ekkor. Ez már csak egy szép mese volt ekkor, senki sem hitt benne, nem vette komolyan. Már mindnyájan, a szüleik és ők is keresztények voltak.

Iovianust elbűvölte a nő egyénisége. Az első szavakat alig találta.

— Neved a kellem, a báj, az égi kegy, a lényed ugyanaz.

Aztán feltörtek a menyegző, a nuptiae pillanatainak boldog emlékképei. Mikor a gyorsan megtartott eljegyzés után hamar eljött az esküvő pillanata.

Elsőként Iovianus szüleivel, családjával elindultak a menyasszonyért. Lucillianus házában a család már várta őket. Charito fehér tunikában várta, hajában virágkoszorúval, nyakán, karjain ékszerek csillogtak, szeme boldog ragyogással tekintett Joviánusra. Rövid köszöntőre fogadásra került sor, majd az esküvői menet átvonult a vőlegény és szülei otthonába.

Az esküvő hosszabb részére, folytatására másnap Varronianus comes villájában került sor. Először egy hívő, keresztény katona kérte Krisztus áldását az ifjú pár életére, majd a nagyszámú részvevő jelenlétében elkezdődhetett a már annyira áhított lakodalom. Azért előtte Charito olajjal megkenste a kapufélfát, majd felvette a stólat.

A lobogó fáklyák vörös fénnyel töltötték be az átriumot, az épület oszlopcsarnokát, az ifjú pár mellett, a szülők, a családtagok hangulatára is átragadt a boldogság.

A szolgák egymás után, sorban hozták az étkeket, a fogásokat, az italokat. A hangulat egyre emelkedettebbé vált, az elfogyasztott italok hatására is.

Charito ígéző, ragyogó szemekkel tekintett Jovianusra, majd érzéseit szavakba öntötte

— Életem neked adom, a mai naptól a tiéd. Mi ketten, nagyon hosszan, örökké boldogok leszünk. Gyermekeink fognak majd körülvenni minket, boldoggá fogják tenni életünket. Ez lesz a jövő. Te egyre magasabbra fogsz emelkedni. Életünk, jövőnk, boldogságunk Róma jövője és boldogsága is.

Jovianus élénken emlékezett e szavakra. Arra is, hogy atyjaik, Varronianus és Lucillianus és anyáik mosolyogva ölelték meg őket, majd kívántak hosszú boldogságot.

Ő nemigen talált az ünnepélyes pillanatokhoz méltó szavakat, hiszen magát katonának, és nem a szavak emberének érezte. Ráadásul sokat is ivott már, ez, míg mások nyelvét megoldotta, az övét ekkor inkább elnehezítette. Azért mégiscsak összeszedett néhány gondolatot, megköszönve a jókívánságokat. Gondolatait nehezen, meghatódva öntötte szavakba, összesen csak pár mondatba.

— Köszönök nektek mindent, de elsősorban Istennek és Krisztus urunknak köszönöm, hogy e pillanatot megadta. Köszönöm, hogy szerelmet, hitvest küldtek nekem, hogy mi ketten egy új közös élet útján indulhatunk el. Köszönöm a jövő, a család lehetőségét, ezzel teljesíthetem azt a kötelességet, az élet, a család továbbvitelét, mely minden római férfira kötelességként hárul.

Jovianus még fájó fejjel, kimerülten is, a legteljesebb pontossággal, szinte képszerűen emlékezett eddigi élete talán legboldogabb, nagyszerű pillanatára.

A nász felizzó pillanatainak képei is feltörtek benne. Mikor Charito fehér tunikája lehullott, csak szeme, nyaka, karja, bokája ezüst ékszerei ragyogtak a mécsesek nagyon visszafogott fényében. Az ajkak összetapadása, a boldog összeolvadás mámoros pillanatai, a boldog ébredés, mikor a szobát a hajnal fényei betöltötték. Aztán

egymás kezét fogva kiléptek a városka utcáira. A hegyen felettük ragyogott az ég, alattuk, lent a Danubius és a Savus csillogtak.

Majd előtörtek a boldog várakozás, a gyermekek születésének, érkezésének képei. Mikor együtt segítették a botladozó fiúcskák első lépéseit. Mikor egymásra nézve összenevettek, botladozásaikkor, elesésükkor, felállásaikkor, vagy mikor erejüket próbálgatták egymáson.

Jovianus úgy érezte, e szép, boldog pillanatok kitörölhetetlen emlékeket hagytak lelkében, érzéseiben. Senki sem veheti el tőle az érzéseket, emlékeket. Őrlődött a boldog pillanatok emléke és a kötelességteljesítés kényszere között.

Kicsit még próbált aludni, félálomban lelkierőt nyerni a felidézett álmokképekből. Aztán erőt vett magán, erejét összeszedve az előtte álló nap feladatai kezdték foglalkoztatni.

Az új ébredéskor, fáradtan, idegesen intézett kimondatlan kérdést saját maga felé.

— Miért kell ugyan itt szenvedni? Nem sokkal jobb lenne-e egy felhőtlen boldogságban, valami gyümölcs- és virágoskerttel körülvett villában élni a családdal? Elfeledkezni mindenről, csak nekik élni?

A kemény fekvőhely végül is kidobta, bár fáradt volt felkelt. Álomképeit, illúzióit elűzte, tükrébe tekintve, kissé fáradt, tört arcára nézve ellágyult vonásai pillanatok alatt keménnyé váltak

— Apáink generációkon át Rómáért, a birodalomért harcoltak, vérezték. A mi elsőrendű kötelességünk is ez. Tűrni, szenvedni, küzdeni kell, ha kell életünk árán is. Nem tehetünk mást, ezt az évezred parancsa diktálja számunkra.

Nehézkes lépteivel, mozdulataival, fáradtan, belső feszültséggel indult el a parancsnoki sátor felé. Tudta, hogy Julianus utódlása fog napirendre kerülni.

Hirtelen egy gondolat cikázott át rajta. Eszébe jutott apja, Varronianus álma, jóslata. Soha sem vette komolyan az álmot, miszerint valaha majd a birodalom legmagasabb tisztségébe juthat.

Megrázta magát, az eddig a földre szegett tekintetét az égre emelte.

— Istenem, most talán beteljesülhet e hajdani jóslat. Itt állok előtted tiszta szívvel, tiszta lélekkel. Ha császár lehetek, a te országotat fogom itt a földön építeni, téged foglak szolgálni. De ne az én szándékom történjen meg, dönts el te, hogy milyen szerep várhat még az életben rám!

Ekkor kissé megnyugodott, majd Isten, és a sors el fogja dönteni, mi is fog vele történni. Gazdagságra, nagy vagyonra sohasem vágyott, azonban a magas tisztségek kissé izgatták, legyezték hiúságát.

Aztán ismét előtörtek benne Charito, és a kisfiúk képei. Arra gondolt, mennyire boldogok lennének majd, ha ő lenne a császár.

Gondolataiban családját, már-már, mint a császári családot látta.

— A szerelem, a boldogság újabb-újabb útjai, lépcsői várnak rám. Csak menni kell felfelé ezeken a lépcsőkön. Soha nem szabad megállni, mindig csak előre kell nézni, menni határozott léptekkel. És ahogy egyre föltebb fogunk érni, egyre több fény fog körülvenni.

Varronianus fia....a császár

A légiók parancsnokai rezignált hangulatban, fáradtan, kissé törten ültek le. Látszott rajtuk, hogy megviselte őket a visszavonulás, Mezopotámia hősege, a veszteségek, hű katonáik, harcostársaik bajtársaik, barátaik halála, elvesztése.

Leginkább azonban a császár halála törte le őket. Vallási beállítottságtól, nemzeti, provinciabeli hovatartozástól függetlenül nagyon szerették Julianust. Vele annyi csatában küzdöttek, győztek, sokan már mielőtt Julianus császár lett volna.

Tisztelték bátorságát, bajtársiasságát, emberségét, vallási türelmét, és nagyon felnéztek intellektusára, páratlan műveltségére.

A parancsnokok leverten ültek az asztal körül. Látszott rajtuk, hogy semmi kedvük sincs az új császár kijelölésével foglalkozni, egy ilyen nagy horderejű kérdésben döntést hozni. Tudták, hogy nemigen lehet e körben Julianushoz méltó utódot találni.

Azonban az egész hadjárat irányítása, a hadsereg vezetése—legalább formálisan—igényelte az uralkodó, az új császár személyét. Kellett az a személy, akire az egyszerű katonák is feltekinthettek, akitől a parancsot, a bátorító szavakat várhatták. Kellett egy vezető, aki az egység jegyében helyrehozhatja a hadjárat alatti hibákat, aki valamiféle eredményt tud felmutatni. Aki mögé mindenki felsorakozhat.

A döntés nehéznek tűnt. A parancsnokok: Victor, Nevitta, Dagalaifus, Sebestianus, Arintheus és a többiek nem nagyon akartak vitát, vagy konfliktust. Érezték, hogy most a legnagyobb egyetértés kell, gyorsan egy mindenki által elfogadható személyt kell találni. Concordia, az ősi római istennő, mintha közékük ült volna. Senki sem akart megszólalni. Arintheus kényszeredetten, nehezen kezdte el gondolatmenetét.

—Császárunk már a dicső hősök napsütötte mezein jár. Együtt a többi római hőssel, akiknek köszönhetjük, hogy birodalmunk már több mint 1000 éve fennáll. Most egy nehéz, sorsfordító döntés előtt állunk.

Döntenünk kell az új császár személyéről, aki győzelemre fogja vezetni seregeinket és egy számunkra eredményes békét köthet

Parancsnoktársain végigtekintve feltette a kérdést:

—Felmerült-e bennetek valaki neve?

Mivel válasz nem érkezett, hosszú szünet után újra ő emelkedett szólásra.

— Részemről Salustiust tudnám javasolni. Ő a prefectus Orientis, a Kelet parancsnoka. Idős, tapasztalt katona, sok csatában, háborúban eredménnyel, sikeresen küzdött Rómáért. Magas kora, bölcsessége a biztosíték arra, hogy birodalmunk, hadseregünk sorsát a legjobb kezekbe helyezzük.

Minden tekintet az idős katona, a birodalom keleti részeinek katonai kormányzója arcára szegeződött.

Salustius felemelkedett, körültekintett a parancsnokokon, majd beszélni kezdett.

— Bajtársaim! Megtisztelő számomra az a tisztelet és bizalom, mellyel körülvesztek. Én már sokat, nagyon sokat harcoltam a birodalomért, több császár alatt szolgáltam. Hajdani bajtársaim már a dicső hősök mezőin járnak, remélem, hiszem, hogy én is rövidesen követni fogom őket.

Körültekintett bajtársain, majd folytatta.

— Most elesett császárunk Róma egyik legnagyobb alakja, uralkodója volt. Lelke nagyságát, hősiességét, bátorságát, emberségét itt, közöttünk senki sem tudja még megközelíteni sem. Óriási feladat, kötelesség bármelyitek számára, hogy átvegye az ő tisztségét, hivatalát. Sikerre kell vinni e jól indult, de már láthatóan rosszul alakuló, vereség felé tűnő hadjáratot. Menteni a menthetőt!

A parancsnokok kérdően tekintettek rá.

— Én mindehhez már öreg vagyok. Fiatal erő, határozottság kell! Az a lendület, erő, ami minden katonát magával ragad és győzelemre viszi a birodalmat. Bármennyire jóleső számomra kérésetek, én ezt a megtisztelő felkérést nem tudom elfogadni. Válasszatok olyan császárt, aki fiatal, magával ragad mindnyájunkat, és győzelemre viszi ezt a szerencsétlenül alakuló hadjáratot. Várható-e eredményes hadvezetés egy olyan parancsnoktól, aki távol, messze tartózkodik a hadszíntértől? Ugye, ti mindnyájan jól tudjátok, hogy nem, mert elképzelhetetlen. Hát ez a helyzet esetemben is!

Salustius leült, majd végigtekintett a parancsnokok arcán. Bizonytalanság, irányvesztettség látszott az arcokon. E válaszra senki

sem volt felkészülve. Mindenki azt hitte, hogy felsorakozhat Salustius mögé, majd e döntést közölheti a légiókkal. Rövid csend telepedett, az amúgy is levert parancsnokokra. Erre senki sem mert gondolni. A csendet sem akarta senki megtörni.

Arintheus arcán a feszültség, gyors érzések, indulatok, gondolatok jelei szaladtak át.

— Bajtársaim, értsük meg, addig innen fel nem állhatunk, amíg nem jelölünk ki végre császárt, akár az itt jelenlévők közül is. A hadsereg várja a döntést, ha bizonytalanságban hagyjuk a katonákat, akkor követjük el a legnagyobb bűnt. Döntenünk kell!

Victor és Sebastianus egymás között kezdtek el beszélgetni, talán csak néhány szót váltva. Beszélgetésük senki sem hallhatta, de a jelenlévők érdeklődését felkeltette, ugyan miről is beszélgethetnek? A tekintetek kérdően rájuk szegeződtek, szinte arcukról akarták leolvasni gondolataikat.

— Talán várhatnánk kicsit a döntéssel, — szólalt meg Sebastianus.

Victor azonnal átvette tőle a szót.

— A törvényes uralkodói család Constantius családja, Julianus elődjéé. E családból kellene, hogy megtaláljuk az uralkodásra legmegfelelőbb személyt. Olyan személyt kell találnunk császárnak, akit mindenki elfogad, és aki öröklése jogszerű. Egy ilyen döntés elejét veheti minden további lehetséges viszálynak, amire semmi szükségünk sincs. Sajnos e konfliktusok már rendkívül sok viszályt idéztek elő, felesleges vérontást, szenvedést okoztak. Ne essük bele újra a múlt hibáiba!

Az egymás mellett ülő gall parancsnokok rövid szóváltásba kezdtek egymás között. Pár perc múlva Nevitta felállt, és határozott hangon kijelentette.

— Mi gallok és frankok a hadsereg meghatározó részét jelentük. Szerepünk, részvételünk mindenütt döntőnek bizonyult. Nélkülünk már nem létezhet a birodalom, de a hadsereg sem. Bár nem mindnyájan követjük Krisztus hitét, de tudjuk, ez a hit adja a hadsereg számára a legnagyobb lelkiezt, bátorítást. Elfogadjuk, az új császár lehet akár keresztény is! Mi lenne, ha mi jelölhetnénk ki magunk közül az új uralkodót?

Jovianus hirtelen úgy érezte, hogy szólnia kell, pártolnia kell a javaslatot, hite, édesapja hite miatt is. A pillanat visszahozhatatlannak,

elmulaszthatatlannak tűnt előtte. Egy pillanat alatt felemelkedett és el akarta kezdeni mondatait.

— Az új császár valóban keresztény legyen ...!

Hirtelen minden tekintet reá szegeződött. Salustius bátorító szavai szíven ütötték.

— Atyád, Varronianus kitűnő, jó és bátor bajtársunk volt. Mi mindannyian megadjuk neked a bizalmat. Állj az élünkre! Fiatal vagy segíteni fogunk!

Jovianus már alig hallotta az idős parancsnok szavait, melyet a többiek egyöntetű igenlése kísért. Alig tudott kimondani néhány szót.

— Köszönöm, köszönöm nektek! Méltó leszek bizalmatokra!

Szinte kitántorgott a sátorból a napfényre. Hirtelen az apja által közölt hajdani jóslat jutott eszébe.

— Varronianus fia...a császár!

Alig hallotta, lényegében nem is igazán értette a hosszan felsorakozott légiók köszöntését...

— Julianus vagy Jovianus?

A felsorakozott légiók éljeneztek...

Athanasius

Jovianus íróasztala előtt ült, belemélyedt az előtte felhalmozott iratokba. Jelentések, elszámolások, főként kinevezések, parancsok tornyosultak az asztalán.

A bejáratnál a protectores domestici álltak őrt. Az iratokba elmerült Iovianus fel sem tekintett, mikor a protectores domestici egyik tisztje belépett. A tiszt nem akarta zavarni a császárt, rátekintett, azonban Iovianus ezt nem vette észre. Komor árnyak borultak arcára, és elmélyülten tanulmányozta az iratokat.

Hirtelen felpillantott és észrevette a tisztet. Mielőtt az jelentkezett volna, Iovianus hirtelen ráförmedt.

— Megmondtam, hogy csak a legfontosabb ügyekben zavarjatok!

Értetek, a hadseregért, Rómáért dolgozom. Nem szeretem, ha gyakran kizökkentetek a munkából.

A tiszt várt egy pillanatot, jelentkezett, majd nyugodt hangnemben fordult Iovianushoz.

— Császár, Athanasius püspök érkezett meg, bebocsátásra vár. Úgy tudom, hogy te hívtad, beszélni akartál vele.

Iovianus felugrott asztalától, gyors mozdulattal félretolta az iratokat. Arca hirtelen megváltozott, szinte átrajzolódott, mintha átszellemült, emelkedett érzések töltötték volna el. Karjait kitérve lépett ki a bejárat elé.

Intésére a posztoló protectores domestici sorfala szétvált, ő a megérkező idős férfi elé sietett. Karjait üdvözlésre emelte, szívét a tisztelet érzései töltötték el.

A bejárat előtt ott állt az idős egyházatya. Ősz haja, napbarnított arca bizonyos élenkséget adott megjelenésének. Markáns arcán a múlt törései, küzdelmei, áldozatai tükröződtek vissza. Szemei, tekintete fölfelé tekintettek, magasztos erőt sugároztak, egy nagy lélek fentről kapott erejét. Nyugodtság, erő, a lélek határozottsága érződött rajta.

Iovianus nehezen tudta visszatartani a meghatottság feltörő érzéseit. Ez az egyházatya, akiről annyit hallott, akitől oly sokat meséltek neki a családjában, vagy a keresztény katonák.

Tudta, hogy Athanasius szinte kétszer olyan idős, mint ő. Ez is tisztelettel, meghatottsággal töltötte el.

Jovianus hagyta, megvárta, hogy Athanasius szólaljon meg elsőként.

— Krisztus nevében és szeretetével köszöntelek!

Az idős egyházatyja átölelte a fiatal császárt, aki meghatottan kereste a válasz szavait.

— Tisztelet az Egyház oszlopának, az ortodoxia atyjának!

Jovianus előreengedte az idős férfit, majd karjával jelezte számára, hogy foglaljon helyet asztalánál. Meghatódott hangon, tisztelettel köszöntötte az idős egyházatyát.

— Megtiszteltetés számomra, hogy eljöttél hozzám. Életutad ismertem, mindig nagyra becsültem. Küzdelmed, áldozatvállalásod, nagyon sokunk előtt ismert és tisztelt. Most új korszak indulhat a kereszténység, Róma, de az egész birodalom történetében is. Elődöm, bár nagyszerű ember, császár volt, sőt még türelmes is hitünkhöz, elkanyarodott Isten, Krisztus hitétől, a Szentháromságtól. Azoktól a szikláktól, melyre egykor elődömmel, Nagy Constantinus császárral elhelyeztéték hitünk alapvetését. Constantinus utódai a tévelygés útjára léptek, tévútra vezették az egyházat, a hívőket. De te örök példa voltál az állhatatosságban. Közvetlen elődöm, Flavius Julianus tett már feléd néhány gesztust, de én ennél sokkal többet szeretnék tenni a hitünkért és érted. A pogány hite mellett viszonylag türelmes Julianus ugyan visszahelyezett tisztségedbe, de én ennél sokkal többet szeretnék kérni tőled. Légy az Egyház oszlopa, az ortodoxia atyja az egész Római Birodalom számára. Állhatatos hited, életed példája adjon erőt mindannyiunk megújulásához!

A császár egy pillanatra elgondolkozott, majd tovább folytatta

— Birodalmak, civilizációk hatalmas küzdelmének forgatagában élünk. Most ugyan elődöm szomorú halála, visszavonulásuk kényszerű helyzetet teremtett számomra, számunkra is, de egy vesztes hadjárat, egy kényszerű békekötés még nem jelentheti Róma eszméje, vagy a kereszténység vereségét, feladását. Birodalmunk a megújulás, a felemelkedés előtt áll, de már nem a Julianus által felelevenített pogány istenek, hanem Jézus Krisztus hitében, szellemében. Ez lesz győzelmünknek, célunk megvalósításának biztosítéka, záloga.

Athanasius nyugodtan hallgatta végig a császár szavait, majd átvette a szót.

— Köszönöm császár, hogy fogadtál, jól esik, hogy ennyire ismered életutam. Igen nagyon hosszú volt, kimondhatatlan mélységekkel és

magasságokkal. Megkaptam a kegyelmet, hogy életemben mindig Krisztusra tekinthettem, számtalan nehézségen, megpróbáltatáson ő vezetett keresztül.

— Még nagyon kicsi voltam, mikor Diocletianus uralkodott. Emlékszem a behódolást elutasító hitvalló keresztények mártíriumára. Nagyon sok szenvedés, áldozat kellett ahhoz, hogy a hit győzedelmeskedjen. Férfiak, nők tűntek el örökre az arénákban.

Iovianus egy pillanatra megállította az emlékezést.

— Pedig Diocletianus bölcs ember, nem egy fanatikus, vagy örült, kegyetlen ember volt, mint Galerius.

Athanasius visszavette a szót a fiatal császártól.

— Igen ő, amit tett nem örültségből, vagy öncélú kegyetlenségből tette. Igazán istennek sem tekintette magát, csak a gyengülő birodalmat akarta megerősíteni, fenntartani valahogy. Lehet, hogy nem is akarta mindezt, de nem volt más választása. Ez a hatalom logikája volt. elindult egy téves úton, nem adatott számára visszaút. Ami történ az ő személyes tragédiája is volt. Rövid időre azért meg tudta állítani a birodalom hanyatlását. Hitünk ezt követően megállíthatatlanul tört előre, már senki sem állhatott útjába.

Tizenegynéhány éves lehettem, mikor tudomást szereztem arról, hogy Constantinus a római Milvius-hídnál legyőzte pogány riválisát, Maxentiust.

A figyelmesen hallgató Jovianus ekkor közbevetette.

— A kereszt jegyében győzedelmeskedett.

Athanasius bólintott, majd folytatta.

— Igen, pár év alatt hatalmas változások történhettek. Isten és Krisztus Constantinus hitével, szívével és kezével végre győzhettek. A Mediolanumban kiadott rendelete révén szabad lehetett hitünk, félelemtől mentesen gyakorolhattuk vallásunk. Alig telt el néhány év és Niceában találkozhattunk. Ott a császár elnökletével véstük kőbe hitünk alapját, a Szentháromságot. Ott lehettem én is, Alexandria püspöke mellett. Azért előtte még sokszor kellett menekülnöm, bujkálnom. Sokszor menekültem a sivatagi kolostorokba, a remete szerzetesek között éltem.

Az ő hitük, lelkierejük, aszkézisük nagyon-nagyon sokat formált egyéniségemen, jellememen. Akaraterőt, lemondást, tűrni tudást, a szenvedés elfogadását. Isten minden bizonnyal formálni, alakítani

akart engem is e szenvedések eszközeivel. Ő segített abban, hogy nem törtem össze, sőt új feladatokra készülve akarom, szándékozom folytatni küldetésem.

— Amire ő elhívott!

Jovianus rátekintett, erre Athanasius egy pillanatra megállt, és gondolataiba mélyedt.

— Tudom, hogy újabb nehézségek, megpróbáltatások következtek be az életemben.

Athanasius ismét a császárra tekintett, majd kissé fáradt hangon folytatta.

— Úgy tűnt, Isten ismét a megpróbáltatásokkal akarta erősíteni hitemet, jellememet, akaratomat. Constantius császár Arius hívei befolyása alá került. Nekünk, a Szentháromság követőinek, híveinek újra menekülni kellett. Újra a sivatagi kolostorok aszkéta életet élő szerzetesei fogadtak be. Ismét erőt adtak hitemnek, küzdőképességet, testi erőt, lelkemnek pedig elszántságot. A megpróbáltatások nem törtek meg. Pedig még Constans császár támogatni is akart, azonban Constantius el akart távolítani. A birodalom túlsó részbe, Germániába, Trierbe lettem száműzve.

— Isten itt is megtartotta állhatatosságomat, hitemet. A germánoknak, galloknak átadtam a Szentháromság hitét, így akartam őket eljuttatni a megváltó Krisztushoz.

Athanasius egy pillanatra ismét megállt, majd kissé megtört hangon folytatta.

— Sokan, sokszor, sok váddal illettek engem. Voltak közöttük nyilvánvaló hazugságok. Példaként, hogy meg akartam akadályozni az Egyiptomból Rómába irányuló gabonaszállítást. Annak a népnek akartam volna rosszat, mely annyit szenvedett hitéért, mely Szent Péter lelkiiségének örököse, kereszténységünk oszlopa?

— Vagy, hogy személyes hatalomvágy fűtött volna és püspökként, mint egy despota kormányoztam volna az egyházat. Mikor a sivatagi szerzetesek között éltem, megtanultam áldozatot hozni, szenvedni. Sohasem érdekelt a személyes hatalom, vagy a dicsőség. Mindig is Krisztus országát akartam építeni itt a földön, az emberek között, ehhez azonban szigor és határozottság is kellett. Soha sem engedhetünk a bűnnek, az emberi gyöngeségnek, a rossz hajlamoknak. Még az egyházban sem!

Az idős egyházatyát kissé kifárasztotta múlt felidézése. Ekkor Jovianus átvette a szót.

— Köszönöm emlékezésed, sokat tanultam életutadból. Lásd, ma egy új kezdet előtt áll a birodalom. Keresztény hitük szabad. Egészen új lelkiesség fogja ezen túl vezérelni a birodalmat. A poklok kapuit örökre bezártuk! Te pedig végezd csak munkád, küldetésed azzal a hittel, elhívatottsággal, mellyel eddig is tetted! Részemről mindent megteszek, rendeleteket adok ki, intézkedem hitünk erősítése, egyházunk építése céljából. Véget vetek a pogány szertartásoknak, áldozatoknak is. Bár most elődöm halála, e hadjárat kudarca még nyomasztanak, de hitünk, szeretetünk, eszméink boldogabb jövőt fognak hozni a birodalomnak.

Az ősz egyházatya búcsúzásként átölelte az ifjú császárt, majd lassan elindult. Távozáskor még egy pillanatra visszafordult.

— Isten őrizzen, legyen veled!

Jovianus mosolyogva, integetve köszönt el.

A praetoriánusok tisztelegtek.

Béke 30 évre

Iovianus parancsnokai társaságában a Tigrisen építendő hajóhíd építését szemlélte. A hajókra építendő ponton sehogy sem akart sikerülni, a folyó sodrása hol az egyik, hol pedig a másik elemét rombolta szét.

Nevitta odalépett a császárhoz, és rezignált, tört hangon a reménytelen helyzetet hozta fel.

— Ha így halad a munka, aligha fogunk tudni itt átkelni és eredményesen visszavonulni. Ha nem tudjuk rövid időn belül megoldani e feladatot, a perzsák itt kerítenek be minket.

A császáron nem látszott bármiféle elbizonytalanodás, nyugodt tekintettel figyelte az építők erőfeszítéseit. A munka nehezen haladt, a folyó sodrása állandóan akadályozta a munkát. Sok esetben újra kellett kezdeni az egészet, mert az elkészült részek tönkrementek az erős ár miatt.

Egyszer csak egy centurio jelent meg a császár előtt, tisztelgett. Látszott rajta, hogy sürgős, fontos mondanivalója van.

Jovianus jól ismerte a tisztet, aki már számos esetben kitüntette magát a harcban. A császár azt is tudta róla, hogy a tiszt keresztény, ez is összekötötte őket. Barátságosan nézett rá.

— Halljam, mi olyan fontos számodra! Mit szeretnél annyira sürgősen közölni velem?

A centurio gyorsan kifújta magát, majd fegyelmezett, tisztelettudó hangon megszólalt.

— Császár, jelentem, hogy a perzsák követeket küldtek hozzád. Surenas és egy másik satrapa érkeztek, hogy közöljék békefeltételeiket.

Jovianus azonnal magához kérette vezető parancsnokait: Salustiust, Nevittát, Dagalaifust és Arintheust.

— Álmomban sem hittem, hogy Shapur nagykirály békét fog kérni tőlünk. Most, mikor éppen visszavonulunk. Nem mintha a perzsák elől hátrálnánk meg, hanem a hőség, az éhezés, Julianus halála törték meg erőnket. E hadjáratot győztesen befejezni már nem tudjuk, tehát egyértelmű, hogy békét kell kötnünk. Ti hogyan gondoljátok, milyen feltételeket szabhatunk az ellenségnek?

Nevitta rövid gondolkodás után megszólalt. Minden szavát, gondolatát kifejezett hangsúllyal mondta el.

— Most már ők azok, akik feltételeket támaszthatnak. Mi csak mérsékelni tudjuk ezeket, és természetesen mérsékelnünk is kell. Helyzetünk sajnos nem jó, de keresni kell a lehetőséget, hogy a lehető legjobban jöhessünk ki e válságos állapotból.

Jovianus pár percig gondolkodott, majd parancsnokai felé fordulva közölte, hogy meghozta döntését.

— Nem vitézségünk hiánya, hanem a szerencsétlen feltételek miatt vagyunk kénytelenek e békekötésre. Ezt most mindenkinek tudomásul kell vennie, más lehetőségünk nincs.

Lassan körbetekintett parancsnokain, majd határozott hangon közölte döntését.

— Arintheus és Salustius titeket jelöllek ki a tárgyalásokon képviselőtünknek. Tudom, hogy felelős, tapasztalt emberek vagytok, Róma számotokra mindenkinek felett áll. Minden tudásotokkal, erőtökkel tegyetek meg mindent azért, hogy a béke feltételei számunkra a legkedvezőbbben alakuljanak.

A két parancsnok figyelemmel hallgatták a császárt, majd Salustius vette át a szót.

— Köszönjük császár, a megtisztelő megbízatást. Látjuk nehéz helyzetünket, mindent meg fogunk tenni azért, hogy lehető legjobb eredményt hozzuk ki a tárgyalásokon.

Salustius és Arintheus pár katona kíséretében lóra szálltak, majd elindultak a perzsa hadsereg vonalai felé. Távolról még látszott, hogy perzsa lovasok csatlakoztak hozzájuk, majd pár perc múlva eltűntek a horizontról.

Jovianus parancsnokaira tekintett, majd szavait nehezen kiejtve, megrendülten fordult hozzájuk.

— Imádkozzunk Istenhez, Krisztushoz, hogy bajtársaink eredményesen, bántatlanul térhessenek haza. Hitünk, reményeink szerint méltó béke fog születni birodalmunk számára.

A parancsnokok kétkedően tekintettek a császárra. Dagalaifus egy kis szünet után megszólalt.

— A perzsák és királyuk ismeretében kevés jóra lehet számítani. Rendkívül erőszakosak, rafináltak, egyáltalán nem irigylem a

tárgyalásra indult követeket, bajtársainkat. Minden tudásuk, lelki erejük, határozottságuk be kell, hogy vessék a tárgyalásokon, hogy akár csekély eredményt is el lehessen érniük.

A császár és a katonák szétszéledtek, mindenki a saját elmaradt feladatát akarta pótolni. A megegyezés szerint a követek egy nap múlva visszatérnek, közlik a császárral a békefeltételeket, a döntést végül is ő fogja meghozni.

Másnap a követek visszatértek, Jovianus kérdő tekintettel várta őket a sátrában. Körülötte ott voltak a parancsnokok, a legfontosabb vezetők, néhány szenátor is. A császár a követek komor arcán azonnal észrevette, hogy nem igazán felemelő hírekkel, kedvező feltételekkel érkeztek vissza. Megszólalni, jelentkezni sem hagyta őket, gyorsan nekik szögezte a kérdést.

— Milyen feltételeket sikerült elérnetek a királlyal?

A követek komoran, lehangoltan kezdték el beszámolójukat, jelentésüket.

Salustius kimerült hangon kezdte el felsorolni Shapur király összes követelését.

— Nehéz, szinte lehetetlen feltételeket szabtak számunkra. A perzsa király igényeit nem igazán tudtuk mérsékelni. Lényegében nem tudtunk szinte semmit sem elérni.

Szabad visszavonulásunk fejében öt területet követel a Tigrisen túl. Mégpedig Arzanenét, Moxoenét, Zabdicenét, Rehimenét és Corduenét, tizenöt várral együtt. Mindez nem is elég neki, követeli még két városunkat, Nisibist és Singarát, valamint a kulcsfontosságú várunkat, Castra Maurorumot is. Összesen, talán csak annyi engedményt hajlandó tenni, hogy Nisibist és Singarát elhagyhatják a római lakosok. Egyébként, ha nem ezt tennék, akkor a rabszolgapiacon végeznék, vagy egy részüket biztosan megölnék.

— E területeket vérrel hódítottuk és tartottuk meg, most pedig átadjuk? Mi teljesítettük a feladatunkat, döntsétek el császár, hogy mi történjék. Azt azért kimondhatjuk, hogy hadseregünk helyzete válságos, nincs víz, élelem, a katonák támolynak az éhségtől, szomjúságtól, a hőség, a láz csigázza, kínozza őket, ritkítja soraikat. Nem az ellenség, hanem a hőség, betegség, az éhezés és a szomjúság győzött le minket. Sajnos ez a helyzet, jelenleg így állunk, a még súlyosabb helyzet kialakulását azzal tudhatjuk megelőzni, hogy engedünk, és gyorsan

békét kötünk. Ellenkező esetben kiszámíthatatlan következmények előtt állunk.

Arintheus nyugodtan hallgatta végig idősebb követtársát, majd csendesen megjegyezte.

— Ez egy teljesen kényszerű helyzet, akkor járunk a legjobban, ha a legrövidebb időn belül békét kötünk.

Jovianus lehangoltan fogadta a követek jelentését. Rövid csend következett, a jelenlévők közül senki sem akart megszólalni. Bizonyára úgy vélték, egyikükre se háruljon egy szégyenteljes békekötés kezdeményezése.

A csend már szinte elviselhetetlenné vált, ekkor Jovianus úgy érezte, nem lehet tovább halasztani, meg kell hozni a döntést. Kerüljön bár áldozatokba, de ez az áldatlan, egyre súlyosabb veszélyekkel fenyegető állapot nem folytatódhat tovább.

— Barátaim! Történelmünk nehéz és válságos pillanatában döntést kellett hoznom. Úgy kellett döntenem, hogy elfogadom a perzsa király javaslatát. Más lehetőség nincs. A hadjárat sikere nem hadseregünk vitézségén múlt. Már szinte győztünk, mikor a sors nem kedvezett már nekünk a továbbiakban. Elvesztettük szeretett császáruink, hadseregünket az éhség, a láz gyötri tizedeli. Követeink az ismertetett feltételeket tudták elérni. Nem mi vagyunk abban a helyzetben, hogy megszabhatjuk a feltételeket. A jelen helyzetben ez a béke felszabadulást, megkönnyebbülést fog jelenteni számunkra, a nyugodt építőmunka évtizedeit, erősödést épülést. Ha mérlegre helyezzük e szempontokat, biztosan meg fogja érni a békekötés.

— Átadjuk a perzsák által kért területeket, a két város római lakossága velünk jöhet. Sokkal jobb így nekik, mintha rabszolgapiacra kerülnek, vagy esetleg megölik őket. Birodalmunk hatalmas, tág, minden polgára számára lehetőséget biztosít a boldogulásra. E helyzetet el kell fogadnunk, tudomásul kell vennünk. Kérlek benneteket Arintheus és Salustius, térjete vissza a perzsa királyhoz és közöljétek, hogy így is elfogadjuk békefeltételeit 30 esztendőre.

Sajnos hű szövetségesünket, Arsaces örmény királyt sem szabad tovább segítenünk. Ez kegyetlenség azzal az uralkodóval, aki annyit segít nekünk, aki olyan hűséges fegyvertársunk, szövetségesünk volt. Bármennyire is fájdalmas, lelkünkbe hasító döntés ez, de nem tehetünk mást.

A jelenlévők között az elégedetlenség hangjai törtek fel.

Sebastianus szót kért, majd határozott hangon beszélni kezdett.

— Minden erőnkkel harcolni akartunk a birodalomért, azonban jelenleg a feltételek a legkedvezőtlenebbek. Mint a császár is mondta, a béke az egyedüli lehetőségünk. Mi, parancsnokok kiállunk császáruk mellett, azonban közöttünk sincs egység. Procopius északra vonult vissza, nem tudhatjuk, mit is forgathat a fejében. Remélhetően betartja a császáruk iránti hűségét...

Jovianust kissé meglepte, hogy valaki célzást mer tenni arra, amire ő is gyanakodott, miszerint Procopius császári álmokat szőhet. Ez kissé indulatba hozta, bár méltatlannak érezte, hogy ő is megerősítse az elhangzottakat, ezért gyorsan le akarta zárni a beszélgetést. Gyorsan döntést akart elérni.

— Tehát döntöttünk, elfogadjuk a perzsák békeajánlatát. Ez a legjobb lehetőség, mást nem tehetünk.

A jelenlévők egyöntetűen jóváhagyólag bólintottak a császár javaslatára, aki ismét átvette a szót.

— A perzsák is jelöltek ki a béke biztosítékaiként túszoikat, e feladat reánk is hárul. Vállalja-e hazánkért valaki ezt az áldozatot. Nehéz és kockázatos vállalkozás, de egy római számára a hazája a legfontosabb.

Jovianus tekintete ekkor ismét körbejárt vezető emberein, parancsnokain, majd megszólalt.

— A 30 évre megkötendő béke feltétele, hogy a szerződés biztosítékaul túszoikat jelöljünk ki. Ők életüket ajánlják fel a béke zálogául. A perzsák már ezt megtették, Binesest és három másik magas rangú satrapát jelölték ki. Ezt nekünk is meg kell tenni, kérem azokat a parancsnokokat, akik saját döntésük alapján vállalják ezt az áldozatot. Elsősorban olyanokra számítok, akik függetlenek, nem várja őket a család Itáliában, Pannóniában, Galliában vagy másutt a birodalmunkban. Talán meg tudjátok érteni, miért is így tettem fel így e fontos, az érintettek számára életbevágó, jövőendő sorsukat eldöntő kérdést.

A parancsnokok, szenátorok mind lehajtották a fejüket, kerülték Jovianus tekintetét. A császár ismét megszólalt.

— Nem szeretnék, nem akarok senkit erővel kijelölni közületek. Számos csatában együtt harcoltunk. A sors, Isten kegyelme folytán még élhetünk, de akár hősi halottak is lehettünk volna. Vegyük tehát tudomásul a kialakult helyzetet, végezzük el azokat a feladatokat, melyek kötelezően hárulnak ránk.

A parancsnokok közül senki sem akarta átvenni a szót. Végül az idős Salustius úgy érezte, hogy meg kell törni a csendet, pontot kell tenni a kialakult konfliktusra. Kissé sajnálta is a fiatal, nem igazán tapasztalt császárt, ezért segíteni akart neki. Személyesen ismerte apját, apósát, akik éppúgy Róma hű katonái voltak egész életükben, mint ő maga. Persze nem csak a császárnak akart segíteni, a birodalom, a hadsereg válsága sokkal jobban nyomasztotta.

— Nincs tovább, be kell látnunk, hogy azonnali döntés előtt állunk, melyet nagyon rövid idő alatt meg kell hoznunk. Döntöttünk a 30 évig tartó békéről, a kényszerű területi engedményekről. Ezzel időt nyerünk erőink rendezésére. Most már csak a túsók kijelölése maradt hátra. A perzsák ezt már megtették. Mint császárunk ismertette, nemes magas rangú embereket jelöltek ki. Mi betartjuk a békét, ezzel biztosítjuk a túsók életét is. Nekünk is magas rangú, a perzsa túsókhoz illően szintén magas rangú személyeket kell kijelölnünk. Elfogadom császárunk álláspontját, legyenek még viszonylag fiatalok és függetlenek. Olyanok, akiket nem vár otthon a család. Akarja-e, tudja-e valaki vállalni ezt az áldozatot?

Jovianus arcán látszott, hogy belülről kimondhatatlanul nyomasztja a döntés terhe, azonban nem akar egy bajtársától sem megválni. Erővel sem akart senkit kijelölni, ezért került a sorban álló parancsnokok tekintetét. Csendesen maga elé nézve megszólalt.

— Tudjuk, ez nagyon nehéz döntés lesz. Akik elvállalják ezt az áldozatot, életük hátralevő részét a perzsák közt fogják tölteni. Elszakadnak hazájuktól, szüleiktől, testvéreiktől. Közös hazánk, a birodalom azonban most ezt az áldozatot kéri tőletek. Hazánk sorsa, minden egyéni sorsot felülír. Természetesen azért nem zárom ki, hogy a helyzet javulásával bizonyos időn belül hazatérhetnek.

Újra pár perces csend következett, mely a jelenlevők számára szinte óráknak tűnt.

A csendben egyszer csak Nemota, aki egy kitűnő tribunus, csapatparancsnok volt, kilépett a sorból. Felemelt arccal, határozott, nyílt tekintettel tekintett a császárra.

— Úgy döntöttem, hazánkért meghozom ezt az áldozatot. Fiatal, független vagyok, kevesebb kötelék tart vissza, mint az itt jelenlévők közül sokakat. Életem még sok lehetőséget tartogat, e tús szerep nem

jelenti sorsom végét. Belső parancs kötelez, hogy e feladatot teljesítsem.

A császár körül álló parancsnokokat meghatotta a fiatal tribunus nyílt, határozott és bátor fellépése. Néhányan megrendült, sajnálkozó pillantásokat vetettek rá.

Jovianust is meghatotta a fiatal tiszt áldozatvállalása. Odalépett mellé, megölelte és rezignált, tört hangon megszólalt.

— Bajtársaim, meghatottan állhatunk meg fiatal tribunusunk áldozata előtt. Nemcsak a harcban volt hős, hanem most, a békében is, mikor meghozza a személyes áldozatát hazánkért, mindnyájunkért. Nem tér velünk vissza hazánkba, hanem elindul a veszélyes ismeretlenségbe, az ellenség birodalmába. Lemond arról a fényes jövőről, mely akár a katonai, majd talán a későbbiekben a politikusi pályán várhatná. Köszönjük neked ezt az áldozatot, gondolatban veled fogunk maradni! Isten és Krisztusunk maradjon veled! Érzéseink, gondolataink, imáink kísérni fognak, veled lesznek!

A császárt körülvő férfiak tekintetében is megilletődöttség tükröződött. A császár kérdő tekintettel pillantott körbe a katonákon. Nem szólalt meg, de tekintete elárulta a kérdést, hogy ki vállalná még az áldozatot, a tús szerepét. A pár perces csendet szinte óráknak érezte mindenki.

Egyszer csak előléptek Victor és Bellovaedius kitűnő tribunusok, akik hősiességükkel, bajtársiasságukkal nagyszerű példát adtak és kivívták szinte mindegyik bajtársuk elismerését, tiszteletét. Arcukon nyíltság, elszántság, határozottság tükröződött. Elsőként Victor szólalt meg.

— Julianus mellett, oly sok csata forгатagában küzdöttünk együtt bajtársaink. Mi is úgy döntöttünk, hogy vállaljuk ezt az áldozatot hazánkért. Ha Róma ezt követeli tőlünk, akkor állunk elébe. Kész csoda, hogy ennyi veszély után egyáltalán még élünk, itt lehetünk közöttetek. Annyi kitűnő bajtársunkat veszítettük már el, hogy a mi életünk, személyes sorsunk már szinte lényegtelen.

A tús szerepet vállaló tribunusok tisztelegtek a császárnak, megölelték bajtársaikat. Utoljára a császár marad.

Jovianus úgy érezte, hogy könnyek futnak végig arcán, pedig minden pillanatban meg akarta őrizni nyugalmát, határozottságát.

— Krisztus legyen veletek, őrizzen benneteket! Bízom benne, hogy még fogunk találkozni!

Ezt követően gyorsan megfordult, nehezen erőt vett magán, majd Nevittával a konkrét feladatokról kezdett el beszélgetni. A túsók felemelt fejjel indultak el. A többiek lehajtották fejüket...

Visszavonulás

A béke megkötetett, de ez csak pillanatnyi fellelegzést jelentett. A parancsnokok, a katonák bár szenvedtek az éhségtől és a hőségtől nem akartak semmiféle engedmény tenni a rendkívül ravasznak és kétszínűnek tekintett ellenségnek. A visszavonulást talán megkönnyítette a békeszerződés, hiszen a sodró folyón nem sikerült hidat építeni. Pedig a katonák inkább a harcot választották volna, ami bekerített helyzetükben vereséggel is végződhetett volna.

Nisibis és Singara városok esetében a császár elérte, hogy a lakosság elvonulhatott a római csapatokkal.

E városok a Tigris mentén a birodalom erősségei voltak hosszú idő óta, lakosaik büszke római polgárnak érezték magukat. Nagyon fájt nekik, hogy elődeik vérével védett, munkájával felépített városaikat ott kellett hagyniuk.

Nisibisben a császárt szinte a tüntetők tömege vette körül. A protectores domestici alig tudták testi épségét biztosítani a feldühödött lakosokkal szemben. Gúnyos kiáltások hangzottak el Jovianus irányába. Egy Silvanus nevű helyi ügyvéd merészen a császárra kiáltott, aki vonakodott fejére helyezni a várostól kapott koszorút, de végül is megtette.

— Így koszorúzzon meg téged a többi város is!

A testőrök által körülvett Jovianus józan, meggyőző szavakat keresett, melyeket a nép felé intézett.

— Higgyétek el, nem tehattünk mást. Nehezen el tudtuk érni, hogy ti is elvonulhattok. A perzsa rabszolgapiacon akarjátok végezni? Mint a birodalom szabad polgárai jöhettek velünk, új életlehetőséget fogtok kapni valamelyik provinciában.

E kijelentések tovább bősztették a tömeget, többen egyre élesebb hangot ütöttek meg.

— Elárultál minket Iovianus! Mi és őseink vérünk, áldozatunk által védtük, kezeinkkel építettük e várost, a birodalom e keleti bástyáját. Fiaink ott harcoltak a seregben veletek, azért, hogy e város mindörökké római maradjon. Már szinte a győzelem előtt álltatok. A római katonák holttestei szétszórva hevernek Mezopotámia csataterrein. Ezért haltak meg?

— És most itt kell hagynunk szeretett városunk, mert te engedményeket akartál tenni, mert féltél, és alkut kötöttél a perzsákkal?

Jovianus arcán mintha a megrendülés, a sajnálat jelei fejeződtek volna ki. Kicsit gondolkodott, majd érveit ismételten összeszedve a tömeghez fordulva beszélni kezdett.

— Kedves római polgárok, barátaim!

— Én éppolyan római polgár, katona vagyok, mint ti. Éppúgy szeretem hazámat, mint ti, életem éppúgy a birodalmat, közösségünket szolgálja, mint a ti életetek, melyet nagyra becsülök.

— Mint katonának, mint császárnak felelősségem a birodalom minden egyes polgárának sorsa, biztonsága. A katonai helyzet most úgy hozta, hogy békét kell kötnünk. Nem tehattünk mást a birodalom nyugalma érdekében, mint hogy megkössük a békét.

Nagyon sajnállak, megértelek titeket, hogy életetek egy részét, otthonaitokat, családi sírjaitokat nem akarjátok itt hagyni, de léteznek az egyes emberek érdekei felett álló érdekek. Ma ez a béke, a birodalom biztonsága, a nyugalom, az újjáépítés biztosítása.

— Mint keresztény katona és császár érzem át fájdalmatok és megrendülésetek, de értsétek meg, hogy nincs más lehetőség. Gyertek velünk, a birodalomba! Egy új, szabad, szép és keresztény élet lehetőségét szeretnénk nektek biztosítani.

Higgyétek el nekem, nem tehetek, nem tehetünk mást, csak menteni szeretnénk titeket!

A császár a hangulat alakulását nem tudta befolyásolni. Egyszerűen azt érezte, hogy észérveivel már nem tud úrrá lenni a tömeg felkorbácsolt érzelmein, szenvedélyein. Talán legbelül valamelyest velük érzett, de tudta, hogy nem maradhat alul a felajzott szenvedélyekkel, indulatokkal szemben.

Silvanus ügyvéd tovább lázította a tömeget. Más hangadók is csatlakoztak hozzá. A tömeg egyáltalán nem akarta végrehajtani a kiürítési parancsot.

Egy idős matróna sírva borult háza kapujára.

— Itt éltem le egész életemet, családom a közeli temetőben pihen. Férjem, fiaim itt éltek, innen indultak el Rómáért harcolni. Mind elestek Rómáért. Életem, múltam ide köt, képtelen vagyok itt hagyni otthonom, emlékeim, a sírokat... Inkább haljak meg itt!

Az elhangzott megrázó mondatok a tömeg hangulatát tovább ajzották. A spontán hangadók már-már a császár árulásáról beszéltek.

Iovianus ekkor úgy érezte, hogy nem lehet tovább folytatni a vitát. A protectores domestici parancsnokát utasította, hogy hajcsárokkal távolítsa el a város a kiürítést el nem fogadó polgárait.

A hajcsárok határozottan fogtak munkához, gyors ütemben hajtották végre a császári parancsot.

Az embereknek már csak csekély holmit volt idejük magukhoz venni. Sírva köszöntek el otthonaiktól megcsókolva az otthonaik küszöbét, az ajtófélfát.

Aztán kisebb-nagyobb csoportokban, botladozva, kis holmijukkal elindultak.

Iovianus a testőrökkel lovagolva elhaladt egy kisebb csoport mellett. Szánakozva nézte őket, majd pár biztató szót intézett hozzájuk. Ők nem válaszoltak a császárnak. Csendben, szomorúan, hallgatagon néztek maguk elé.

Ioviánus a protectores domestici által körülvéve tovább ügetett. A lovak keltette porfelhő lassan elült. Egy pillanatra még visszanézett, de a menekülők már pici, alig látható pontokká váltak.

Egyszerre úgy érezte, szemét könnyfátyol borítja...

Elégedetlenek

A visszavonulás, a békekötés nagyon rossz hangulatot váltott ki a hadseregben. A fullasztó hőség, az fáradtság, az élelem hiánya, a kiégett, sivatagos táj egyre jobban elcsigázták az embereket.

Sokan az elesettekre gondoltak, akik között bajtársaik, barátaik és testvéreik is voltak. Az eddig meghozott fájdalmas áldozatokat, a veszteségeket teljesen feleslegesnek, értelmetlennek érezték.

A pihenőidőben, az őrségben egyre többen ütöttek meg elkeseredett hangot.

A katonák kisebb-nagyobb csoportba verődve tárgyaltak az eseményekről. A kimerültség, a fáradtság ellenére sokan úgy vélték, nem lett volna szabad békét kötni.

Egy, talán spontán összeverődött csoport közepén, az egyik éppen szolgálaton kívüli katona elkeseredett, indulatos hangnemben taglalta, értékelte a történeteket és következményeit.

— Bármennyire fáradtak, kimerültek is voltunk, a győzelem kapujában álltunk. Már a perzsák sem bírták volna sokáig a harcot, összeroppant volna ellenállásuk. Már csak egy kis erőfeszítésre lett volna szükségünk

Egyesek másféle érvekkel is előhozakodtak

— Ha legyőzzük a perzsákat, elfoglaljuk Ctesiphont, hatalmas gazdagság kerül a kezünkbe. Megoldotta volna az egész birodalom problémáit, sőt az egyszerű katonák sorsát, személyes boldogulását is. Egyik tiszt kardjával a homokot karcolgatva hangosan gondolkodott.

— Ha most győzünk, már nincs több ellenség. Eljött volna az örök béke korszaka a birodalom számára. Mezopotámia, akárcsak Traianus, Galerius korában a mienk lenne. Róma, mint Kelet és Nyugat ura a világ leghatalmasabb népeként, szellemével, lelkével, múltjával uralná a világot. Ismét helyreállna az aranykor, minden római polgár boldogságban élhetne.

Egy keleti katona is keserűen fakadt ki.

— Feladtuk városainkat, kényszerrel hajtották el lakosait, népünket. Akik maradtak, vagy nem tudtak jönni, azok sorsáról nemigen tudhatunk már semmit. Csak találgathatjuk, felesküdték perzsa alattvalónak, megölték őket, vagy a rabszolgapiacra kerültek.

E kirohanást hangos morgolódás követte. Az egyik tiszt nem tudta fékezni indulatait, majd átvette a szót.

— A császár cserben hagyta itteni népét, katonáit, nem igazán méltó hőseink emlékéhez. Követheti őt még egy olyan császár is, aki majd Julianus nyomdokaiba léphet.

A jelenlévő tömeg nagyrészt bólogatott az elhangzottakhoz. Néhányan megpróbáltak valamiféle szerény ellenvéleményt kifejezni, azonban a többség pillanatok alatt letörte, elsöpörte, elnyomta a hangjukat.

A jelenlévő néhány császári testőr között szinte észrevétlenül ott szorongott Procopius egyik bizalmasa is. Senkihez nem szól, gondolataiba merülve nézett maga elé. Mikor a tömeg szétoszlott, néhány testőrtiszt társaságában indult sátra felé, majd elkészöntek egymástól. Utolsó szavait bizonytalanul ejtette ki.

— A sors útjai megállíthatatlanok, átlépnek egyéni életünkön. Nem tehetünk mást, mint elfogadjuk a hatalmas sors, a végzet akaratát.

Consulválasztás

Ancyra fórumán már minden készen állt a nagy eseményre. A csapatok felsorakoztak, a különböző légiók zászlói büszkén mutattak az égre. Mintha egy győzedelmes hadjáratot lezáró eseményre, diadalmas ünneplésre került volna sor. A légiók feszes állásban, tömör sorokban álló katonái arca mintha kissé simább, nyugodtabb lett volna, mint néhány héttel azelőtt, a Mezopotámiából történő visszavonulás folyamán.

Legelől a protectores domestici négyszögbe formált alakzata vette körbe egy emelvényen elhelyezett a consuli székeket, a sella curulist. Körülötte szenátorok, parancsnokok álltak, várva a nagy esemény kezdetére. A két hivatalt jelképező toga pretexta is várta viselőit a szenátorok kezében. A 12 lictor is ott állt Róma jelképeivel.

A katonák körein túl állhatott Ancyra és a környék népe. Lehetek pár ezren, egyesek a kitett plakátok, mások a katonaság meggyőző érvelése, a várható lakoma és ajándékok hatására jöttek el a fórumra.

Iovianus néhány főtisztje és szenátor kíséretében érkezett meg a fórumra. Megérkezésükkor a protectores domestici sorfala tisztelegve szétnyílt, Jovianus, kisleány és kísérete felleptek az emelvényre, majd megálltak a consuli székek előtt.

A szenátorok a császár elé léptek. Egyikük Themistius, a híres szónok magasztos arccal, ünnepélyes hangon megszólalt.

— Íme, hozom neked a szenátus felhatalmazását. Róma ősi hagyományait követve beiktatunk téged a Város és a Birodalom legfőbb tisztségébe. Légy hűséges őrzője, védelmezője, megtartója hagyományainknak, szabadságunknak!

A katonák, a tömeg Vivát! kiáltásai szinte elnyomták a szenátor utolsó szavait, aki Jovianus vállaira helyezte a toga pretextát, a consuli hatalom jelképét. Iovianus magassága, alkata miatt nehéz volt a szokványos mérettől eltérő, annál valamivel nagyobb tógát összeállítani számára

Iovianus nagyon boldog volt. Tekintet összefonódott az emelvény előtt álló Charito tekintetével. Az asszony rámosolygott, ez a császárnak szinte mennyei boldogságot okozott. Eszébe jutott apja, a lovassági parancsnok Varronianus hajdani álma, mely szerint fia a

birodalom legmagasabb tisztségéig fog eljutni. Bárcsak megérhette volna e megálmodott, nagyszerű pillanatot, mely mégiscsak eljött!

A szenátor most a másik sella curilisen, a consuli széken ülő kisfiú, Varronianus felé fordult.

A néhány éves fiúcska láthatóan nehezen bírta a ceremóniát. Apja szerető aggodalommal nézte, szerette volna már, ha túl vannak az egész eseményen. Charito, bár boldog volt, úgyszintén bizonyos aggodalommal figyelte a történéseket.

A szenátor a császár felé fordult, majd felszólította.

— Császár, kérlek, hogy fogadd, mint consult, társaddá az itt lévő Varronianust!

Iovianus is szerette volna, ha már minél gyorsabban befejeződik az ünnepélyes ceremónia, alkalom. Láta, hogy kisfia nem igazán tud a szerepre hangolódni, eleget tenni az elvárásoknak.

Érezte, hogy minden tekintet őket figyeli, tudta, hogy nem szabad elrontani a pillanat ünnepélyességét. Magára enyhe szigorúságot erőltetve rászólt a kisfiúra.

— Fiacskám, csak néhány percig légy türelemmel! Válladra helyezem a consul jelképét, a toga pretextát, utána hazamegyünk, nyugodtan játszatsz majd, annyit, amennyi jólesik.

E kérés a fiúcskát egyre kevésbé tudta meghatni. Sírni, kiabálni, kapálózni kezdett, egyre jobban ellenállt az apai kéréseknek, könyörgéseknek.

Jovianus gyorsan cselekedett, a kisfiú vállára helyezte a díszes consuli méltóságot jelző ruhadarabot, majd ünnepélyes arccal a szenátorok, a katonák és a nép felé fordult és hangját felemelve megszólalt.

— Varronianus, ezennel consullá fogadlak. Életünk, minden tettünk Rómát, népét, a birodalmat, annak nagyságát fogja szolgálni!

A közelben álló Procopius és a környezetében álló néhány szenátor, tiszt összesúgtak.

— Meddig tarthat majd e szolgálat?

A kételkedő tekintetek egyike sem adott válasz a gyorsan kiszaladt kérdésre.

Közben Varronianus egyre kevésbé bírta a ceremóniát. Folytatta a sírást, kapálózást, a consuli tógát is majdnem ledobta magáról. Az esemény végére Iovianus és Charito szinte már kissé megnyugodtak.

A menet elindult a helytartó rezidenciája felé. A pöttöm fiúcska pedig már alig bírta az eseményeket.

A katonák, a szenátorok, a tömeg kissé döbbenetesen tekintettek a császárra és konzullá választott fiacskájára. Sokak szájából spontán tört ki a vélemény.

— Ez nem jó előjel, nagyon rossz végzetre utal.

Iovianus ezt nem vette észre, boldognak, sikeresnek érezte magát. Már szinte a helytartói palota elé érkeztek, mindenki erre várt.

Jovianus fellelegzett, néhány nyugtató szót intézett Varronianushoz

— Nyugodj meg végre kisfiam, mindjárt megérkezünk, a ceremónia befejeződött. Hazaérünk, utána mindent megkapsz, csak egy kis időre légy még türelemmel!

A kisfiú mindezt mintha meg sem hallotta volna, figyelmen kívül hagyta apja intéseit, kérését, egyre inkább elvesztette türelmét, alig lehetett a széken tartani a helytartói palota felé vezető úton.

Charito oda akart lépni mellé, de Jovianus elhárította.

— Azonnal megérkezünk, ezt már ki fogja bírni.

Az asszony hátrább lépett, de aggódó tekintetét nem vette le férjéről és a kisfiáról.

A menet pár perc múlva elérte a helytartói palotát, a katonák elvonultak, a szenátorok szétszéledtek.

A kisfiú leugrott a székről, anyja karjaiba rohant, aki végre felszabadult és megcsókolta.

Iovianus Charito felé tekintett, majd ajkát egy felszabadult sóhaj hagyta el.

— Végre túl vagyunk az egészen. De azért nagyon boldog vagyok. Apám álma beteljesült, nemcsak én viselem már a consuli tógát, hanem kisfiam is. Ő, aki apám nevét viszi tovább. Mennyire örülhetne, ha látná álmai beteljesülését. Tudom, hogy küldetésem van, az életnek ez a nagy pillanata pedig a jövő kiindulópontja lesz. Bár most visszavonultunk, még visszatérünk, győzni fogunk, naggyá tesszük Rómát. Mi ketten pedig nagyon boldogok leszünk. Most, menjetek be a palotába, pihenjétek ki az izgalmakat. Kérlek, nyugtasd meg a kisfiút! A testvére is várja már. Talán az lesz a legjobb, ha alszotok egy kicsit.

Charito mosolygott, majd kisleiai kezét fogva bement a palota egyik szobájába, a fáradtság, az izgalmak után végre pihenni szeretett volna gyermekeivel.

A palota előtt laza csoportokra oszolvá beszélgettek a szenátorok és a katonák. Jovianus a parancsnokok és a szenátorok egy csoportjához lépett, és szokásos barátságos módon, mosolyogva megszólította őket — Gyertek be a hivatalomba, frissüljünk fel a hőség után! Most talán kötetlenül, nyugodtan tudunk beszélgetni. Érdekelnek terveitek, mit is gondoltok Róma, a birodalom jövőjéről, a mi közös jövőnkéről.

A parancsnokok. Nevitta, Sebastianus, Dagalaifus, Procopius nehezen engedtek az invitálásnak. A császár hívására még pár szenátor is csatlakozott hozzájuk.

Egy nagy asztalt ültek körbe, majd a császár intésére a testőrök görög vörösbort hoztak be.

Iovianus hátradőlt székén, öntött magának és a parancsnokai, szenátorok is követték. Poharát felemelve, a jelenlévők felé fordulva, hangját felemelve megszólalt

— Igyunk a mai napra, arra, hogy a Birodalom történetében új korszak kezdődhet el. Bár most visszavonultunk, de ez még nem döntött arról, hogy ki fogja uralni Keletet. Most ideiglenesen visszavonultunk, megkötöttük a békét, kissé rendezni fogjuk sorainkat, a birodalom belső ügyeit. Kell egy pillanatnyi nyugalom, megerősödünk, keresztény hitünkkel új irányt, lelket fogunk adni a Birodalom minden lakosának. Új lélek, a hit ereje fogja vezetni minden római polgárt, minden egyes római katonát.

— Julianusnak ez nem sikerült a régi nemes pogány hitre, a filozófiára alapozva. Hiába ragadta magával egyénisége, lelkülete a birodalom értelmiségét, a katonák nagy részét. Mi viszont keresztény hitünkkel, Krisztus erejével fogjuk elnyerni a győzelmet, megnyerni a világot.

A kancsók folyamatosan ürültek, a testőrök azonnal hozták az újabb-újabb gyöngyöző edényeket. Az arcok, folyamatosan tompultak, a tekintetek pedig folyamatosan egyre-egyre homályosabbá váltak

Ennek ellenére a beszélgetés kezdetén gondolatok még szabadon röpködtek. A bor hatása felszabadította a gátlásokat, a számos hadjáratban együtt harcoló bajtársak között eltűnt szinte minden beosztásbeli, tisztségbeli különbség. Iovianusban már nem a császárt,

a tógával ékesített harcostársat látták, hanem az esendő, hozzájuk hasonlóan nem egyszer hibázó, tévedő, vívódó bajtársukat.

Nevitta egyszerre a császár felé fordulva nyíltan beszélni kezdett.

— Hidd el Császár, mi gallok a birodalom, Róma legelkötelezettebb hívei vagyunk. Te tudod, hogy Constantinus győzelmét is a gall légiók vívták ki, ezzel a ti hitetek, kereszténység győzelmét is elhozták. A gallok a haderő jelentős részét alkotják. Bajtársaink holttesteit szétszóródva hevernek Mezopotámia sivatagában. Sohasem fognak már visszatérni hazájukba, családjukhoz. Mindez emberi nagyravágyás, rosszul felmért erőviszonyok, téves döntések és helyzetértékelés miatt történhetett így.

— Haderőnk értékes részét veszítettük el, békekötésre kényszerültünk, most visszavonulóban vagyunk. Legalább magunk előtt valljuk be, ez a hadjárat most nem végződött sikerrel. Te császár, consul lettél, kisfiad is az lett. A hatalom gépezetének így kellett működnie, ez történt. Nektek ez eredmény, siker, de nem biztos, hogy a hadseregnek, a birodalomnak is az. Küzdenünk kell, hogy a birodalom helyzete javulhasson, hogy újjá építhessünk szinte mindent.

Jovianus talán kissé bizakodva, de le akarta zárni a beszélgetést.

— Én személyesen nagyon bízom egy új kezdetben, jövőnkben. Isten és Krisztus meg fognak minket segíteni! Mindent, mindent meg fogok tenni értetek, értünk, hazánkért. Őszintén vallom nektek, a mi sorsunk közös. Tartozhatunk a birodalom bármely népéhez, követhetünk bármely hitet, vallást.

A jelenlévők összenéztek, majd lassan szétszéledtek.

A távozók kisebb csoportokban taglalták a beszélgetést.

— Szeretnénk, ha az lenne, amit a császár gondol és mondott, de az előjelek, de az előjelek, nagyon nem erre mutatnak.

Dadastana

A hadsereg rezignáltan, de nyugodtan vonult visszafelé Konstantinápoly irányába. Végül is megszületett a béke, nem kellett már nagyon sietni. A parancsnokok már kissé sajnálták a kimerült katonákat. Procopius megállt a császár előtt, mintegy közvetítve parancsnoktársai gondolatait.

— Álljunk meg egy kicsit, császár! A hadjárat véget ért, szükség lenne egy kis pihenésre. Van itt egy falu, álljunk meg, töltsük itt az éjszakát. Holnap, vagy holnapután továbbindulunk és pár nap alatt megérkezünk Konstantinápolyba.

Jovianus bólintott, majd intett a parancsnokoknak.

— Rendben van. Állítsátok fel a castrumot!

A császár belovagolt a faluba. Egy szembejövő földművestől megkérdezte, hogyan is hívják a falut. A paraszt görögül válaszolt. Így Jovianus megtudhatta, hogy a falu neve Dadastana.

A települést szép örökzöld, üdítő ligetek, kertek, gyümölcsösök vették körül.

Procopius rövid séta után visszajött a császárhoz.

— Megkezdtük a castrum építését.

Joviánus körbenézett, felmérte a környéket.

— Rendben van, de azért a biztonságra, a védelemre ügyeljete!

A légionáriusok gyorsan haladtak, bár nem tartottak be minden építészeti előírást, követelményt. Az őrség felállt, a fáradt katonák lassan pihenőre vonultak.

Jovianus Procopius, Nevitta és Dagalaifus és a testőrök kíséretében körbejárta a castrumot. Jó pihenést kívánt a fáradt légióknak, az őrségnek pedig figyelmet, éberséget.

Jovianus úgy érezte, hogy őt is ólomsúllyal ragadja magával Hüpné, az álom istennője. Bár ő már nem hitt benne, de csak, mint jelképet, életérzést elfogadta. Szempillái szinte már-már leragadtak.

Procopius hangja egy pillanatra felrázta.

— Császár, találtunk neked egy jó pihenőhelyet. Van itt egy viszonylag elfogadható villa, itt nyugodtan pihenhetsz. Mostanra már mindent elrendeztünk, csak ki kell pihenni a fáradalmakat.

Jovianus fáradtan mondott köszönetet Procopiusnak.

— Köszönöm, végre én is lepihenhetek egy kicsit.

Procopius és a testőrök elkísérték a villa szobájáig.

Körültekintve végül is egy egyszerű szobában találta magát. A bútorzat kissé egyszerű volt, de a fáradt császár számára ez nem volt érdekes, nem számított a kényelem.

A szobában minden újnak hatott, a falon a festés is friss volt, talán még a mésszel kevert festék szagát is lehetett kissé érezni.

Ez a császárt a legkevésbé sem érdekelt. Aludni akart.

Procopius és a testőrök egy pillanatra követték a szobába. Az egyik testőr letett egy mécset és meggyújtotta, a másik egy ezüsttálcan szerény vacsorát és egy kancsó bort tett le.

Procopius távozott utolsóként a szobából.

— Nyugalmat, pihenést kívánok császár mondta, — majd kilépett.

Jovianus előbb az ágy szélére ült, majd lassan levetette vértjét, saruját, sisakját és az ágy melletti székre helyezte őket.

Lassan végigdől az ágyon, tekintetével a plafont pásztázta. Még nem tudott elaludni.

Élénk képek szaladtak át szeme előtt. Az a harmincegynéhány év, melyet eddig megélt.

Mikor gyermekként apja, Varronianus comes kezét fogta és sétált vele Singidunum utcáin. Mindig érezte apja meleg szeretetét, mikor a magas termetű comes kivált a gyakorlatozó légionáriusok közül és felemelte magához. Apjára, csak, mint gyermek nézhetett fel, ilyenkor arcuk egy magasságba került, a szeretet meleg mosolya kötötte őket össze. Aztán apja visszatért feladatához, majd végigsimította arcát, és hazaküldte édesanyjához. Anyja az ajtóban várta, megcsókolta, felemelte, majd édes gyümölcsökkel, süteményekkel kínálta.

Nagyon messzinek érezte már e távoli pillanatokat. Szülei alakja, soha sem halványodtak el benne, mosolyukat, érzéseiket örökre magában hordozta.

Aztán az ifjan kezdett szolgálat emlékei törtek fel. A fénylő légiók szemléi, a csaták forgataga. Julianus alakja, akit mindig csodált, akire mindig felnézett.

Majd jött az idill, Charito mosolya hívta, vezette a legmélyebb érzések, vágyak felé, melyek beteljesülése az emberi teljesség magaslataihoz juttatták. Úgy érezte, az asszony mindent jelentett, meghozott számára. A szerelem, az érzések, a boldogság teljességét.

Aztán jöttek a gyerekek, a kis Varronianus és testvére.

Velük és Charitoval élte át ismét a gyermekkor leggyengédebb érzéseit. Ugyanazzal a mozdulattal emelte magához fiait, mit hajdan őt az édesapja. Közben Charito boldog mosollyal ragyogott rájuk, ez mindennél több erővel acélozta meg.

Egy pillanatra azt érezte, talán az élet sokkal többet adott számára, mint amennyit ő adott másoknak, vagy amit érdemelt. Egy pillanatra, mintha lezártak érezte volna az életet, mely képeivel, emlékeivel átszaladt a szeme előtt.

Mozgást hallott az ajtó előtt, szólt, hogy jöjjenek be.

Procopius jelent meg néhány testőrrel.

— Óhajtasz-e még valamit császár?

A gondolataiból kizökkentett Iovianus megtörten válaszolt.

— Már csak aludni szeretnék.

Procopius körbetekintett a szobában, majd a testőrökkel együtt távozott.

A császár nem igazán értette, hogy Procopius miért forgolódik szobája körül, hiszen már az előbb elköszöntek egymástól. Nem is esett neki jól, hogy miért zavarja, miért is zökkenti ki emlékei, gondolatai szabad áramlását.

Nehezen visszazökkent a régi kerékvágásba. Most is érezte az őt hajdan és most körülvevők szeretetét, ez nyugalommal és jó érzésekkel töltötte el.

Hirtelen aggódó gondolatok rohanták meg. Milyen is lesz a folytatás? Lesz-e egyáltalán folytatás?

A veszteségek, a vereséggel felérő békekötés, a visszavonulás folyamatosan rossz hangulatban tartották. Tudta, hogy ha még a Julianus vezette hadsereg első lendületét esetleg sikerült volna kihasználni, az esetben eredményes lehetett volna a hadjárat.

Azonban Julianus elesett, nem sikerült elfoglalni Ctesiphont, legyőzni Shapur nagykirályt. Egyértelmű volt, hogy az elvesztett lendület, Julianus halála viszályára fordította az egész vállalkozást. Most már a menthetőt kellett mentenie. Ez kissé megnyugtatta.

Bántotta, bosszantotta a morgolódás, az elégedetlenség. Ő is mindent megtett azért, hogy ne így alakuljon, de ha már ez a helyzet állt elő, jobb megoldásnak ítélte a kényszerű, minden bizonnyal méltatlan békét, a visszavonulást, mint a teljes felőrlődést. Nem is elsősorban a

haderő állapota, harci morálja, hanem az időjárás, a járványok, az ellátás zavarai miatt.

Fásult érzések támadtak rá, élete legfontosabb emlékei, kérdései kavarohtak lelkében.

Jól, helyesen cselekedett-e élete mindegyik pillanatában? Megtett-e mindent a győzelemért? Olyan áldozattal, elkötelezetten dolgozott Rómáért, a hadseregért, minden katonájáért, bajtársáért, minden rómaiért, mint Julianus? A pogány császár különb, jobb ember volt, mint ő, aki keresztény akart lenni? Fel tud-e valaha hozzá emelkedni? Szerette-e embereit, katonáit, úgy, mint ahogyan közöttük sokan áldozatkészen, elkötelezetten szolgálták őt? Amilyen bátran küzdöttek, tudtak meghalni.

Egy pillanatra felállt az ágyról, majd körbejárta a szobát. Kissé szédült, támohtott, kortyolt egy pohár vizet, majd visszadőlt az ágyra. A szobát mintha valami kellemetlen illat járta volna be, melyet egyre fojtogatóbbnak érzett.

A szobában még izzott a mécses lángja, valamiféle furcsa, éles, szúrós illatot árasztva. Jovianus támohtott kissé, majd kiszólt az ajtó előtt álló protectores domestici felé, hogy hozzanak még egy kis bort.

Az őrálló testőrök meglepetten tekintettek rá, majd egyikük megfordult és egy kancsónyi borral tért vissza.

— Ahogy parancsoltad császár.

Jovianus megköszönte a katonának a bort, majd gyorsan öntött a poharába és mohón inni kezdett.

A poharak egymást követték, a kancsónak talán egy óra elmúltával szinte már csak az alján volt valami csekély bor. A császár hangulata kissé mintha javult volna, az emlékek azonban ismét rátörtek.

Mintha mindig egyedül lett volna. A kudarc pillanataiban mindig ezt érezte. Nagyon ritkán, talán csak az élet csekély sikereiben, a személyes, a családi élet néhány boldog felvillanásában nem volt így.

A kancsó alján lévő borból saját, kissé torzult arca tekintett rá. Szerette az italt, élete fontos része volt. Azt érezte, hogy erőt, bátorságot, jókedvet, hangulatot ad számára. Amitől lendületes, erős, feldobott lett és úgy érezte, hogy nincsenek, és sohasem lesznek akadályok az életben. Pedig tudta, már többször átélte, Bacchus, a mánor istene tévútra is viheti.

Ismerte az igazi Istent, Jézust, már gyermekként megtanulta, elsajátította útmutatásuk. Mégis az élet küzdelmei, nehézségei

közepette, más erőforrást keresett, a biztató, hangulatát, a kedvét is erősítő pogány isten előtt is áldozott. Úgy érezte, a dolgok, az élet folyamatai minden erőfeszítése ellenére irányíthatatlannak, befolyásolhatatlannak tűntek.

Pedig követni akarta Istent és Krisztust, kereste útjaikat. Sokszor imádkozott, de úgy érezte nem mindig kapott segítséget. Azt is tudta magáról, hogy ő is bűnös ember, arra is gondolt, hogy talán ezért nem érkezett meg a várt segítség.

Pedig lehetőség szerint mindent megtett a hitért az egyházért, jogait működését helyreállította, törvényekkel szabályozta lehetőségeit. Röpke néhány hónap alatt. Többet is meg akart tenni, de a háború, a békekötés, a visszavonulás, a hadsereg újjárendezése, szabályozása szinte minden energiáját lekötötte.

Szeretett volna még egy kis időt, lehetőséget, hogy folytassa a szerencsétlen és nehéz körülmények közepette elkezdett erőfeszítéseit.

Erősíteni akarta az egyházat, helyreállítani a hit révén a hadsereg, a birodalom erkölceit, megújítani Rómát a keresztény hit szellemében, annak lelkével. Tudta, hogy bár személyesen ő is gyarló, de reménykedett, hogy részese, teremője lehet egy boldogabb, jobb világ elérkeztenek. Kiáltványt fogalmazott a birodalom jövőjéről, de lassan haladt vele, mindig átfogalmazta. Nagyon sok terve volt még, hiszen fiatalként még sok erőt, lendületet érzett magában. Ismét járkálni kezdett a szobában, gondolatai gyorsan forogtak, cikáztak.

Szédülése erősödött, de nem hagyta el a szobát, mintha nagyon távolról, messziről hallotta volna az ajtó előtt őrködő protectores domestici beszélgetését, toporgását. Mintha e hangok valami egészen távoli világból érkeztek volna.

Azt érezte, hogy már nem is császár, az a tisztség, melyet a kezdetekben csak a legtitkosabb álmaiban dédelgetett, amelyre olyannyira vágyott, az igazában jelentéktelen dolog, lényegtelen szempont volt az eddigi életében. Csak élete, tettei Isten előtti mérlege foglalkoztatták.

Tudata még nem hagyta cserben, gondolatai az ital és fáradtsága ellenére is meglepő gyorsasággal forogtak, cikáztak.

A magában vívódó már lelkileg megtört fiatal császár az asztalra borult, elsírta magát. Majd magát kissé megerőltetve felemelkedett, kezét imára kulcsolva imádkozni kezdett.

— Istenem, tudom, hogy a te igéd fényében én csak egy gyarló, bűnös ember voltam. Megkaptam útmutatásod, megkaptam ígédet, de nem tudtam őket teljesen követni. Reményeim megcsaltak, pedig szolgálni akartam a hitet, az egyházat és a birodalmat. Vártam segítséged Uram céljaim, terveim, távlataim véghezviteléhez, eredményességéhez, de már látom nem teljesültek be elképzeléseim. Pedig reméltem...

Halál— Így kellett történnie?

A mécses édeskés füstje, illata egyre erősebben járta be a szobát. Jovianus már szinte alig kapott levegőt. Folyamatosan hörgött a maró levegőtől. Torkán véres köpet jött föl, bizonyára a tüdejéből.

A belépő testőrtisztre nézett, majd alig hallhatóan vizet kért.

Titus pár perc múlva visszatért egy agyagpohárral, mely tele volt tiszta vízzel.

— Itt a víz császár, monda majd gyorsan távozott.

Jovianus gyorsan kortyolt a pohárból, majd ismételten szólította a testőreit.

— Gyertek a császár elé!

A testőrök ismét megjelentek. Megálltak a császár ágya előtt. Szinte egyvonalban megálltak, majd némán nézték. Szemükben szinte semmiféle érzést nem lehetett felfedezni. Résztvélenül nézték a haldokló parancsnokuk, császáruk. Talán csak egyikük mutatott valamiféle együttérzést, részvétet.

— Hívatál minket, kezdte.

— Igen, ide vártalak benneteket. Szeretnék még egyszer beszélni veletek.

A testőrtisztek várakozva tekintettek a császárra. Tudták, felismerték, hogy már nincs sok ideje hátra. Titus megszólalt:

— Hallgatunk, Császár!

Jovianus mintha kissé felerősödött volna. Hangja is erősebben, markánsan hangzott.

— Ti hosszú évek harcaiban mindig velem voltatok. Együtt küzdöttünk Julianus mellett és utána is. Bátrak, hősök voltatok. De azok is hősök voltak, akik már nincsenek közöttünk. Ők már az örök dicsőség napsütötte mezőin vannak. Nemsokára én is velük leszek. De most még itt vagyok közöttetek.

— Hűségesek voltatok Rómához, hozzánk, parancsnokaitokhoz. Arcaitok, emléketek szemeim előtt vannak, hűségetek a lelkemben él. Most búcsúznom kell tőletek.

A praetoriánusok szótlanul hallgatták a még tisztán hangzó, érthető szavakat. Egyikük Jovianus felé fordult.

— Mit kérsz még tőlünk császár?— kérdezte

Jovianus törten tekintett tisztjeire, de hangja még tisztán, érthetően hangzott.

— A győzelem előtt álltunk, most visszavonulunk. Egy nagy kísértet, talán egy utolsó vállalkozás van mögöttünk. Nem hadseregünk harci morálján, vagy bátorságán múlt az egész. A hőség, az élelem hiánya, a lázas betegség, amely legyőzött bennünket. Nem az ellenség, mely már visszavonult, és kerülte a döntő összecsapást.

A katonák érdektelen, kifejezéstelen, szenvtelen tekintettel néztek arra az emberre, akit még pár hete a birodalom legfőbb urának tekintettek, és akitől a parancsokat várták. Nem is reagáltak a haldokló császár szavaira.

Jovianus mintha még egy kis erőt érzett volna magában, tovább folytatta gondolatait.

— Lehet, hogy egy pillanatra boldoggá tett, hogy császár lehettem. Már belátom, a hatalom egy pillanatra elvakított. Tudom, hogy a véletlen sors emelt fel ilyen magasra. Az események, a véletlen hozták, hogy egy ilyen helyzet alakult ki. Valakinek Julianus helyébe kellett lépni. Az idős, bölcs Salustius kora, fáradtsága miatt már nem akarta vállalni. Egy pillanatra úgy éreztem, hogy meg tudom oldani a feladataimat. Hát nem sikerült. Elismerem, követtem el hibákat, sőt bűnöket is. Pedig szerettem volna mindent megtenni a birodalomért és értetek. Nem rajtam múlt, higgyétek el nekem. Én másképp reméltem, szerettem volna. Belekerültem az események sodrába és már nem volt megállás. Más eredményt, kifutást, vártam, de a történések maguk alá temettek. Belátom, ennek így kellett történnie. Bárki tölti be szerepem, ugyanez a sors várt volna reá. E helyzetben nem az egyéni szándék, érzés, képességek számítottak. Mikor császár lettem, ez még nem fogtam fel, de most már megértem. Sorsom eleve a bukás volt, ezt most már tisztán látom. Vártam felülről is segítségét, de sajnos nem sikerülhettek terveim. Pedig rendeleteket adtam ki, egyházát, a hitet helyreállítottam. A birodalom egy új, keresztény jövő előtt áll. Ezt én már nem fogom megélni, meglátni. Tudom, hogy én is gyarló ember voltam, bűnös emberként éltem, mint mi mindnyájan. Ti is azok vagytok, azok voltatok, pedig szemünk előtt kellene lebegnie megváltónk, Krisztus urunk áldozatának. Bocsássatok meg nekem!

Néhány tiszt szemében mintha valami csekély részvét, megértés, együttérzés szikrája csillant volna fel, egyikük vizet adott a császárnak. Csendben hallgatták végig az utolsó gondolatokat. Nem is várták meg a legutolsó szavakat.

Mikor kiléptek az ajtó előtt folytatták a beszélgetést.

— Már odaát van. Krisztus fogadja magához!— szólalt meg Titus.

Fegyelmezetten meghajoltak, majd lassan távoztak.

Varronianus

A kisfiú anyja, testvére társaságában kissé késve érkeztek meg. Pár nappal ezelőtt hátra maradtak egy ismerős birtokán Ancyra környékén. Még Jovianus is mondta nekik, hogy ne siessenek nagyon, biztonságban vannak, majd csak utoléri a hadsereget. Pár testőrt azért melléjük rendelt, most az ő kíséretükben érkeztek meg.

Örült, hogy az ismerős szenátor birtokán családja pihenhet egy kicsit az Ancyrában lezajlott választás, az ünnepélyes ceremónia izgalmai után. Barátja, és szívélyes felesége is marasztalták, tartották vissza a családját, ő erre rábólintott. Úgy gondolta, nyugodnak, lazítanak kicsit a falusi birtokon, mely el fogja feledtetni velük a korábbi napok felfokozott feszültségeit, idegölő kényszeres pillanatait. Végül nem is nagyon bánta, hogy pár napig egyedül marad, addig le akart rendezni néhány fontos ügyet: parancsnoki kinevezéseket, rendeleteket az egyház jogainak újabb bővítéséről.

Konstantinápolyba érve kiáltványt tervezett kibocsátani a birodalom lakosaihoz. Ebben magyarázatot akart volna adni a hadjárat kudarca, a visszavonulás, a békekötés összes, a nép érdeklődésére számot tartó kérdésről. Ugyanakkor a kudarcokat feledtető hit és optimizmus is működött benne. Hitte, hogy a birodalom keresztény jövője, melyet rögzíteni akart a kiáltványában hatalmas lelki energiákat fog felszabadítani, melyek képesek lesznek a birodalom és minden egyes polgára számára személyes lendületet, lelkierőt adni.

A kiáltvány soha sem készült el. A dadastanai ház szobája asztalán maradt befejezetlenül. Az utolsó mondatok már szaggatott, felbomló írásképpel lettek a papírra vetve... Végül aztán egyik testőr kézbe vette, majd gyorsan elsüllyesztette.

Charito feszült arccal, két kislánya kezét fogva sietett a parasztház felé. A tragikus hír, férje váratlan halála, közvetlen a kedves vendéglátóktól való búcsúzás után jutott tudomására. A váratlan csapás hatására majdnem összeroppant, de a kisfiúk bizonyos erőt adtak számára. Érezte, hogy miattuk kell magát tartania.

A ház előtt posztoló protectores domestici utat nyitottak. A hivatali rend szerint tisztelegtek a császár hitvesének és a gyerekeknek.

A kis Varronianus egyébként, formailag még hivatalban lévő consul volt, tehát kijárt számára a hivatalos tisztelet... Ez azonban a legcsekélyebb mértékben sem érdekelte a kisfiút, de a testvérét sem.

Anyjuk kezéből kitépték a kezüket és apjuk ágyához rohantak. Iovianus arcát a haláltusa kissé eltorzította, ez egy pillanatra megijesztette a gyerekeket, de ez csak pillanatokig tartott. Apjuk arcát simogatták, mintha csak ébreszteni akarták volna.

Varronianus kérlelni kezdte.

— Ébredj végre már fel, vigyél ki minket egy kicsit lovagolni!

A halott császár adós maradt a válasszal. A gyerekek már apjuk szőke fürtjeit kezdték rángatni, hogy erre talán felébred.

Ekkor Charito erővel megfogta fiai kezét, majd elhúzta őket apjuktól. Ő még egy pillanatra odalépet, zokogásban tört ki, majd megcsókolta férjét. Határozott mozdulattal, gyermekei kezét fogva elhagyta a szobát. A testőrök sorfala szétnyílt.

Titus egyik testőrtársa felé fordult.

— Mintha mindnyájan nagyon rosszat álmodnánk.

Csend

A koporsót néhány lovas praetorianus kísérte. Bythinián keresztül haladt át a szomorú menet. Mikor elérték Konstantinápolyt, majd áthaladtak a külvárosokon semmiféle különösebb gyász vagy együttérzés jelét sem fedezhették fel a lakosság részéről.

Megérkeztek a Szent Apostolok templomához, majd megállt a kocsi. A koporsót levették, majd a praetorianusok vállukra tették. Aztán bevitték a sztoába.

A császár sírját már előkészítették, ugyanis Valentinianus hírnökei révén már üzenetet küldött. Meghatározta a feladatokat, utasította a helyi papokat a temetés előkészítésére. E templom volt Constantinus óta a császárok nyughelye.

Krizosztom, a templom vezető papja, lelkészei kíséretében megjelent, és fogadta a koporsót. Ismerte a császárt, átlátta egyénisége személyisége határait, korlátait. Több esetben hívta fel figyelmét hite valós, tényleges megélésére, szembesítette egyénisége, jelleme kialakulatlanságával. Ugyanakkor átérezte, megértette, fontosnak érezte a Jovianus által bevezetett reformokat. Felismerte, hogy hite számára korlátlan lehetőségeket, távlatokat nyithatnak Jovianus rendeletei, ezért lényegében hálás is volt a császárnak.

Váltott néhány szót a praetorianusok vezetőivel, majd papjaihoz fordult:

— Holnap délelőtt lesz a temetés. A császár, aki helyreállította hitünk törvényes lehetőségét, gyakorlását immár halott. Méltó búcsút kell vennünk tőle, kérnünk kell Krisztus urunkat, hogy fogadja magához, örök országába.

A praetorianusok gyorsan távoztak, otthagya egykori parancsnokuk koporsóját.

A beosztott papok engedelmesen meghallgatták Krizosztom utasításait, majd visszatértek feladataikhoz. A szolgáknak kiadták a feladatokat, hogy hozzanak virágot, mirtuszt, fáklyákat.

Másnap reggelre megtelt a Szent Apostolok Temploma. Zsúfoltságról azért nem lehetett beszélni, A praetorianusok alakzatba formálódtak a császár koporsója előtt.

Valentiniánus is ott állt elődje koporsója előtt. Körülötte ott álltak a parancsnokok.

Krizosztom elkezdte a szertartást.

— Az Atyának, Fiúnak és a Szentléleknek nevében!

— Testvéreim, elhunyt császáruk, bajtársatok koporsója előtt álltok. Fiatalon, rejtélyesen ragadta el őt a halál. Atyja nyomdokain haladva bátran, elkötelezetten akarta szolgálni Rómát. Alig fél évig lehetett birodalmunk császára. Olyan nehéz feladatot rótt rá a történelem, mely bizonytalansággal, tapasztaltabb embereket is próbák elé állítottak volna. Sokat tett Krisztus vallása, hitünk ismételt megerősítéséért. Mint mindnyájunknak, neki is voltak emberi gyengeségei, hibái. Ha hosszabb életet kap, akkor bizonyára le tudta volna küzdeni hiányosságait, gyengeségeit, emberi gyarlóságait, megoldást tudott volna találni birodalmunk feltornyosult nehézségeire. Immár azonban csak egy lezárt életút felett mondhatunk imát.

A csendben a gyermekek között álló Charito hirtelen zokogásba tört fel. Krizosztom megrendült arccal pillantott rá, majd folytatta.

— Testvéreim, kérjük Krisztus urunkat, hogy fogadja be elhunyt testvérünket örök országába! Hitvesének, gyermekeinek megnyugvást, lelki békét, a majdani találkozás hitét, reménységét kérjük Istentől.

A katonák elhelyezték a mirtuszt és a virágokat

A katonák lefedték a császár szarkofágját, tisztelegtek, majd elvonultak.

Valentinianus és a megjelent katonák, politikusok egy alig észrevehető főhajtással búcsúztak. Az új császár csak pár szót vetett parancsnokai és a szenátorok felé.

— Ma is nagyon sok feladat vár ránk!

Rövid idő elteltével a terem szinte teljesen kiürült. Csak Charito és a két kisfiú álltak a koporsó előtt.

Az egyik elvonuló testőr lehajtott fejjel, csendesen bajtársa felé fordult.

— Megrendítő a magány és a csend...

Ammianus Marcellinus

A hadsereg, a protectores domestici parancsnokainak egy kis, talán négy-öt fős csoportja, félrevonulva még pár pillanatig ott maradt a templomban. Szinte észre sem vették, hogy a csarnok kiürült, a csend még nyomasztóbbá vált körülöttük. Megszólalni egyikük sem akart, lelkük mélyén átéreztek egy fiatal bajtársuk, rövid ideig császáruk halálát, elvesztését. Érezték, hogy egy család tragédiája is előttük zajlott le, kipillantva még látták Charito és kisfiai a távolba tűnő alakjait.

Nevitta egy pillanatra körültekintett bajtársain, majd csendben megszólalt.

— Végül is jó bajtársunk volt, hibáink ellenére szerettük, becsültük egymást. Nehéz helyzetben, nagyon rövid időt kapott. Ha esetleg több időt kaphat, akkor tovább haladhat a megkezdett úton. Isten döntése lehetett, hogy sorsa így alakult? Mint gall eredetű parancsnok, vezető mondom, nem tehetünk semmi mást, csak hogy a múltunk parancsa által kijelölt utat kövessük, erre vezessük a birodalmat, és népeit. Ha lehetséges, kerüljünk el minden emberi hibát, tévutat!

Gondolatmenete már szinte válasz nélkül maradt, mikor egy fiatal, 30 év körüli, markáns és rendkívül intelligens arcú parancsnok jelezte, hogy néhány gondolatot szeretne elmondani. A jelenlévők készséges érdeklődéssel fordultak felé. Egyik parancsnok odasúgta a mellette álló felé.

— Ő a szíriai Ammianus Marcellinus.

A tiszt végignézett bajtársain, majd megszólalt.

— Katona vagyok és görög. Régóta szolgálok a birodalmat, éppúgy római vagyok, mint ti. Olvastam Liviust, Tacitust, Suetoniust, de a többi történetírónkat is. Állíthatom nektek, hanyatlásunk oka az ősi erkölcsök, vallás, értékek elfeledése, figyelmen kívül hagyása. Azon lelkiségé, mely hajdan naggyá tette Rómát. Julianus kísérlete elbukott, Jovianus csak menteni akarta a helyzetet. Azért még lehet előttünk jövő! Ti keresztények a kegyelemben, a jó cselekedeteitek az égi erők által történő jutalmában hisztek. Mi pedig a régi erényekben.

— A sors szeszélyes, kiszámíthatatlan, az ésszerűség elvei alapján megérthetetlen, ez megtanulhattam életem során. Ott voltam Julianus

mellett az alemannok elleni harcban. Tudtam, hogy félreértések, igaztalan cselszövések taszították Claudius Silvanust abba a helyzetbe, hogy császárrá kiáltsa ki magát. Ursicinus mellett kellett indulnom ellene.

— De beszélhetnék Julianus véletlen tragédiájáról, Jovianus egészen váratlan haláláról, melyek mindnyájunkat megrázkódtatásként értek.

Sorsunk előre láthatatlan, megmagyarázhatatlan, ezt megtanultam Platón kései tanítványaitól. Mindennek ellenére tettel, szóval, írással a legjobb tehetségünk szerint szolgálnunk kell hazánkat. Nem láthatunk előre évtizedekkel, de a filozófia igazsága szerint a legjobbakat kell cselekednünk.

A történelem sodrában porszemek vagyunk. Hazánk útja, a mi személyes utunk, utódaink útjai is előre mutatnak, bár nem tudhatjuk, hogy ez az út meddig és hová is vezethet.

A szerző záró gondolatai

Mikor az emberben elindul egy gondolat, nemigen hagyja nyugton addig, míg végig nem tudja futtatni, ki nem tudja bontakoztatni.

Sokakban merülhet fel a kérdés, van-e értelme és miért kellett ilyen távoli korszakhoz visszanyúlni, róla valamiféle hosszabb novellát, vagy kisregényt írni. A szerző maga előtt is magyarázatra kényszerül, hiszen az eddigiekben más korszakokkal, tematikával, más műfajban jelentetett meg írásokat.

Mikor mintegy négy évtizede e korszakkal az egyetemen a tanulmányok során találkozni lehetett, akkor még nem igazán volt érthető e korszak: szereplői, eszméi döntő jelentősége az európai civilizáció számára.

Róma története korábbi periódusainak kutatói élesen tiltakozhatnának arra a felvetésre, hogy a IV. század történelme és szereplői vetették fel a birodalom eddig közel ezer éve legizgalmasabb politikai személyes és erkölcsi problémáit. Pedig nagyon így tűnik...

Ekkorra a birodalom értelmisége, vezetői már mindent átfogó és rendkívül kidolgozott vallási és filozófiai rendszerek ismeretében, birtokában hozhatták meg döntéseiket, alapozhatták meg cselekedeteiket, alakíthatták polgártársaik és önmaguk sorsát. Éppen ez teszi izgalmassá, érdekessé tetteik, cselekedeteik személyes indítékait, melyek befolyással bírtak, visszahatottak Európa további közel 1700 évére. Ez indíthatja el a fantáziát a kor szereplői és tetteik, cselekedeteik, arcvonásaik elképzelt megrajzolására.

Ezért érdekes, hogyan és miért cselekedtek, melyek voltak tetteik eredményei, következményei, esetleg személyes szándékaiktól, egyéniségüktől, jellemüktől lényegében függetlenül. . Személyes döntéseik, cselekedeteik sorsuk felvetik a vallási és a filozófiai-morális elvek, a megélt eszmék és a személyes sors, végzet között feszülő ellentmondásokat. E rövid írás a birodalom, és Európa jövője számára meghatározó néhány hónap elképzelt rekonstrukciója. Talán arra is ösztönözhet, hogy mélyebben elemezzük, vizsgáljuk a korabeli kereszténység, szofista filozófia és neoplatonizmus viszonyát.

Mindezek mellett ez az írás, egy történelmi kulcspillantat elképzelt felelevenítésével, talán remélhetően a római történelem és kultúra népszerűsítésével, az érdeklődés felkeltésével hála, kötelezettség és

tisztelet, tartozás a hajdani középiskolai és egyetemi klasszika-filológiai tanulmányok és tanárok iránt is. Akiknek olyan sokat lehet köszönni.

Mindemellett e tekintetben nem kerülhetem meg az édesapámtól kapott indíttatás megemléztetését. Ő MÁV-tisztként, majd szállítási osztályvezetőként, latin érettségivel jobban ismerte Vergilius és Iuvenalis nyelvét, mint mi, a latin szakos egyetemisták. Természetesen, áttételesen ezért tisztelet és elismerés jár azoknak a latin szakos tanároknak is, akik őt hajdan tanították az orosházi evangélikus gimnáziumban. Összegezve, tehát e témához is hozzá kellett járulni, attól függetlenül, hogy érdeklődésünk iránya alapvetően más. Remélhetően találhatók ebben az írásban is érdekes, gondolatébresztő felvetések, kérdések, problémák is. .

Visszatérve, magától értődik, hogy számos, még máig is érvényes gondolat, erkölcsi-filozófiai, történelmi probléma felvetését és megoldását is Rómától kapjuk. Tehát folyamatosan kapunk valamit. Csak fel kell tennünk a kérdéseket...

A könyvben előforduló fogalmak magyarázata

Armilla — karperec, kitüntetés

Ballista — várostromok esetében használatos hajítógép

Centurio — római rendfokozat-százados

Comes — katonai parancsnok a császárkorban

Consul — állami főtisztviselő a köztársaság-, majd a császárkorban

Frankok — a birodalom egyik népe a mai Franciaország területén

Gallok — kelta nép a mai Franciaország területén

Imperátor — császár

Katapult — hajítógép

Légió — 6000 katonából álló római magasabb-egység

Magister equitum — lovassági parancsnok a késői császárkorban

Phalaerae — katonai kitüntetések

Praetorianus gárda — császári testőrség az I. századtól

Protectores domestici — testőrség a késői császárkorban

Szenátus — még a késői császárkorban is formálisan működő törvényhozó testület

Toga Praetexta — a császári méltóságot kifejező díszes ruhadarab

A könyvben szereplő nevek, személyek

Ammianus Marcellinus római katona, történetíró(330-397)

Arintheus római hadvezér Julianus korában(IV. század közepén)

Arius a 325-ös niceai zsinaton a Szentháromság-tan ellenfele

Arsaces II.(Arshak) örmény király, Julianus és Jovianus szövetségese

Athanasius római püspök, egyházatya(298-373) Arius ellenfele

Constantinus(Nagy) római császár(306-337), a kereszténységet engedélyezte, majd államvallássá tette

Claudius Silvanus, galliai parancsnok, 355-ben császárrá nyilvánította magát

Constantius római császár(350-61), császár, Constantinus fia

Charito(IV. század közepén élt), Lucillianus comes lánya, Jovianus felesége, Varronianus és egy másik kisfiú édesanyja

Dagalaifus, Flavius gall származású római parancsnok(IV. század közepén)

Eusebia II. Constantius császár felesége(IV. század közepén élt)

Helena Julianus felesége(IV. század közepén élt)

Jovianus, Flavius(331-364) testőrparancsnok, majd császár(363-64)

Julianus Apostata (Hitehagyott) római császár 331-363 között élt, 361-63 között császár.

Libanius szofista filozófus(314-393)

Nevitta, Flavius frank származású római hadvezér(IV. század közepén). A perzsa hadjárat egyik parancsnoka

Procopius katonai vezető, Julianus rokona (IV. század), 365-ben császárrá nyilvánította magát, de kísérlete kudarcot vallott

Shapur II. (309-79) a Szasszanida dinasztiához tartozó perzsa nagykirály, Róma ellensége

Sebastianus comes, Egyiptom katonai parancsnoka(IV. század)

Themistius(317-388) a korszakban jelentős szenátor, filozófus, szónok

Ursicinus(IV. század közepén) magister equitum Galliában

Valentinianus, Jovianus utóda a császári tisztségben 364-375 között

Varronianus consul, Jovianus fia, a császár édesapjának nevét kapta

Felhasznált források

Bár e rövid könyv nem tudományos történelmi, filozófiai, vagy vallástörténeti értekezés, azonban néhány a korszakra vonatkozó fontosabb forrást igénybe kellett venni. A korszak megértéséhez e művek lényegében nélkülözhetetlenek:

Alföldi, A.: A Conflict of Ideas in the Late Roman Empire: the Clash between the Senate and Valentinian I. Oxford 1952

Ammianus Marcellinus: Róma története Európa Budapest 1993

Giuliano Imperatore: Discorso contro i galilei Cura, traduzione di Augusto Rostagni Fratelli Bocca Torino 1920

Buzási Gábor: A mítosz repedései. Újplatonikus hermeneutika

Julianus császárnál Ókor 2008 VII. évfolyam 3. szám

Gore, Vidal: Julianus Budapest Gondolat 1969

Havas László-Hegyí W. György-Szabó Edit: Róma története Osiris Budapest 2007

Inno al Sole di Flavio Giuliano Imperatore Visionaire.org 2010 december 21. Traduzione di Laura Mainardi

Kovács Károly: Hellenizmus, Róma, zsidóság Bécs-München-Köln 1969

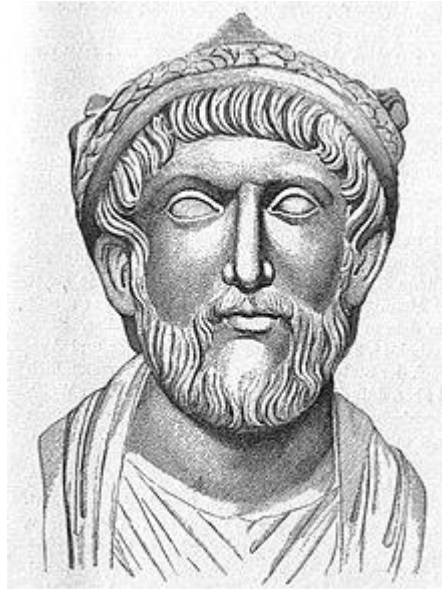
Momigliano, A.: The Conflict between Paganism and Cristianity in the Fourth Century Oxford 1963

Petz Vilmos: Ókori lexikon I-II. Budapest 1902-4

Solari, A.: La elezione di Gioviano Klio 26. 1933

Tim Cornell-John Matthews: A római világ atlasza Budapest Helikon 1991

Néhány kép, gondolat- és fantáziaébresztő céllal

Julianus portrészobra

Julianus egész alakos márványszobra

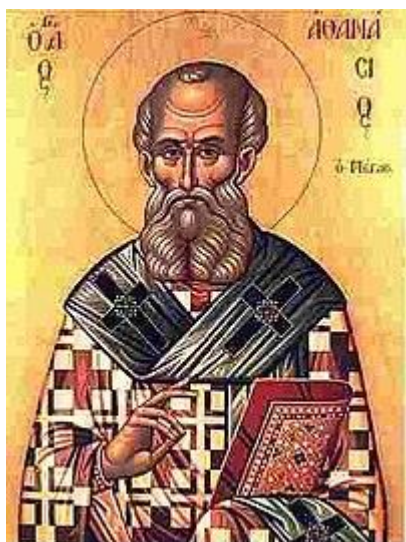

Jovianus ábrázolása korabeli pénzen

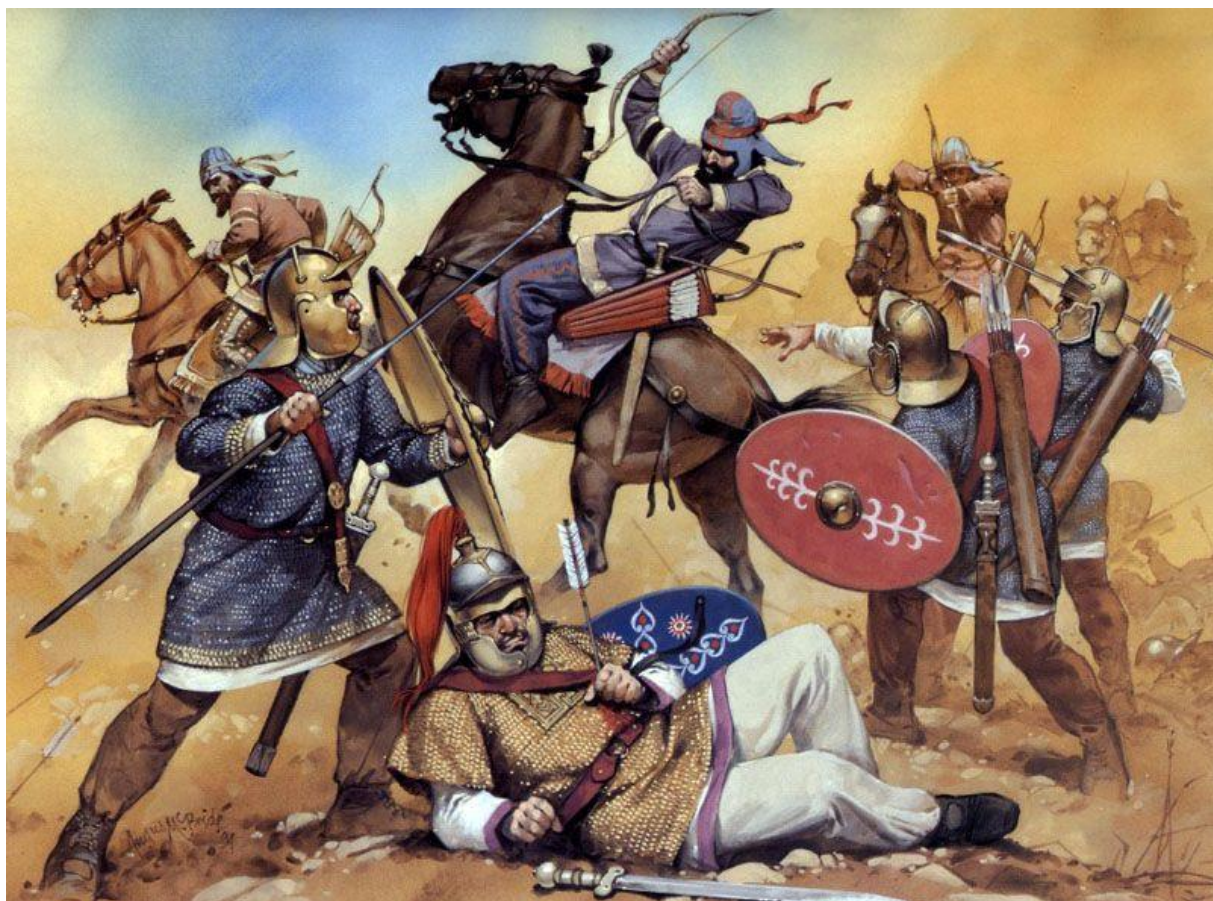

Charito egy XVI. századi elképzelt ábrázolása

Athanasius püspök bizánci ikonon

Perzsa-római csata XIX. századi festményen

A protectores domestici ábrázolása korabeli domborművön

A korabeli Szíria és Mezopotámia térképe

II. Shapur perzsa király szobra

Ctesiphon monumentális, máig álló romjai

Singidunum(a mai Belgrád várhegye) rekonstrukciós rajzon

